

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek - Gaverstraat 4 - B-9500 Geraardsbergen - T.: +32 (0)54 43 71 11 - F.: +32 (0)54 43 61 60 - info@inbo.be - www.inbo.be

Bosreservaat Bos Ter Rijst (Heikruis)

Basisrapport

Situering, standplaats, historiek en onderzoek
Including summary and figure captions in English

**Hans Baeté, Bart Christiaens, Luc De Keersmaeker, Marc Esprit,
Peter Van de Kerckhove, Kris Vandekerckhove en Ruben Walley**

INBO.R.2006.15

Auteurs:

Hans Baeté, Bart Christiaens, Luc De Keersmaecker, Marc Esprit, Peter Van de Kerckhove, Kris Vandekerckhove en Ruben Walleyn

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
Wetenschappelijke instelling van de Vlaamse overheid

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) is ontstaan door de fusie van het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer (IBW) en het Instituut voor Natuurbehoud (IN).

Vestiging:

INBO-Geraardsbergen
Gaverstraat 4, 9500 Geraardsbergen
www.inbo.be

e-mail:

hans.baete@inbo.be

Wijze van citeren:

Baeté H., Christiaens B., De Keersmaecker L., Esprit M., Van de Kerckhove P., Vandekerckhove K. & Walleyn R. (2006). Bosreservaat Bos Ter Rijst (Heikruis) - Basisrapport. INBO.R.2006.15. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

D/2006/3241

INBO.R.2006.15

ISSN: 1782-9054

Foto cover:

staande dode beuk nabij de kernvlakte in het bosreservaat (foto Peter Van de Kerckhove)

Trefwoorden:

bosreservaat, Ter Rijst/Risoir, Strijdhout/Strihoux, Edingen/Enghien, Heikruis/Hautecroix, Arenberg, bosinventaris, bosgeschiedenis

Keywords:

forest reserve, Ter Rijst/Risoir, Strijdhout/Strihoux, Edingen/Enghien, Heikruis/Hautecroix, Arenberg, forest inventory, forest history

Realisatie:

In opdracht van het Agentschap voor Natuur en Bos
van het Vlaams ministerie van Leefmilieu, Natuur en Energie

Druk:

Management ondersteunende diensten van de Vlaamse overheid

Verantwoordelijke uitgever:

E. Kuijken

1	INLEIDING	3
2	SITUERING	5
2.1	LANDSCHAPPELIJK-GEOGRAFISCHE SITUERING	5
2.2	ADMINISTRATIEVE SITUERING	8
2.3	KADASTRALE TOESTAND EN OPPERVLAKTEN	8
2.4	BESTEMMINGEN EN VEN	10
2.4.1	<i>Gewestplan</i>	10
2.4.2	<i>Beschermde landschap</i>	10
2.4.3	<i>Bosreservaat</i>	10
2.4.4	<i>Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN)</i>	10
2.4.5	<i>Europese beschermingszones – Natura 2000</i>	10
2.5	ERFDIENSTBAARHEDEN	11
3	STANDPLAATS	15
3.1	KLIMAAT	15
3.2	GEOLOGISCHE OPBOUW	15
3.3	RELIËF EN AFWATERING	16
3.4	BODEM	20
3.4.1	<i>De Belgische bodemkaart</i>	20
3.4.2	<i>Van bodem naar geschiedenis: bodemprofielen en microreliëf</i>	23
4	GESCHIEDENIS	25
4.1	PREHISTORISCHE LANDSCHAPSEVOLUTIE IN MIDDEN-BELGIË	25
4.2	TER RIJST IN HET LAND VAN EDINGEN	28
4.3	LEEN- EN EIGENDOMSGESCHIEDENIS	31
4.4	GESCHIEDENIS VAN HET LANDGEBRUIK	35
4.4.1	<i>Van Kolenwoud tot kasteelpark-met-bosreservaat</i>	35
4.4.2	<i>Evolutie boscomplex Ter Rijst - Strihoux op kaarten en luchtfoto's</i>	45
4.4.3	<i>Regionaal landgebruik in de periode 1907-1954</i>	52
4.5	BEHEERGESCHIEDENIS	53
4.5.1	<i>Bosbeheer</i>	53
4.5.1.1	Ter Rijst versus Strihoux	53
4.5.1.2	<i>Bois de Risoir</i> in de achttiende eeuw	53
4.5.1.3	Een bijzonder bosreglement uit 1730	56
4.5.1.4	Kappingsprogramma uit 1743	58
4.5.1.5	Mémoires bij de Ferrariskaart (ca. 1770)	58
4.5.1.6	1800-1979	59
4.5.1.7	Inventaris met schattingsprijzen uit 1980	59
4.5.1.8	Beheer van het bosreservaat als domeinbos in de periode 1981-1996	62
4.5.1.9	Inleidend beheer in het bosreservaat (2000-2003)	64
4.5.1.10	Recent beheer nabij het bosreservaat	64
4.6	WILDBEHEER	67
4.7	GRONDWINNINGEN	69
5	ONDERZOEK	71
5.1	INLEIDENDE OPMERKING	71
5.2	BODEMKUNDIG ONDERZOEK	71
5.2.1	<i>FORSITE</i>	71
5.2.2	<i>HIBBOD</i>	72
5.3	VEGETATIETYPEREND ONDERZOEK	73
5.3.1	<i>Biologische Waarderingskaart</i>	73
5.3.2	<i>Basisinventaris uit 1997</i>	74
5.3.3	<i>Boskartering van het Vlaamse Gewest</i>	80
5.4	SOORTENINVENTARISATIES	81
5.4.1	<i>Vaatplanten</i>	81
5.4.1.1	Hokgegevens	81
5.4.1.2	Gerichte waarnemingen in het bosreservaat	84
5.4.2	<i>Mossen</i>	84

5.4.3	<i>Fungi en lichenen</i>	86
5.4.4	<i>Ongewervelden</i>	87
5.4.4.1	Bodemfauna.....	87
5.4.4.2	Loopkeverdiversiteit en historische ecologie van Vlaamse bossen	90
5.4.4.3	Habitatkaracterisatie en niet-destructief conservatiegenetisch onderzoek bij loopkevers	90
5.4.4.4	Glimwormen.....	92
5.4.4.5	Dagvlinders	92
5.4.4.6	Libellen.....	93
5.4.4.7	Sprinkhanen.....	93
5.4.5	<i>Gewervelden</i>	94
5.4.5.1	Vogels	94
5.4.5.2	Zoogdieren.....	94
5.4.5.3	Herpetofauna	98
6	REFERENTIES	99
6.1	LITERATUUR	99
6.2	PERSOONLIJKE MEDEDELINGEN EN MEDEWERKING	103
6.3	DATABANKEN.....	104
6.4	BEZOCHTE ARCHIEVEN.....	104
7	BIJLAGEN	105
7.1	COMPILATIELIJST VAATPLANTEN.....	105
7.2	FUNGI IN BOSRESERVAAT BOS TER RIJST	115
7.3	ONGEWERVELDEN IN BOSRESERVAAT BOS TER RIJST EN OMGEVING	119
7.4	GERICHTE WAARNEMINGEN VAN BROEDVOGELS IN HET BOSRESERVAAT.....	126
7.5	ZOOGDIEREN	128
7.5.1	<i>Hokgegevens</i>	128
7.5.2	<i>Gerichte waarnemingen in bosreservaat Bos Ter Rijst</i>	129
7.6	HERPETOFAUNA IN BOSRESERVAAT BOS TER RIJST.....	130
8	SUMMARY	131

1 Inleiding

Dit basisrapport kadert in een onderzoeksoopdracht van het Agentschap voor Natuur en Bos: *monitoring van bosreservaten in het Vlaamse Gewest*. Het is een synthese van informatie over een bosreservaat als referentie bij de tienjaarlijkse monitoring van spontane bosontwikkeling in dit bosreservaat (zie monitoringrapport). Bijzondere aandacht gaat uit naar de geschiedenis en het reeds uitgevoerde wetenschappelijk onderzoek. Soortenlijsten van flora, fauna en fungi zijn terug te vinden in bijlagen.

De reservaatperimeters op de figuren in dit rapport houden rekening met de geplande uitbreiding van het bosreservaat, met uitzondering van de figuur met de huidige kadastrale toestand. Wanneer zonder meer sprake is van 'bosreservaat' of 'bosreservaat Bos Ter Rijst' wordt het uitgebreide bosreservaat bedoeld.

2 Situering

2.1 Landschappelijk-geografische situering

Bos Ter Rijst situeert zich in het zuidwestelijke deel van Vlaams-Brabant, vlakbij de grens met Henegouwen en Waals-Brabant (Figuur 2-1). Het kan overwegend worden getypeerd als een West-Brabants¹ hellingbos op loessleem, dat zeker vanaf het begin van de achttiende eeuw overwegend als middelhout en jachtbos werd beheerd.

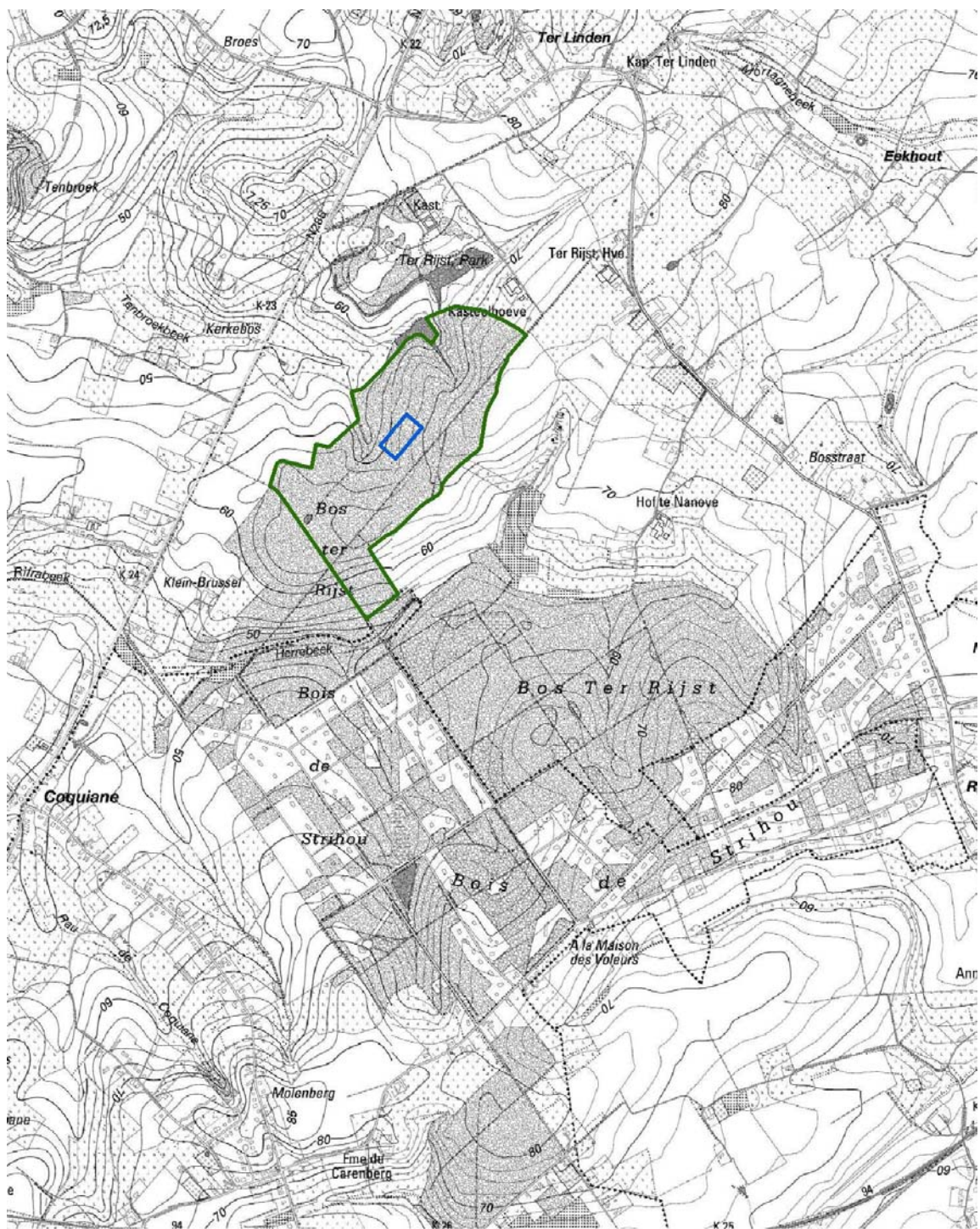
De oppervlakte van het bosreservaat in maart 2007 bedraagt 28,6 ha. Een uitbreiding tot 38,4 ha is voorzien. Het bosreservaat sluit in het zuiden aan bij het particulier complex Bos Ter Rijst – Bois de Strihoux (ongeveer 360 ha), waarvan het Waalse deel heden grotendeels verkaveld is voor 'landelijke bewoning' (Figuur 2-2, NGI, kaartbladen 38/4 en 39/1). Het bosreservaat is verder omringd door landbouwgronden en een kasteelpark met vijvers (Park Ter Rijst, Figuur 2-3). Het kasteelpark (33 ha) en het westelijk landbouwgebied (16 ha) zijn vandaag in eigendom van de overheid (zie Cornelis & Hermy 2001).

Figuur 2-1 Situering van het bosreservaat in Vlaanderen

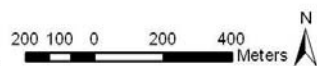
Location of the forest reserve in Flanders

¹ min of meer het gebied tussen tussen Zenne en Dijle

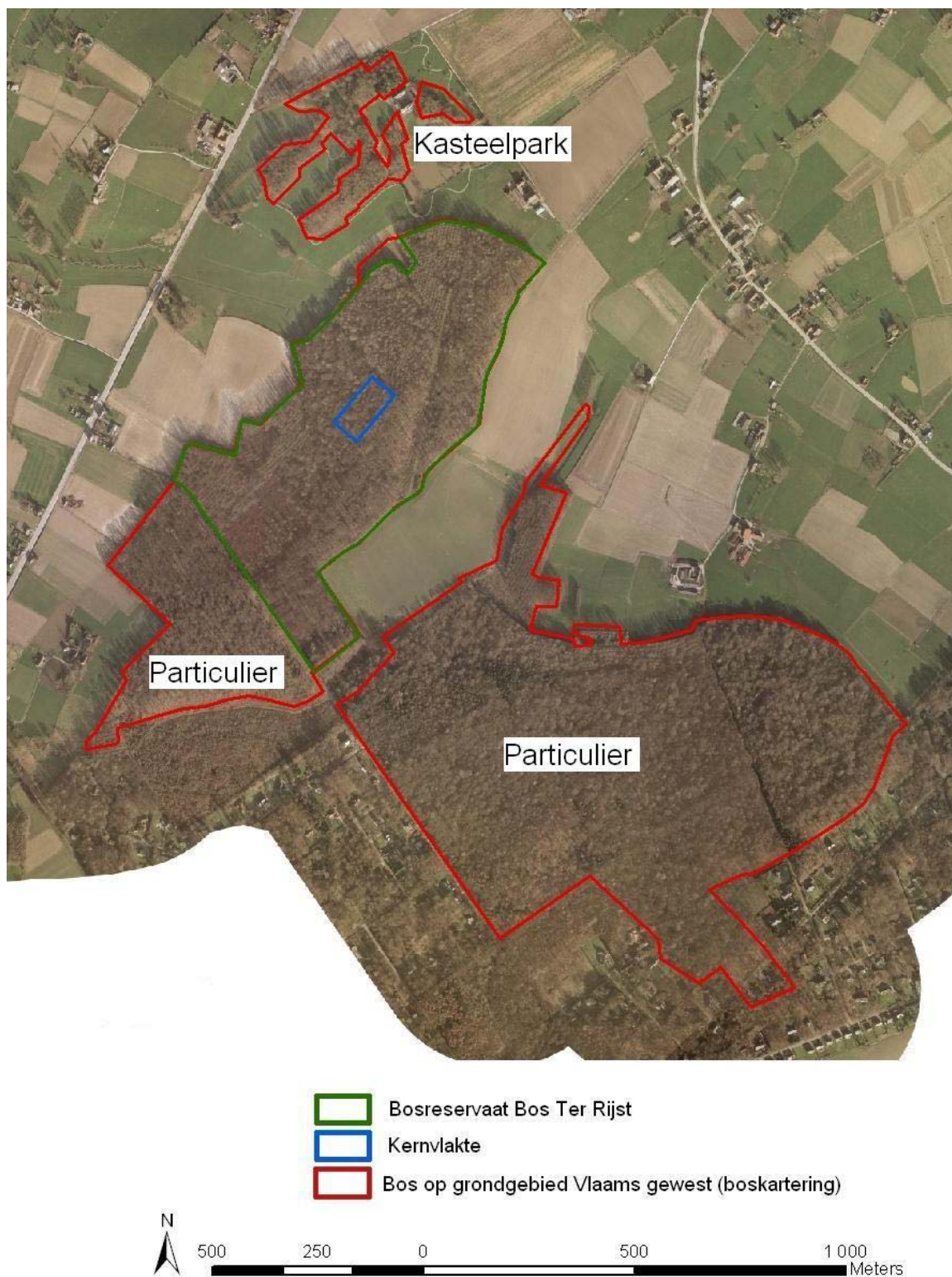
2001

- Perimeter bosreservaat Bos Ter Rijst
- Kernvlakte bosreservaat Bos Ter Rijst

Figuur 2-2 Bosreservaat en kernvlakte op een recente topografische kaart (Nationaal Geografisch Instituut, bijgewerkt)

Forest reserve and core area on a recent ordnance survey map (NGI, adapted)

Figuur 2-3 Begrenzing van het uitgebreide bosreservaat, de kernvlakte en de nabije Vlaamse bossen (luchtfoto uit 2003, NGI, bijgewerkt)

Delimitation of the forest reserve (green), its core area (blue) and surrounding Flemish forests (red) (aerial photo taken in 2003, National Geographical Institute, adapted)

2.2 Administratieve situering

Het bosreservaat Bos Ter Rijst bevindt zich in de provincie Vlaams-Brabant op het grondgebied van de gemeente Pepingen (voor de fusie: Heikruis). Het is eigendom van het Vlaamse Gewest en wordt beheerd door het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Agentschap voor Natuur en Bos. Het valt onder de bevoegdheid van de Houtvesterij Groenendaal (situatie in maart 2007: houtvester Patrick Huvenne en boswachter M. Marcoux).

2.3 Kadastrale toestand en oppervlakten

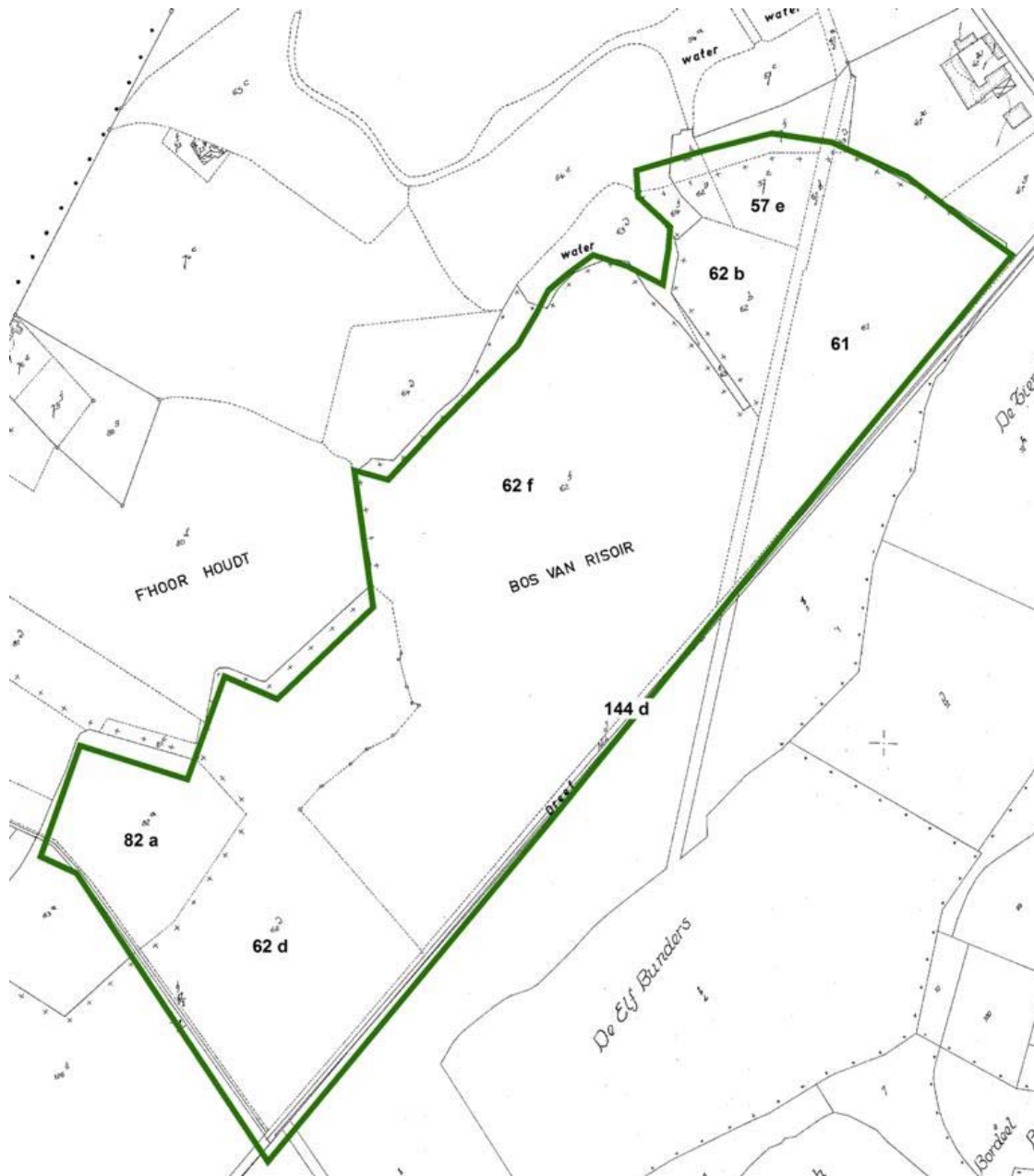
Het actuele, nog niet uitgebreide bosreservaat is volledig gelegen op het kadastraal plan van de gemeente Pepingen, 6de afdeling, sectie D (toestand in maart 2007). De kadastrale percelen en hun oppervlakten volgens opmetingen tijdens de opmaak van het beheerplan (Opstaele & Vandekerkhove 1999) zijn terug te vinden in de tabel hieronder. De totale oppervlakte van het bosreservaat bedraagt volgens het beheerplan dus ongeveer 27,4 ha. De zeven percelen groter dan 0,5 hectare werden met vette karakters aangeduid. Hun ligging is terug te vinden in Figuur 2-4.

perceelnummer	ha	a	ca
57e	0	56	28
61	3	72	60
61/2b (deel)	0	40	42
62/2g	0	7	40
62b	1	16	0
62d	4	69	85
62f	13	95	45
62g	0	10	0
63e	0	5	97
64f	0	13	10
82a	2	0	40
144d	0	56	0
totale oppervlakte	27	43	47

De oppervlakte in zowel de aankoopakte uit 1981, als het Ministerieel Besluit van 16 februari 1996 aangaande de erkenning tot bosreservaat bedraagt evenwel ca. 28,6 ha (zie de tabel hieronder). De kadastrale nummers in deze tabel komen niet overeen met de perceelsnummers in KADVEC (Figuur 2-4).

perceelnummer	ha	a	ca
43d	0	6	0
57d	1	4	0
61	3	72	60
61/2	0	48	0
62/2a	0	14	80
62b	1	16	0
62c	0	20	0
62d	4	69	85
62e	13	85	45
63b	0	10	0
82a	2	0	40
144d	1	12	0
totale oppervlakte	28	59	10

De verschillen tussen de kadastrale toestand volgens de aankoopakte (1981) en het beheerplan (situatie 1998) zijn te wijten aan afpalingen (i.c. inlijving bij het Park Ter Rijst) en het splitsen van percelen (b.v. halvering van wegen)². In het beheerplan wordt dus de correcte actuele kadastrale toestand van het bosreservaat weergegeven. Deze geactualiseerde toestand werd opgenomen in een aanvullend Ministerieel Besluit en is terug te vinden in Figuur 2-4.

Figuur 2-4 De huidige kadastrale toestand van het bosreservaat (KADVEC, bijgewerkt)

Reserve perimeter in March 2007(not yet extended as represented in other figures) on a recent, digitalized cadastral map (KADVEC, adapted)

Het bosreservaat zal in de nabije toekomst echter worden uitgebreid tot 38,4 ha. Daarom wordt in andere figuren in dit basisrapport reeds rekening gehouden met de uitgebreide perimeter.

² details zijn terug te vinden in Opstaele & Vandekerkhove (1999)

2.4 Bestemmingen en VEN

2.4.1 Gewestplan

Bosreservaat Bos Ter Rijst staat op het Gewestplan ingetekend als bosgebied (figuur 2-2).

Het parkgebied ten noorden van het bosreservaat staat ingekleurd als bosgebied. Ten westen bevindt zich landbouwgebied, dat door de overheid wordt verpacht. Aan de oostzijde grenst het bosreservaat aan akkerland met twee verschillende bestemmingen: bosgebied en landschappelijk waardevol (landbouw)gebied. Ten zuidoosten bevindt zich particulier bos met de bestemming bosgebied.

Ten zuiden van het Vlaamse boscomplex bevindt zich het grotendeels in de jaren 1980 tot 'residentieel woongebied' verkavelde Strihouxbos (Wallonië: niet ingekleurd op dit gewestplan).

2.4.2 Beschermd landschap

Het bosreservaat maakt geen deel uit van een beschermd landschap.

2.4.3 Bosreservaat

Het Domeinbos Bos Ter Rijst wordt bij Ministerieel Besluit van 16 februari 1996 aangewezen als bosreservaat. Het zal in de nabije toekomst worden uitgebreid (zie 2.3).

2.4.4 Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN)

Samen met het particuliere deel van Bos Ter Rijst en een landbouwenclave, maakt het bosreservaat deel uit van een 'Grote Eenheid Natuur' (GEN, Figuur 2-6).

2.4.5 Europese beschermingszones – Natura 2000

Bosreservaat Bos Ter Rijst ligt in een westelijk deelgebied (BE2400009-11) van de beschermingszone 'Hallerbos en nabije boscomplexen met brongebieden en heiden' (BE2400009, Anselin et al. 2000).

De betrokken Europese Richtlijn 92/43/EEG (Habitatrichtlijn) heeft de bedoeling de biodiversiteit te behouden en streven naar de instandhouding van natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna die hiervan deel uitmaken. Als uitvoeringsmaatregel dient elk land speciale beschermingszones (Special Areas of Conservation) aan te duiden die deel zullen uitmaken van het Europese Natura 2000-netwerk. Hierbij wordt voornamelijk rekening houden met de reeds aanwezige habitattypes en soorten.

In het geval van deelgebied BE2400009-11 (Bos Ter Rijst, O. van Herne)³ worden door Anselin et al. (2000) volgende habitats aangestipt (met hun respectievelijke Natura 2000-code):

Asperulo-Fagetum	9130
Alluviaal elzenbos*	91E0*

³ De toevoeging 'O. van Herne' vermijdt verwarring met een gelijknamig bos in de Vlaamse Ardennen.

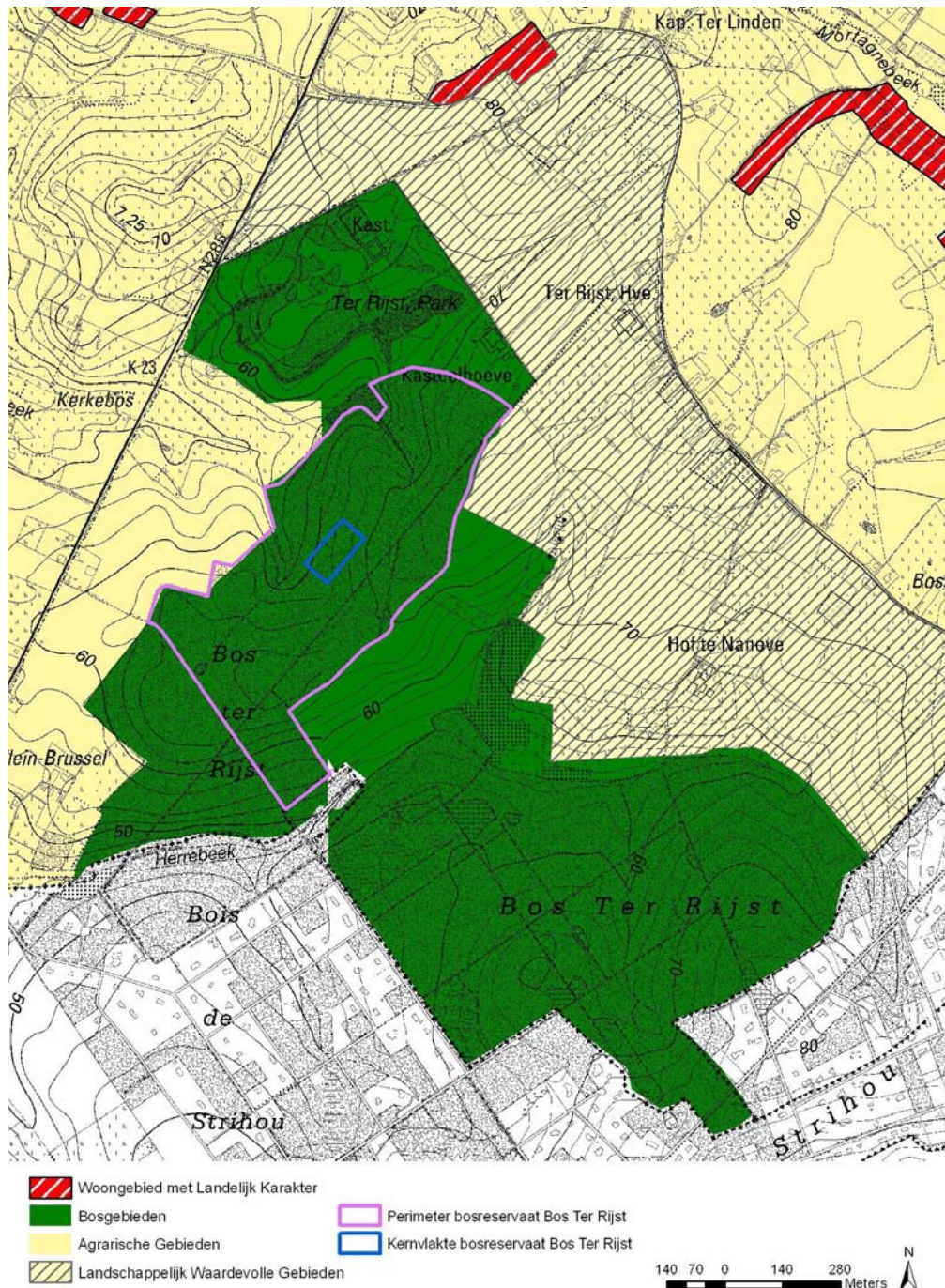
Een omschrijving van deze habitats is terug te vinden in Sterckx & Paelinckx (2003). Het *Asperulo-Fagetum* wordt gekarakteriseerd als een beukenbos met een sterk ontwikkelde kruidlaag op een neutrale bodem met mull-humus. In het geval van Bos Ter Rijst gaat het om een atlantisch subtype: een neutrofiel beuken- of eiken-beukenbos met dominantie van Eik en Es of Beuk, aangevuld met Gladde iep en Zoete kers. De aanwezigheid van tapijten van Wilde hyacint is karakteristiek. De plaatsing van dit atlantische subtype onder het *Asperulo-Fagetum* is volgens Sterckx & Paelinckx (o.c.) merkwaardig aangezien dit bostype 'klassiek' tot het *Carpinion (Endymio-Carpinetum)* wordt gerekend. De hier gebruikte indeling sluit blijkbaar aan bij de tendens om deze bossen tot het *Fagion (Endymio-Fagetum)* te rekenen (l.c.).

Alluviaal elzenbos is een prioritair habitat op Europees niveau (vandaar het sterretje bij de Natura 2000-code). Uit de beschrijving van de Europese Commissie 'DG Environment 1999' blijkt evenwel dat dit type meer bostypes omvat dan de (verwarrende) naam laat vermoeden (Sterckx & Paelinckx 2003). In Vlaanderen worden verschillende subtypes onderscheiden, waarvan de kensoorten meermaals afwijken van deze in de EU-handleiding. In het geval van Bos Ter Rijst gaat het om een essen-elzenbos van bronnen en bronbeken (*Carici remotae-Fraxinetum*), met Goudveil en Bittere veldkers als voornaamste kensoorten.

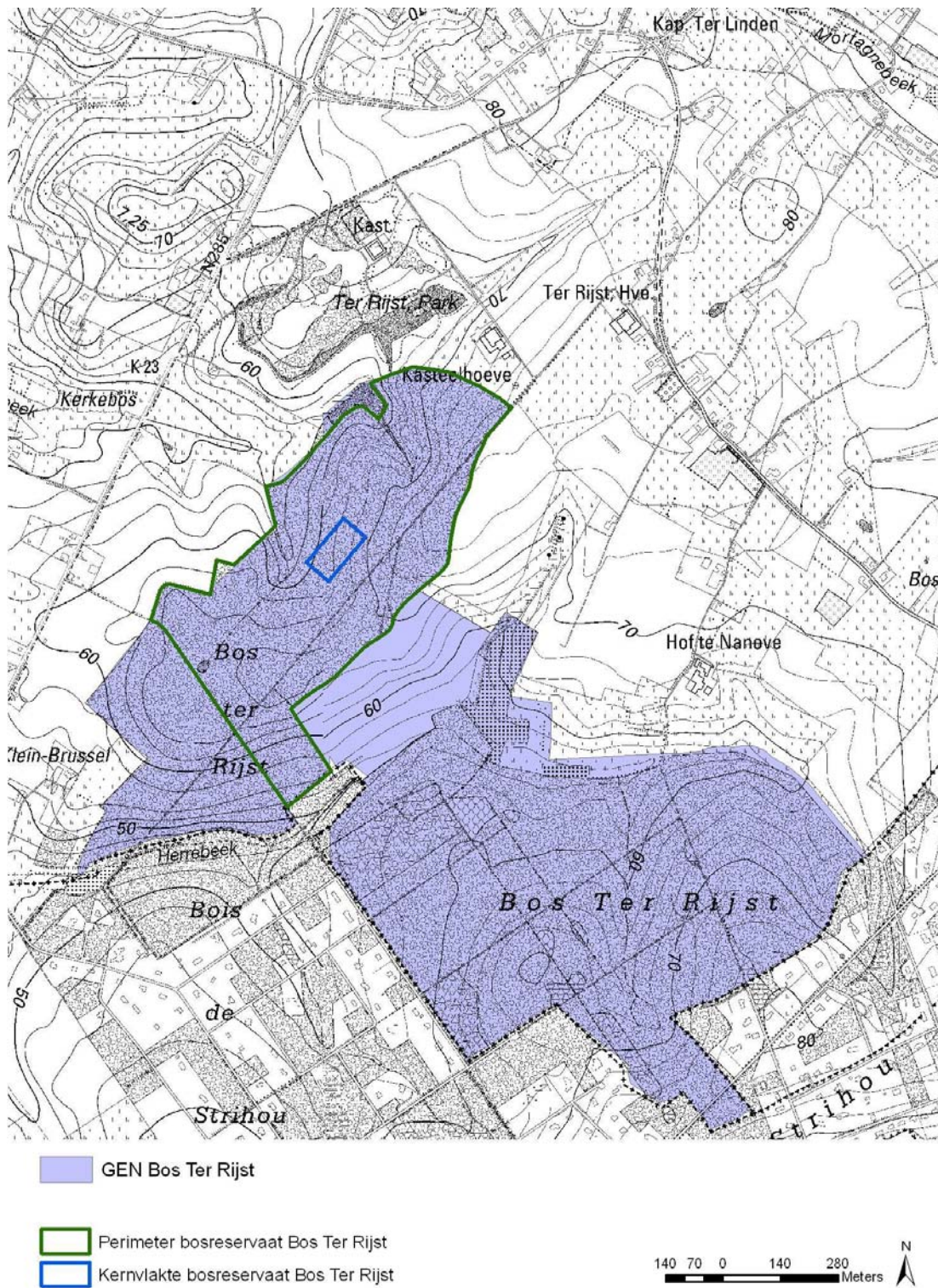
2.5 Erfdienstbaarheden

In de verkoopakte uit 1981 wordt in deze context uitdrukkelijk verwezen naar een akte van verdeling, verleden door notaris Cosijns op 10 juli 1956. De akte omschrijft zowel de actieve als passieve erfdienstbaarheden. Er sprake van publieke buurtwegen, boswegen, bosuitbatingswegen, dreven en het onderhoud ervan.

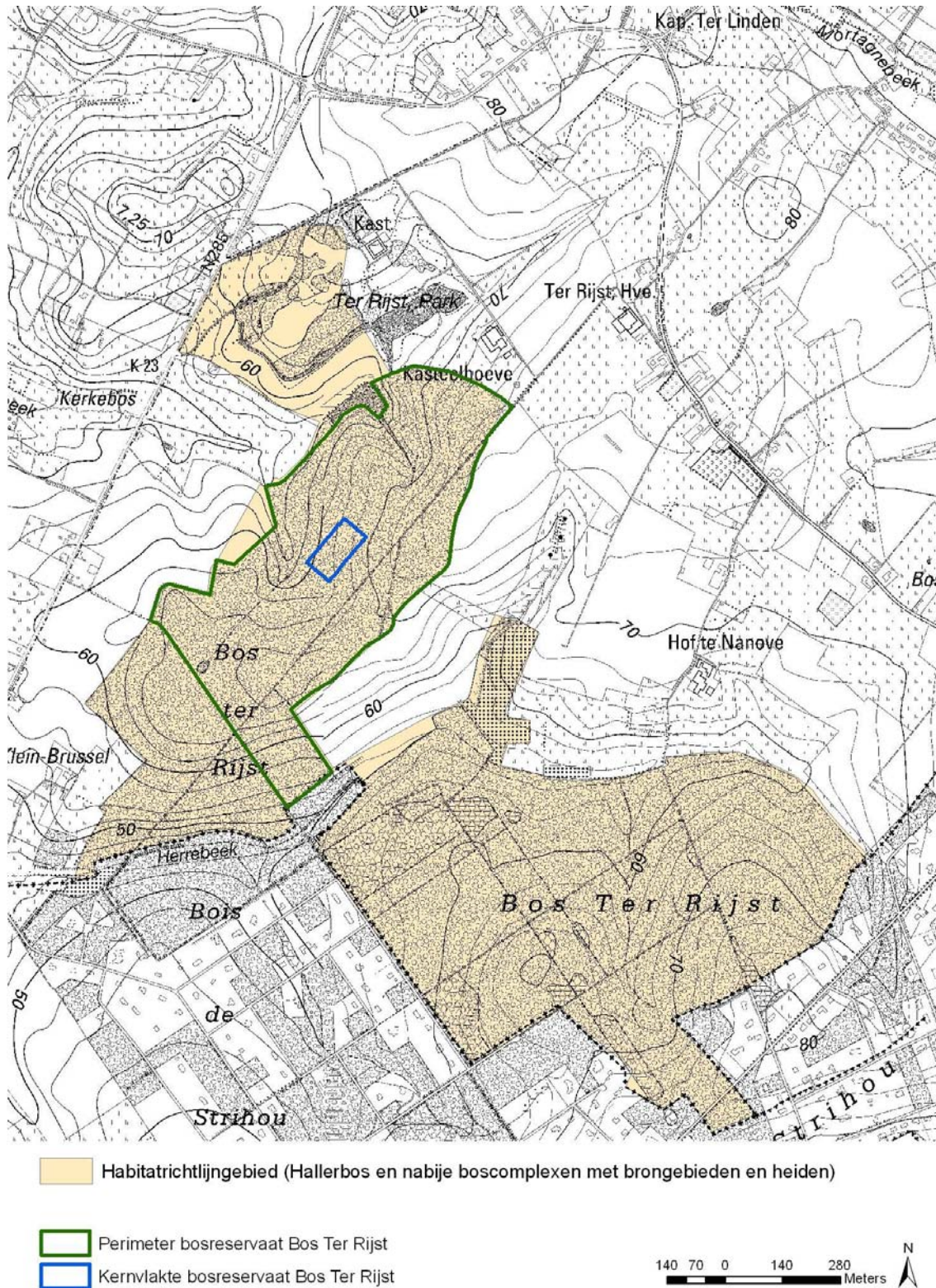
In de Atlas der Buurtwegen staan twee landwegen die het (nog niet uitgebreide) bosreservaat respectievelijk in het zuidoosten en het zuidenwesten begrenzen (Heikruis, Sectie I, nummers 47 en 32). Landweg nummer 47 is op het kadasterplan terug te vinden als perceel 144d. Landweg nummer 32 grenst aan de kadastrale percelen 62d en 82a (zie Figuur 2-4). Beide landwegen leggen een erfdienstbaarheid op van 'recht van doorgang'. In het kader van dat recht kunnen overhangende takken (i.c. tegenover het akkerland) gesnoeid worden. In 1998 was er een procedure lopende om de voetweg nr. 47 (die dus dóór het uitgebreide bosreservaat loopt) vanaf het bosreservaat verder zuidoostwaarts af te schaffen (Opstaele & Vandekerkhove 1999). De status van deze procedure is ons niet bekend.

Figuur 2-5 Bestemming van het bosreservaat en de aangrenzende gebieden volgens het Gewestplan Zoning plan (green: forest area; yellow: agricultural area; hatched: valuable landscape)

Figuur 2-6 Vlaams Ecologisch Netwerk
Flemish Ecological Network

figuur 2-7 Speciale Beschermingszone BE2400009-11 (Habitatrichtlijn 92/43/EEG)

Special Protection Area BE2400009-11 (Habitat Directive 92/43/EEG)

3 Standplaats

3.1 Klimaat

De begeleidende tekst bij de bodemkaart met het bosreservaat (Louis 1956) vermeldt een gematigd en vochtig klimaat met een jaarlijkse temperatuur van 9,5 °C. De koudste maand is januari (3 °C) en de warmste is juli (17 °C)⁴. De gemiddelden van de maxima en minima zijn respectievelijk 32 °C en – 10,5 °C. De vegetatieperiode, die wordt gekarakteriseerd door een temperatuur van meer dan 10 °C, duurt 170 tot 175 dagen en loopt van 25 april tot 13 oktober. De jaarlijkse neerslag bedraagt 775 tot 800 mm.

3.2 Geologische opbouw

Bos Ter Rijst situeert zich aan de rand van een kwartaire, lemige loessgordel, die tijdens de jongste ijstijden (100 000 – 15 000 jaar geleden) in Midden-België werd gevormd door de werking van wind en sneeuw op stof uit een drooggevalen Noordzeebekken. De dikte van de loesslaag varieert met het reliëf (zie verder). Ze bereikt haar maximum op plateaus en valleibodems (2-9 m). Deze laag is het dunst op steile hellingen en heuveltoppen. In valleien en depressies is ze bedekt of vermengd met colluvium en alluvium: i.c. tijdens de jongste tienduizend jaar afgespoeld of door waterlopen afgezet, lemig of kleilig materiaal (Louis 1956).

De standplaatsrelevante geologische ondergrond bestaat in deze regio grotendeels uit tertiair zand en klei, rustend op primair gesteente dat hier nergens dagzoomt⁵. De verspreiding van de bovenste tertiaire formaties in het bosreservaat is terug te vinden op een lithostratigrafische kaart⁶ op het internet: <http://dov.vlaanderen.be> (Databank Ondergronds Vlaanderen, verder DOV genoemd).

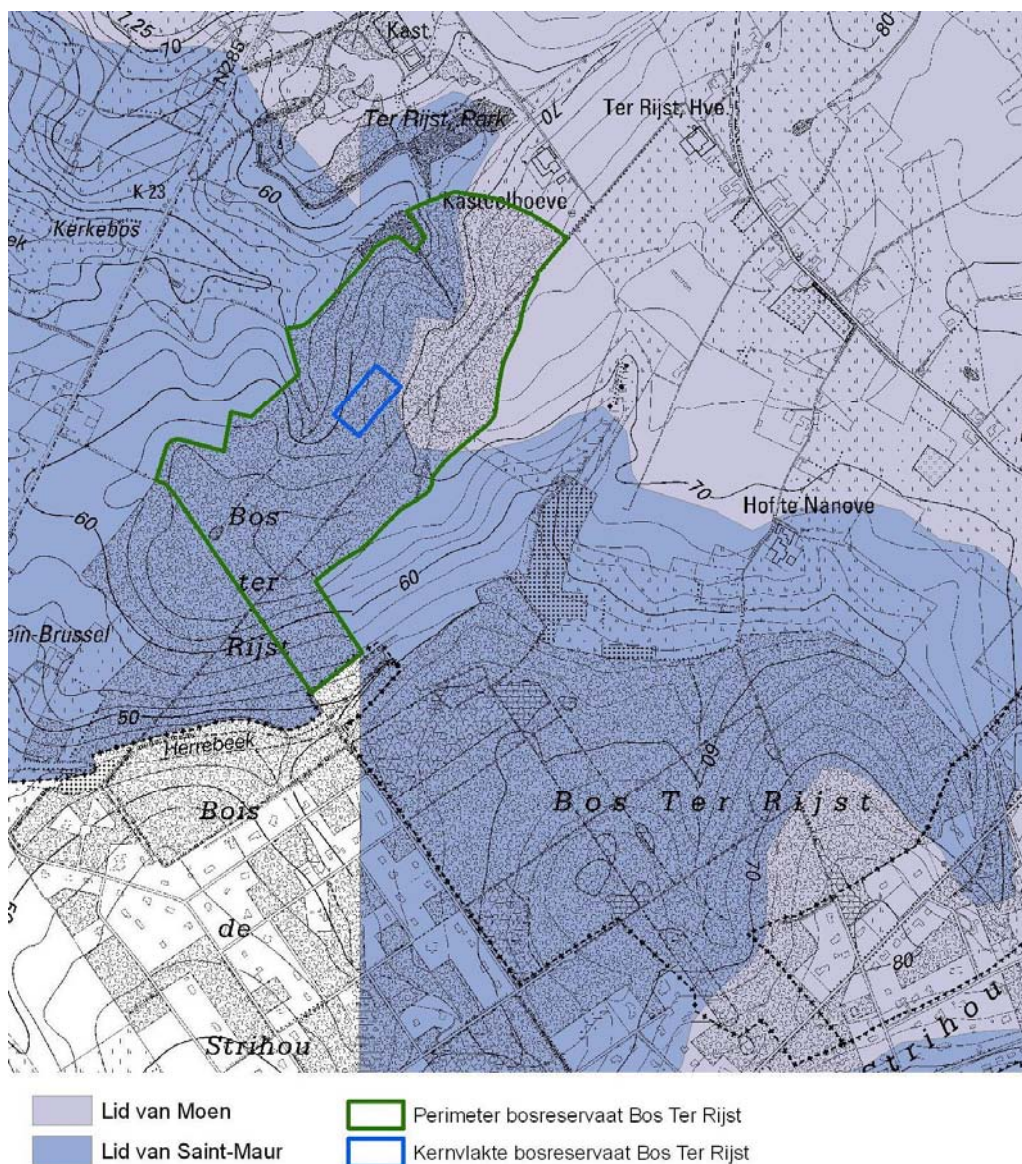
In het bosreservaat kunnen twee 'leden' van de Formatie van Kortrijk (voorheen: Ieperiaan) worden onderscheiden. Het grootste deel wordt ingenomen door het Lid van Saint-Maur. Volgens de DOV gaat het ter hoogte van het bosreservaat om 'silthoudende, grijze klei'. Als watervoerende laag wordt 'krijt, kalksteen, zandsteen, mergel' opgegeven. De grondwaterkwetsbaarheid is matig. Het Lid van Moen beperkt zich tot de (noord)oostelijke delen van het bosreservaat en wordt in de DOV beschreven als 'grijze klei tot silt, kleihoudend, kleilagen', met *Nummulites planulatus* als gidsfossiel. De watervoerende laag en de grondwaterkwetsbaarheid zijn identiek aan deze van het Lid van Saint-Maur. Met betrekking tot beschermingszones, waterwingebieden en nitraatgevoelige zones vermeldt de DOV: 'geen data'.

Concrete bronnen over ontginning van kalk- of ijzerzandsteen in of nabij het bosreservaat zijn ons niet bekend.

⁴ Het gaat hierbij vanzelfsprekend steeds om (uit)gemiddelde waarden.

⁵ Op de bodemkaart 114 E dagzoomt het enkel op 'ingedekte' hellingen in de Zennevallei (*aux endroits bosselés*, Louis 1956).

⁶ Elk kleurveld stelt een op het terrein als eenheid herkenbaar gesteentelichaam voor (b.v. pakketten van zanden of kleien).

Figuur 3-1 Bovenste tertiaire afzettingen ter hoogte van het bosreservaat
Upper tertiary deposits in the forest reserve

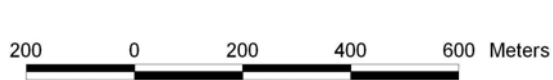
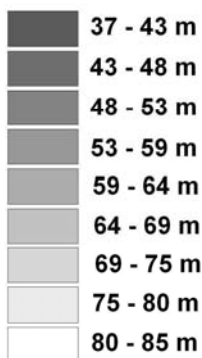
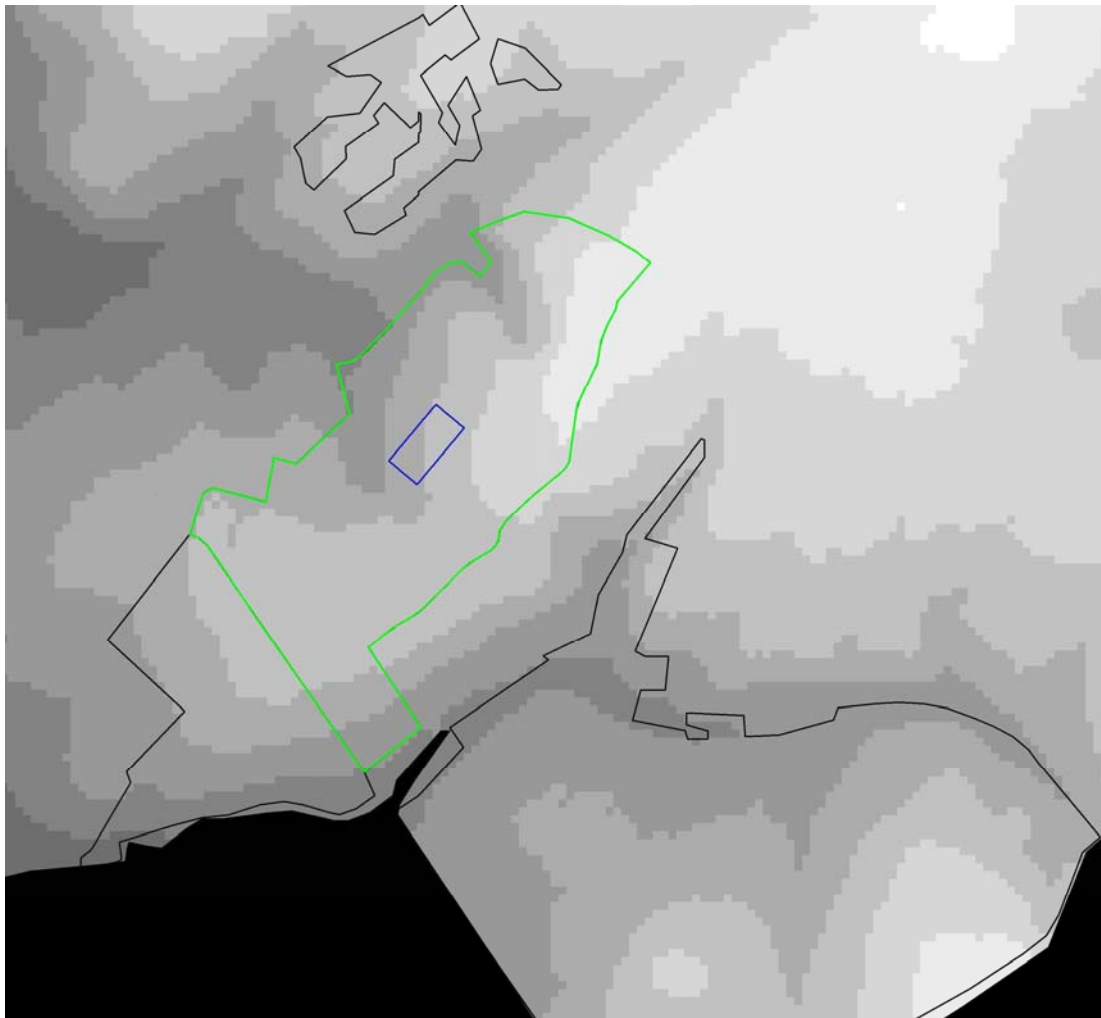
3.3 Reliëf en afwatering

Bos Ter Rijst situeert zich ongeveer tussen 50 en 80 m boven de zeespiegel. De grootste hoogteverschillen situeren zich in de noordelijke helft van het bosreservaat (Figuur 3-2), meer bepaald tussen de noordoostelijke hoek (hoogste punt) en de bronzone nabij de vijver in het noordwesten (laagste punt).

De laagste punten in het bosreservaat zijn brongebieden van de Tenbroekbeek⁷. Op een meer gedetailleerde kaart is te zien dat de Tenbroekbeek wordt 'gevoed' door twee zijtakken langs en in het bosreservaat, die respectievelijk als waterlopen van derde en zesde categorie zijn geklasseerd (Figuur 3-4). De meest zuidelijke tak (deze van zesde categorie) omvat niet enkel een brongebied, maar is verlengd tot aan de zuidwestelijke grens van het bosreservaat. Over deze niet-permanent waterhoudende beek zijn ons geen specifieke gegevens bekend.

⁷ De kaart van GIS-Vlaanderen en Louis (1956) hebben het over de Tenbroekbeek.

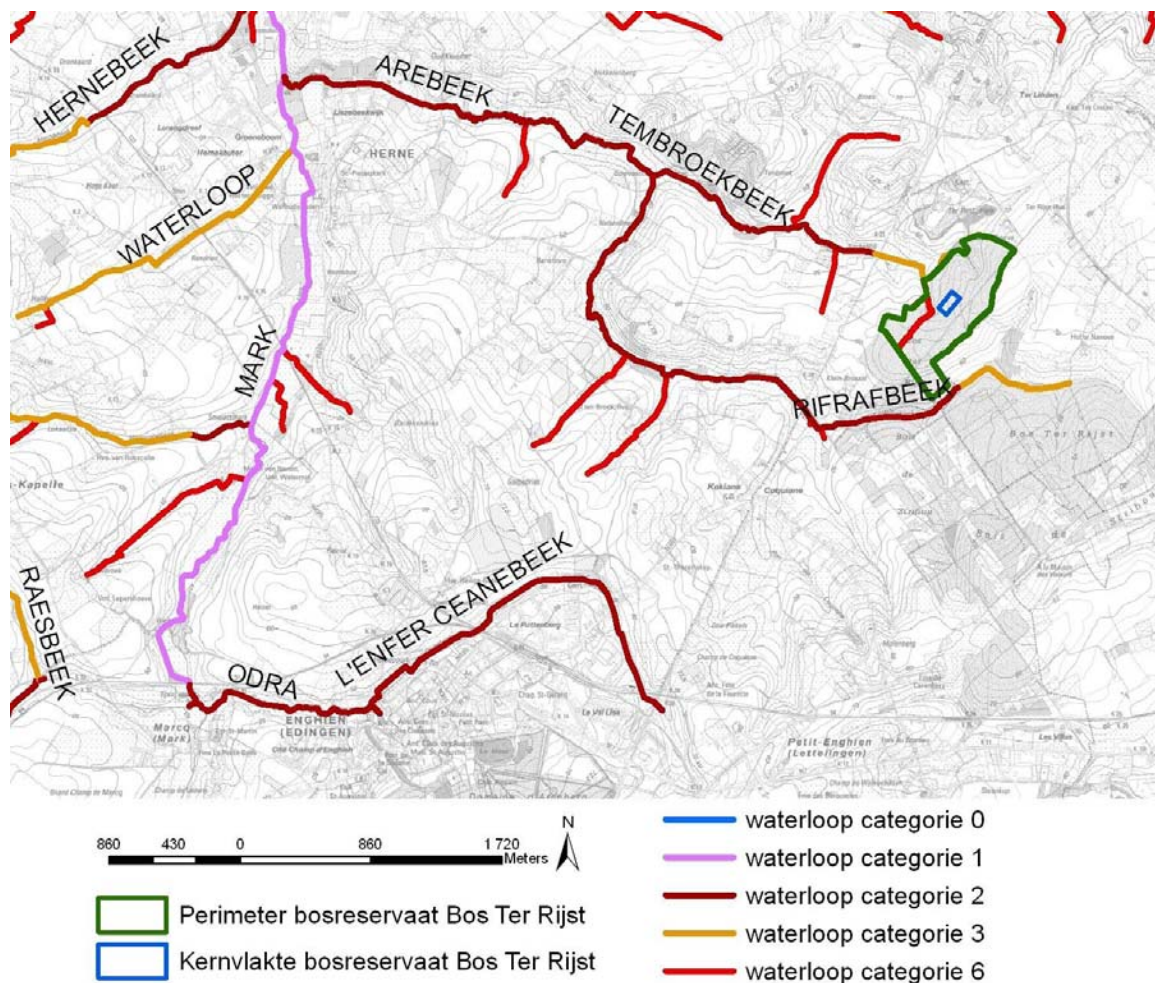
Aan het uiteinde van een buiten gebruik geraakte landweg ligt ook een bron, die via een (niet op de kaart aangeduide) niet-permanent waterhoudende beek terechtkomt in de vijver aan de noordgrens van het bosreservaat. Vijftien meter voor deze vijver bevindt zich een vervallen brug boven de beek. De afwatering van de vijver gebeurt via een overloop naar de eerder vermelde beek van derde categorie (die de westelijke grens van het bosreservaat vormt).

Figuur 3-2 Hoogteverschillen volgens een ruw Digitaal Hoogte Model
Topography according to a Digital Height Model

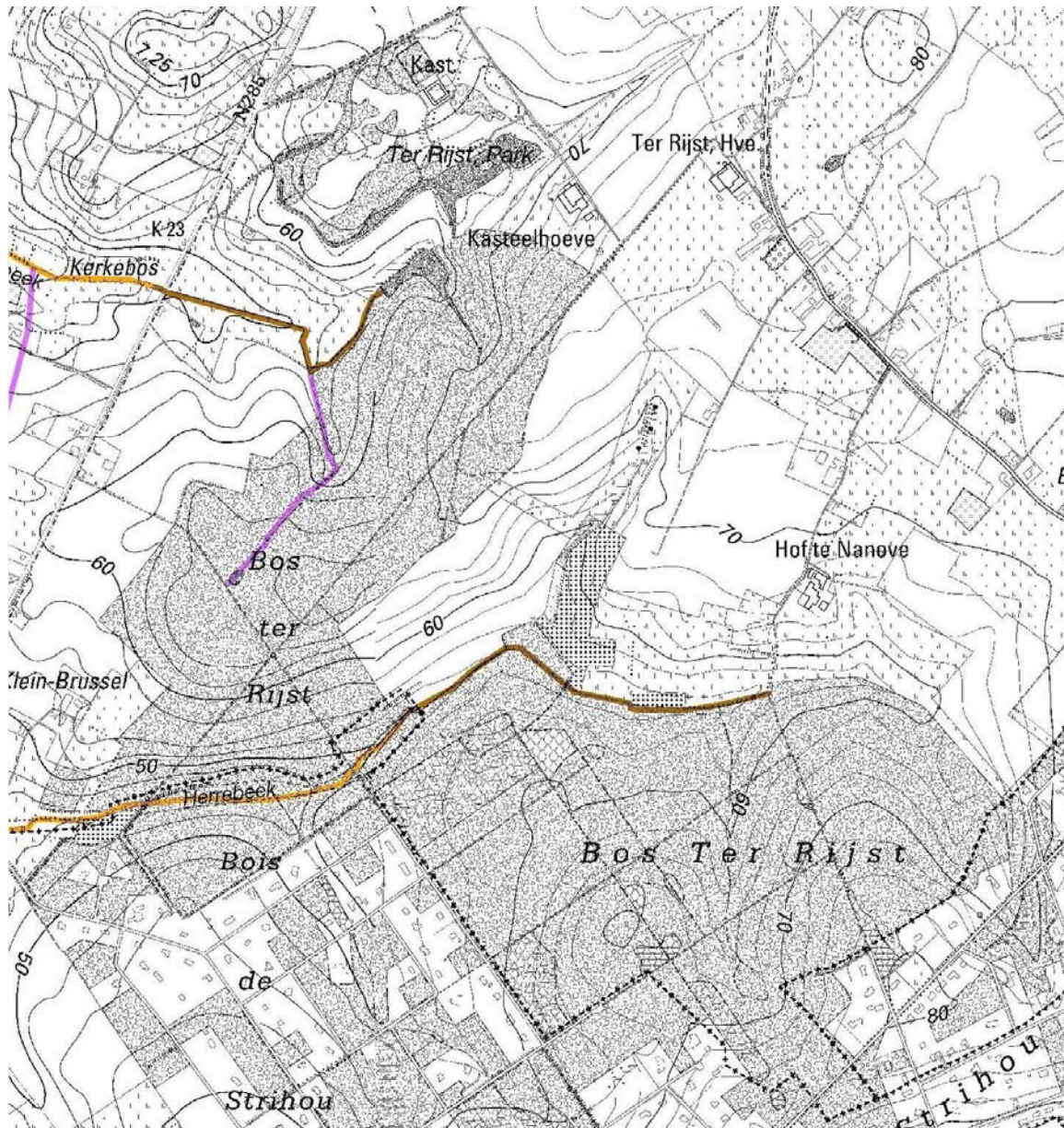
Net ten zuiden van het huidige bosreservaat bevindt zich de Rifrafbeek⁸ (Figuur 3-3), die vermoedelijk de historische grens tussen de heerlijkheden van Ter Rijst en van Strihoux vormt (cf. Soumillion 1997, 2000). Ter hoogte van het bosreservaat valt ze ongeveer samen met de huidige grens tussen de provincies Vlaams-Brabant en Henegouwen. Ze vormt ook min of meer de noordelijke grens van het grootste particuliere deel van Bos Ter Rijst (Figuur 3-4).

De Tenbroekbeek en Rifrafbeek zijn grotendeels waterlopen van tweede categorie. Volgens Louis (1956) stromen. Ze voeden samen de Arebeek, die afwatert naar de Mark, op haar beurt een bijrivier van de Dender (Figuur 3-3). Bos Ter Rijst situeert zich in een randzone van het Denderbekken, ruwweg twee kilometer ten noorden én ten westen van het Zennebekken.

Figuur 3-3 Beken in en nabij Bos Ter Rijst als onderdeel van de Markvallei (Denderbekken)
Brooks in and near the forest reserve (Mark valley, Dender basin)

⁸ ook Herrebeek genoemd

- Waterloop categorie 2
- Waterloop categorie 3
- Waterloop categorie 6

Figuur 3-4 Verschillende categorieën waterlopen in en nabij het bosreservaat (detail)
Different categories of brooks in and near the forest reserve (detail)

3.4 Bodem

3.4.1 De Belgische bodemkaart

Veruit het grootste deel van Bosreservaat Bos Ter Rijst, inclusief de kernvlakte, bevindt zich in het uiterste noordoosten van het kaartblad 114 E (*Enghien*) van de Belgische bodemkaart⁹. De opname van dit kaartblad gebeurde eind 1954 met boringen tot 125 cm diepte volgens een raster van 75 x 75 m². Daarnaast gebeurden 55 morfologische profielstudies in december 1954 en maart 1955 (Louis 1956)¹⁰. Profielstudies ter hoogte van het bosreservaat zijn ons niet bekend. Minder dan 4 % van het betrokken kaartblad was op dat moment bebost (i.c. 300 ha). De belangrijkste doelstelling van deze naoorlogse bodemkaart – a fortiori ten noorden van Samber en Maas – betrof voedselproductie. Oude bossen werden daarom beduidend minder goed bekeken dan (al dan niet potentiële) landbouwgronden. De begeleidende tekst bij het betrokken kaartblad (Louis 1956) biedt ons niettemin waardevolle informatie voor dit basisrapport. Naast een gedetailleerde bespreking van de verschillende karteringseenheden, zijn in deze publicatie ook enkele profielbeschrijvingen met bodemanalyses terug te vinden¹¹.

Volgens de bodemkaart wordt het bosreservaat gedomineerd door lemige plateau- en hellingbodems van de bodemtypen¹² Aca0 en Aba(b)0 (Figuur 3-5). Type **Aca0** komt het meest voor en wijst op een zwak gleyige leembodem met een textuur B-horizont. Deze bodems zijn matig gedraineerd en vertonen gleyverschijnselen (oxidatie-reductieverschijnselen, met roestvlekken) in het onderste deel van de B-horizont. Deze zijn het gevolg van een tijdelijke watertafel, die zich in vochtige perioden tussen de weinig doorlatende leperiaanse klei¹³ en de oppervlakte situeert. De '0' in deze karteringseenheid wijst hier op een meer dan 40 cm brede, eluviale A-horizont ('A2'). De B-horizont bezit een bruinachtige kleur en is soms gevlekt. Vanaf 80 cm diepte is het uitzicht geelachtig bruin, gemengd met grijze en levendig bruine zones als gevolg van de gleyificatie (Louis 1956). Op deze diepte worden dikwijls kleine ijzer-mangaanconcreties aangetroffen. Louis (o.c.: 33) vermeldt verder dat dit type voorkomt in bossen (i.c. delen van Bos Ter Rijst en het Strihouxbos) en andere weinig erosiegevoelige gronden (i.c. op vlakke plaatsen of gronden met een weinig uitgesproken waterstroming). Onder landbouw kan in de winter en de lente een lichte overmaat aan vocht worden verwacht, wat, met het oog op voedselproductie, kan leiden tot een moeilijke opwarming van de bodem in het voorjaar. Grondbewerking voor de winter is daarom aan te raden. Van de geërodeerde variant met een dunnere A-horizont (Aca1), geeft Louis (1956: 33-35) een gedetailleerde beschrijving van het bodemprofiel tussen 0 en 170 cm diepte. Deze variant - die het meest voorkomt op het kaartblad 114E - ontbreekt echter in Bos Ter Rijst. De profielbeschrijving heeft betrekking op een akker in de buurt van de Romeinse weg (Brunehildeweg, zie geschiedenis). Louis (o.c.: 35) concludeert dat dergelijke gronden, in vergelijking met de drogere, sneller afwaterende Aba1-bodems, in feite meer geschikt zijn voor grasland dan voor akkerbouw. Gangen van regenwonen en plantenwortels (biogalerijen) komen voor tot in de 'B3g'-horizon (92-128 cm). De pH-water van de ploeglaag (0-25 cm) bedraagt 4.6. Tussen 25 en 44 cm diepte is dat 5.6 en in de zone 44-92 loopt de pH-waarde op tot 6.6. Deze laatste waarde is de hoogste die in het onderzochte profiel werd gemeten. Het vermengen van de B-horizont en restanten van de eluviale A-horizont ('diepgronden'), kan de vruchtbaarheid van Aca1-bodems verhogen door een toename van de hoeveelheid klei in de ploeglaag (o.c.).

De bodemserie **(x)Aca**, die voorkomt aan de zuidwestelijke grens van het bosreservaat, wijst op overgangen tussen de hierboven beschreven lemige loessbodems en het aan de oppervlakte komen van het tertiair substraat. Dit substraat is meestal 'leperiaanse' klei (zie geologie). Het kleine vlekje **sAba2** in dezelfde omgeving, wijst dan weer op het voorkomen van een zandig substraat op 20-40 cm diepte.

⁹ Vandekerckhove (1999) vermeldt enkel kaartblad 115 W, waarop slechts het meest noordelijke deel van het bosreservaat te zien is.

¹⁰ Hierbij werd tot op 150 cm diepte een staal onderzocht van elke horizon.

¹¹ De 55 hogervermelde profielbeschrijvingen (De Leenheer & Vandamme 1955) kunnen na een goedgekeurde aanvraag worden geraadpleegd op de Universiteit Gent

¹² ook wel bodemseries of gewoonweg series genoemd

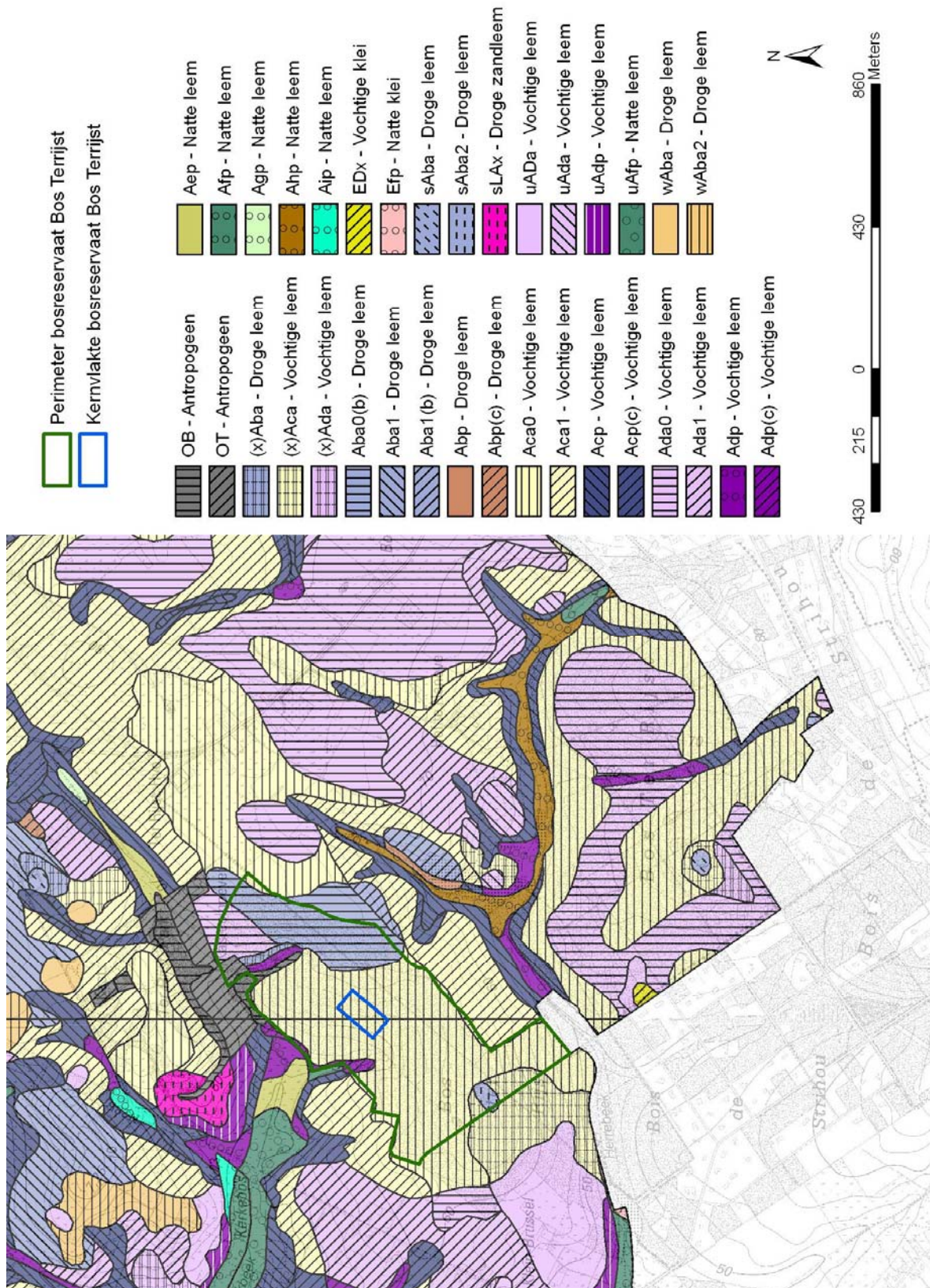
¹³ Tegenwoordig wordt deze aangeduid als klei van de Formatie van Kortrijk (die op haar beurt is onderverdeeld in verschillende 'leden', zie geologie).

Het uiterste noorden van het bosreservaat werd gekarteerd als **Ada0**, dat zich van Aca0 onderscheidt door een nog tragere afwatering. Ada0-bodems vertonen dan ook 'matige' in plaats van 'zwakke' gleyverschijnselen (cf. hoger). Ada-bodems worden net als Aca-bodems zowel onder bos als onder landbouw aangetroffen (Louis o.c., die dit keer enkel het Strihouxbos en het Edingenbos vermeldt). Ze worden ongeschikt geacht voor fruitbomen. In Ada0-bodems stagneert het water op de B-horizont na zware regenbuien in de winter door een gebrek aan 'afwateringswegen' (b.v. op zeer vlak terrein). Daarom zijn deze gronden nog minder geschikt voor landbouw dan Ada1-bodems, die in dit opzicht al minderwaardig zijn in vergelijking met Aba- en Aca-gronden. Ada-bodems kunnen volgens Louis (o.c.: 39) wel excellente weiden vormen. Een gedetailleerde profielbeschrijving is enkel beschikbaar voor de variant Ada1 (o.c.: 37-38). Deze keer betreft het een ongecultiveerde bodem ter hoogte van een steenbakkerij langs de weg tussen Edingen en Geraardsbergen. De drainageklasse is 'gebrekig' (*imparfaite*) en biogalerijen komen voor tot in de B22g-horizon (60-120 cm diepte), dus gemiddeld wat minder diep dan bij het type Aca1. Een beperktere wortelontwikkeling kan worden verklaard door de verstikkende werking van trager percolerend water. Als gevolg hiervan zijn er minder voedselreserves beschikbaar en bestaat er een groter gevaar voor uitdroging in de zomer. De pH-waarde van de bovenste laag in het bemonsterde profiel (0-17 cm) bedraagt 5.8. Tussen 16 en 26 cm diepte is dat 6.1 en in de zone 26-60 cm werd een pH-waarde van 6.5 gemeten. Nog hogere waarden werden opgemeten in de zones 60-120 cm (7.0) en 120-155 cm (8.4).

Bodemserie **Aba(b)0** situeert zich in het hoogste gelegen, noordoostelijke deel van het bosreservaat. Het groepeert lemige, helling- en plateaubodems met een textuur-B-horizont (Aba). Meer bepaald gaat het hier om bodems met een gevlekte textuur-B-horizont, die overeenstemmen met de 'uitgeloopte bodems' (*sols lessivés*) uit de Franse literatuur (Louis 1956: 31). De '0' achteraan wijst hier opnieuw op een meer dan 40 cm brede, eluviale (niet-verplaatste) A-horizont. De profielen van dit type onderscheiden zich van de Aba0-profielen door de aanwezigheid van grijze spikkels en roestvlekken in het onderste deel van de A(2)-horizont en het bovenste deel van de (textuur-)B-horizont. Onder bos vertonen deze horizonten een geelachtig bruine kleur. De oker- en grijskleurige vlekken zijn vooral te zien op de overgang tussen beide horizonten of in oude wortelgangen. Ze zijn te wijten aan 1. een gebrekkige oppervlakkige afwatering of 2. aan een uitgesproken verzuring. In het geval van plaatsen die niet landbouwkundig beheerd worden, gaat het doorgaans om verzuring, die zowel door de actuele als door de vroegere vegetatie kan veroorzaakt zijn (o.c.: 31). We hebben dan ofwel te maken met recent ontboste bodems, ofwel met bodems onder een min of meer gedegradieerd bos. In het geval van bos, bevindt zich tussen de strooisellaag (A0) en de eluviale A-horizont (A2) een horizont met humusinfiltratie (A1). Het organisch materiaal in de humuslaag is niet volledig gemineraliseerd en evenmin vermengd met het 'mineraal complex'. In een dergelijke situatie is sprake van een 'moder'-humus. Na ontbossing zijn deze bodems gevoelig aan uitdroging in de zomer, alsook aan verdichting na zware regenval (o.c.: 32). In het geval van een dunnere of ontbrekende A2-horizont (dezelfde karteringseenheid met een '1' achteraan), is de waterhuishouding gunstiger voor landbouwdoeleinden (l.c.).

Langs de twee bronzones (de twee 'valleities') komen in feite de enige valleien en depressiegronden in het bosreservaat voor. Ze werden grotendeels gekarteerd als **Adp**. Dit type groepeert gronden met matige gleyverschijnselen op leem van meer dan 80 cm dikte¹⁴ (o.c.: 52). De gleyverschijnselen zijn herkenbaar als grijze spikkels en roestvlekken en verschijnen tussen 50 en 80 cm diepte. Deze bodems zijn vochtig in de winter ten gevolge van een gebrekkige afwatering of door een zijdelingse aanvoer van water. Permanent grasland wordt naar voor geschoven als beste (landbouwkundig) gebruik voor dit type bodems (Louis 1956). Langs het meest noordelijk gelegen valleetje, dat in de vijver aan de noordgrens van het bosreservaat uitmondt, werden twee smalle, parallelle stroken tot een ander bodemtype gerekend. Eén van deze stroken werd als 'bebouwde bodem' (**OB-antropogeen**) gekarteerd. In deze omgeving bevinden zich nog steeds de restanten van een brugje, dat op een kadastrale opmetingsschets uit 1844 te zien is. Mogelijk is hier ook sprake geweest van dijkwerken. De andere strook betreft droge leem van het type (**x**)**Aba** (dus met een textuur-B-horizont).

¹⁴ Ten gevolge van een relatief ondiepe bodemvermenging (o.c.: 51-52), worden deze gronden beschouwd als bodems zonder profielontwikkeling (vandaar de 'p' in de karteringseenheid).

Figuur 3-5 Bodemkaart van België

Belgian Soil Map

3.4.2 Van bodem naar geschiedenis: bodemprofielen en microreliëf

Een diepgaande studie van zowel verticale als horizontale bodemdoorsneden (profielonderzoek) verschaft ons informatie, die zowel in historisch, actueel als potentieel opzicht relevant kan zijn voor de bosontwikkeling. Dergelijk profielonderzoek in bosreservaten leverde reeds waardevolle nieuwe inzichten in de voorgeschiedenis op (Baeté et al. 2004a en 2004b). Met uitzondering van de boringen tijdens de opmaak van de bodemkaart (zie hoger), bleef dergelijk onderzoek in Bos Ter Rijst tot dusver beperkt (zie hoofdstuk 5 en monitoringrapport). Daarom werd het plan opgevat om hier in de nabije toekomst gedetailleerde profielstudies te laten uitvoeren.

Verkennd onderzoek in Bos Ter Rijst wijst alvast op diverse menselijke invloeden. Tijdens boringen voor het bodemfaunaproject (zie hoofdstuk 5) werden minuscule baksteenrestjes aangetroffen, wat wijst op 'ontginning en bodemverstoring'. Een meer uitgebreide analyse kan aantonen of dit op grote of kleine schaal is gebeurd. Een andere indicatie voor menselijke invloed die tijdens dit onderzoek werd waargenomen, is de sterke biologische activiteit en de uitbundige natuurlijke verjonging na een zware exploitatie in 2002 (Bruno De Vos pers. med.).

Een verkennende prospectie met Roger Langohr in februari 2007 wijst op een sterk door de mens beïnvloed microreliëf. Het optreden van zeer vlak terrein in combinatie met de aanwezigheid van vruchtbare loess en de nabijheid van een belangrijke Romeinse weg, vormen aanwijzingen voor akkerbouw. Begrazing nivelleert immers niet, langdurig ploegen en spitten wel. De vondst van kiezelstenen in de toplaag van enkele bodemprofielen indiceert alvast 'bodemverstoring' en mogelijk akkerbouw. Tijdens deze korte verkenning werden in de ondergrond ook baksteenfragmenten en vermoedelijke ploeglagen (met een scherpe overgang naar de onderliggende horizont) aangetroffen. De afwezigheid van een fragipan in de Bt-horizont¹⁵ kon op verschillende plaatsen worden aangetoond met een penetreerstaaf. Bepaalde depressies in Bos Ter Rijst wijzen op grondwinningen en drainagewerken (bv. in functie van wegeaanleg, Roger Langohr pers. med.). Archeologisch en historisch onderzoek kunnen helpen om deze menselijke activiteiten beter te duiden en te dateren.

¹⁵ een verharde laag op ongeveer 30-60 cm diepte, die in de kern van het Zoniënwoud wijst op de afwezigheid van diepgravende regenwormen en daardoor ook op de afwezigheid van landbouw.

4 Geschiedenis

4.1 Prehistorische landschapsevolutie in Midden-België

Het Laatglaciaal (ca. 14 000 – 10 000 jaar geleden) wordt door geomorfologen beschouwd als de periode waarin de landschappen van Midden-België hun huidige vorm krijgen en waarvan de aanvang wordt gekenmerkt door een snelle, opvallende klimaatsopwarming en neerslagtoename (Verbruggen et al. 1991: 361-370, Figuur 4-1). Het verdwijnen van permafrostcondities geeft in combinatie met een neerslagoverschot aanleiding tot een beginnende uitloging van de eolische afzettingen uit de jongste ijstijd. In het begin van het Laatglaciaal wordt Midden-België bedekt door een koude steppevegetatie, die voornamelijk uit grassen en cypergrassen bestaat (Munaut 1968: 177). Een eerste opwarming (ca. 13 500 - 12 300 jaar geleden) geeft aanleiding tot het ontstaan van de eerste bosvegetaties, waarin eerst pioniers als wilgen en berken en later dennen gaan domineren. Daarop volgt een koude periode die een terugkeer van de steppe tot gevolg heeft. Een nieuwe opwarming (ca. 11 900 - 10 800 jaar geleden) is iets meer uitgesproken dan de vorige en leidt waarschijnlijk tot uitgestrektere bossen en een belangrijker aandeel van thermofiele bomen als linden, iepen, eiken, hazelaars en elzen. In de pollendiagrammen verschijnen op het einde van deze periode veenmossen en diverse heidesoorten, die als indicatoren van een meer oceanisch en bijgevolg meer uitlogend klimaat kunnen worden beschouwd. Omstreeks 10 800 jaar geleden een einde aan het zachte klimaat en als gevolg daarvan verdwijnen hoger genoemde thermofiele boomsoorten uit Midden-België en verschijnen opnieuw dennen en steppevegetaties met onder meer cypergrassen, grassen en Alsem-soorten (zoals Bijvoet).

Omstreeks 10 300 jaar geleden begint een zich doorzettende opwarming die het Holoceen en daarmee ook het Preboreaal inluit. Het preboreale klimaat is droger dan tegenwoordig. In Midden-België zijn er op dat moment reeds dennenbossen. Thermofiele soorten worden slechts in heel kleine aantallen aangetroffen. De landschapsvormende invloed van de mesolithische jager-verzamelaarsculturen wordt als gering beschouwd, al bestaat er mogelijk een niet te verwaarlozen indirecte impact door de jacht op grote grazers.

Het klimaat warmt verder op tijdens het Boreaal (ca. 8 500 - 7 500 jaar geleden) en het wordt uiteindelijk warmer dan tegenwoordig. Het blijft echter nog steeds vrij droog. Hazelaar haalt in de pollendiagrammen tien tot vijftien procent. Op de droogste gronden treedt deze struik soms in nagenoeg éénsoortige bestanden op ('hazelaarbestand'). Deze sterke uitbreiding valt samen met het verdwijnen van Alsem, een genus van steppesoorten dat nog meermaals piekte tijdens het Laatglaciaal (Verbruggen 1971). Deze toestand wijst volgens Munaut 1968 op een verbossing van de resterende steppen en een gebrek aan concurrerende boomsoorten. Bottema & Walsweer (1997) brengen de explosie van hazelaarstuifmeel in het Boreaal dan weer in verband met een verspreiding door de mesolithische mens en argumenteren dat in de vorige interglacialen eiken zich eerder uitbreidden dan hazelaars. De dennenbossen houden stand in de rivier valleien (Munaut 1968). Wat later in deze periode immigreren volgens Van der Ben (1997: 29): Eik, Iep, gevolgd door Linde, Gewone es, Hulst, Taxus, Esdoorn¹⁶, Gewone lijsterbes, Zoete kers en Els. Tegen het einde van het Boreaal winnen elzen steeds meer aan belang en gaan vanaf ca. 6 500 jaar geleden wilgen vervangen als voornaamste boomsoort op vochtige bodems (Verbruggen et al. 1991). Beuk en Haagbeuk hebben op dat moment Midden-België nog niet bereikt.

Met de aanvang van het Atlanticum (7 500 – 5 000 jaar geleden) wordt het klimaat steeds warmer en vochtiger. In deze periode komt er concurrentie voor Hazelaar, want met uitzondering van Beuk en Haagbeuk hebben alle 'hedendaagse boomsoorten' Midden-België bereikt. Dit geeft aanleiding tot het ontstaan van gemengde loofbossen met een belangrijk aandeel van Linde en in wat mindere mate van Eik (cf. Hommel et al. 2002).

¹⁶De indigene status van *Acer pseudoplatanus* ten noorden van Samber en Maas wordt betwist. Europese verspreidingskaarten laten evenwel zien dat Vlaanderen een opvallende hiaat vormt in het areaal, dat zich noordwaarts uitstrekt tot in Scandinavië. Deze entomogame soort is bovendien sterk ondervertegenwoordigd in pollendiagrammen (cf. Bastin 1964).

In een eerste fase van het Subboreaal (5 000 – 2 700 jaar geleden) koelt het klimaat ietwat af en neemt de neerslag verder toe. Dit valt samen met:

- het opmerkelijk zeldzaam worden van Iep
- een geleidelijke afname van Linde
- het oprukken van Hazelaar en Eik
- de intrede van Beuk in de pollendiagrammen

De komst van de Beuk houdt wellicht verband met het optreden van betrekkelijk lage temperaturen en een toenemende vochtigheid. Het is een schaduwtolerante soort die zich aan uiteenlopende abiotische omstandigheden kan aanpassen, waardoor hij – behalve op uitgesproken natte en droge standplaatsen - meer en meer een belangrijke concurrent van andere boomsoorten wordt. Ongeveer 4 000 jaar geleden gaat Beuk dan ook vrij sterk overheersen in het zuiden van het land. Daarna is dit ook het geval in Midden-België.

In een tweede fase van het Subboreaal verliest het klimaat iets van zijn oceanisch karakter. *Ulmus* wordt nog zeldzamer (mogelijk als gevolg van een combinatie van snoeien en pathogenen, cf. Rackham 1995) en *Tilia* blijft achteruitgaan, alhoewel deze laatste nog steeds meer voorkomt dan *Quercus*. Het belangrijkste aspect van deze fase is wel het oprukken van de Beuk, die geleidelijk talrijker wordt, maar niet gaat domineren. De hoeveelheid ruderalen in de pollendiagrammen nemen verder toe en wijzen op een steeds grotere landbouwactiviteit.

Het Subatlanticum (2 700 jaar geleden tot nu) wordt gekenmerkt door een kouder en vochtiger klimaat. De aanvang ervan wordt door palynologen gekarakteriseerd door de voortdurende uitbreiding van Beuk en het nagenoeg verdwijnen van de Linde uit de bossen. Het aandeel van de Beuk op leemgronden wordt op 20 tot 40 % geschat. Er wordt verondersteld dat op dat moment op zandgronden zelfs zuivere beukenbossen worden gevormd. De opmars van deze boomsoort wordt echter gestuit, een gebeurtenis die samengaat met een toenemende invloed van de mens op de vegetatie van Midden-België. Pollendiagrammen laten voor het begin van het Subatlanticum een verstoord landschap zien, gekenmerkt door een gevoelige daling van het aandeel boompollen (b.v. van 80 % naar 30 % te Rosières bij de ontginning van de Laanvallei omstreeks 2 600 jaar geleden) (Van der Ben 1997).

Boven-Pleni-Weichseliaan

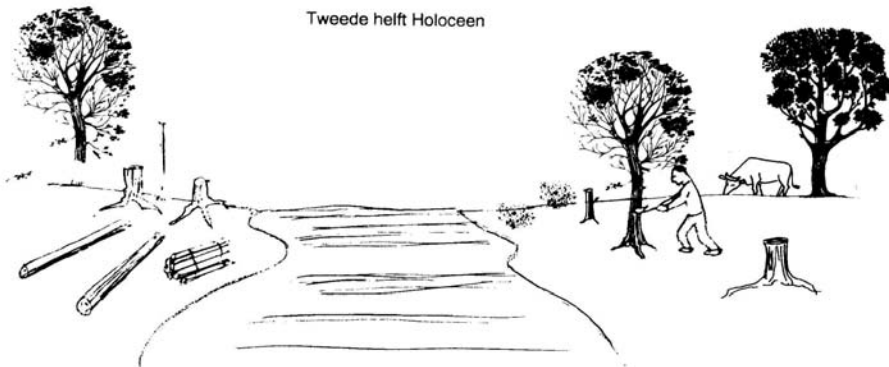
Laatglaciaal - Begin Holoceen

Eerste helft Holoceen

Tweede helft Holoceen

Figuur 4-1 Laat-Kwartaire landschappen in Laag- en Midden-België (Verbruggen et al. 1991)
Late Quaternary landscapes in Low and Central Belgium (Verbruggen et al. 1991)

4.2 Ter Rijst in het Land van Edingen

De geschiedenis van bosreservaat Bos Ter Rijst is verbonden met die van de heerlijkheid Ter Rijst/Risoir in het 'Land van Edingen'. De oorsprong ervan gaat volgens Soumillion (1997, 2000) terug tot het einde van de twaalfde eeuw en is gekoppeld aan de heren van Heikruis.

Volgens Roobaert (1999) is de verklaring van de schijnbaar eenvoudige plaatsnaam Heikruis een voorbeeld van de grootste moeilijkheid waarmee de toponymist te kampen heeft. Dat Heikruis niet gewoon 'kruis op de heide' betekent, kan men uitmaken op basis van de oudste varianten en van de - op het eerste gezicht afwijkende - Franse vorm Hautecroix. Na het achterhalen van een vermoedelijke fout in een 18de-eeuwse kopie van een (verloren gegane) tekst uit het einde van de 9de eeuw¹⁷ wordt uiteindelijk geconcludeerd dat het hier wel degelijk een Romaans toponiem betreft. Het gaat terug op *Alta Crux*, in de betekenis van 'hoog (gelegen) kruis'. Als verklaring wordt de ligging van het dorpscentrum aangehaald: aan een Romeinse baan (zie verder) en op 91 m hoogte. Dichtbij het dorpscentrum lag een grote Romeinse villa. Roobaert (o.c.) eindigt met de vraag: 'staan we hier voor een relict van de vroegmiddeleeuwse tweetalige zone in Midden-België?'. Deze vraag indachtig, wijst Roobaert (o.c.) ook op het plaatsnaamduo Rijst/Risoir. Volgens Luc Van Durme (pers. med.) verschijnt de naam *De Rist*, als heer van de heerlijkheid Ter Rijst, in bronnen uit 1207-1211. Etymologisch verwijst deze naam een plek waar men rijsthout aantreft. Soumillion (2000) is een gelijkaardige mening toegedaan en stelt dat deze naam *incontestablement flamand* is, verwijzend naar het denombrement¹⁸ uit 1757: '*... unis au fief primitif de Risoir nommé anciennement Ter Rijst*'. Omtrent het woord 'rijshout' zijn de taalkundigen volgens Soumillion (o.c.) verdeeld in twee kampen, die respectievelijk hakhout en takhout als betekenis naar voor schuiven. Het aangrenzende Strihoux- of Strijdhoutbos is volgens Soumillion (1997) een plaatsnaamkundig relict van (niet verder gespecificeerde) betwistingen.

Ook op niet-taalkundige vlakken is Ter Rijst een grensstreek *par excellence*. Tijdens het Oud Bewind (*Ancien Régime*)¹⁹ behoort deze heerlijkheid administratief gezien tot het Baljuwschap van Edingen in het Graafschap Henegouwen. Een belangrijke enclave van het Hertogdom Brabant (Bogaarden) bevond zich echter vlakbij (zie Figuur 4-3, alsook de Ferrariskaart: Figuur 4-8). Ook op het niveau van de heerlijkheden bezat Ter Rijst een bijzondere status. In 1482 werd het een 'uitgebreid leen' (*fief ample*) met een eigen lage én hoge rechtspraak (Soumillion 2000, Roegiers et al. 2002). Hierdoor onderscheidde deze heerlijkheid zich duidelijk van het aangrenzende Strihoux, dat eeuwenlang onder nauw toezicht van de heer van Edingen werd beheerd (i.e. Arenberg vanaf 1607, zie beheer- en eigendoms geschiedenis).

Waar moeten we heerlijkheid en bos Ter Rijst geografisch lokaliseren? De oudste kaart van de streek die we onder ogen kregen is een militaire kaart uit 1691²⁰. Ze laat één aaneengesloten boscomplex zien tussen Heikruis, Lettelingen (Petit-Enghien) en Edingen: *Bois de Triou* (een naamcorruptie van Strihoux). Alhoewel dit een duidelijke aanwijzing lijkt voor de samenhang tussen Bos Ter Rijst en het Strihouxbos, is deze kaart ongeschikt om er geografisch en historisch verantwoorde bosgrenzen uit af te leiden. Ze is veel te onnauwkeurig. De kaart maakt evenmin duidelijk in hoeverre de afgebeelde centrale weg overeenstemt met de oude Romeinse weg. Ze geeft de ligging aan van soldatenkampen, zoals beschreven in de mémoires bij de Ferrariskaart²¹. Deze kampementen werden opgericht in het jaar voor de veldslag tussen de legers van de Prins van Oranje en die van de Maarschalk van Luxemburg (op 4 augustus 1692, nabij het meer zuidelijk gelegen Steenkerke)²².

¹⁷ In die kopie staat *Aha crux* en in het origineel zou *Alta crux* dat moeten geweest zijn.

¹⁸ een inventaris van onroerend goed

¹⁹ i.c. 13de tot einde 18de eeuw

²⁰ *Carte des camps d'Enghien et de Halle les 26 et 29 may 1691 Avec celui des ennemis à Anderlecht corrigée et augmentée par le chevalier de Beaurain Geographe ordinaire du Roy*

²¹ *Le Maréchal de Luxembourg y campa le 28 may 1691 ayant Enghien devant le front et le ruisseau Marc derrière* (Anonymus 1965, kaartblad Y8)

²² Bij deze slag vielen volgens dezelfde mémoires 16000 tot 17000 soldaten, wat een idee geeft van mogelijke impact van de kampementen op het landschap.

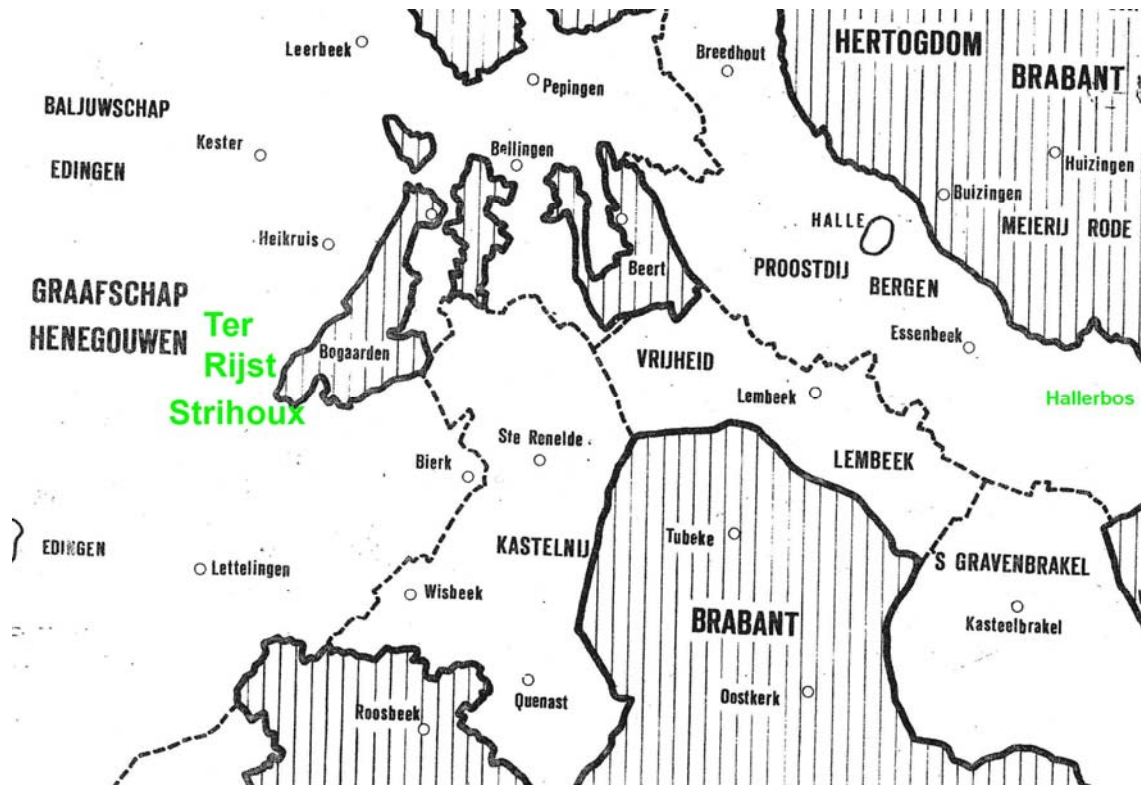
Figuur 4-2 Het Strihouxbos (Bois de Triou) op een onnauwkeurige militaire kaart uit 1691 (Beaurain)
 Strihoux Forest (Bois de Triou) on an inaccurate military map from 1691 (Beaurain)

Soumilion (2000) situeert de heerlijkheid tussen een Romeinse weg (westelijke grens), de Bosstraat/Rue du radoux (oostelijke grens) en het Strihouxbos/Strijdhoutbos (dat zich dus in een andere heerlijkheid bevindt). De Romeinse weg betref de belangrijke verbinding Bavay-Utrecht en bleef in deze regio zeker tot in de twintigste eeuw bekend als de *Chaussée de Brunehault*²³ tussen Edingen en Asse. De oude Romeinse baan en de Bosstraat zijn in elk geval gemakkelijk terug te vinden op kaarten, maar waar het Strihouxbos nu precies begint (en het historische Bos Ter Rijst eindigt), wordt niet gepreciseerd. Een grote, ongedateerde achttiende-eeuwse kaart suggereert de Rifrafbeek (= Herrebeek) als vermoedelijke historische grens tussen enerzijds *Bois du Risoir- Campagne du Risoir* en anderzijds Strihouxbos-Woutersbos²⁴ (Figuur 4-4, zie ook Figuur 3-4). Ook een denombrement uit 1757 bevestigt dit²⁵. Het uitgebreide bosreservaat is op deze kaart gemakkelijk te situeren. De uitbreiding blijkt historisch gezien alvast een stap in de goede richting.

²³ genoemd naar de Merovingische prinses Brunehilde

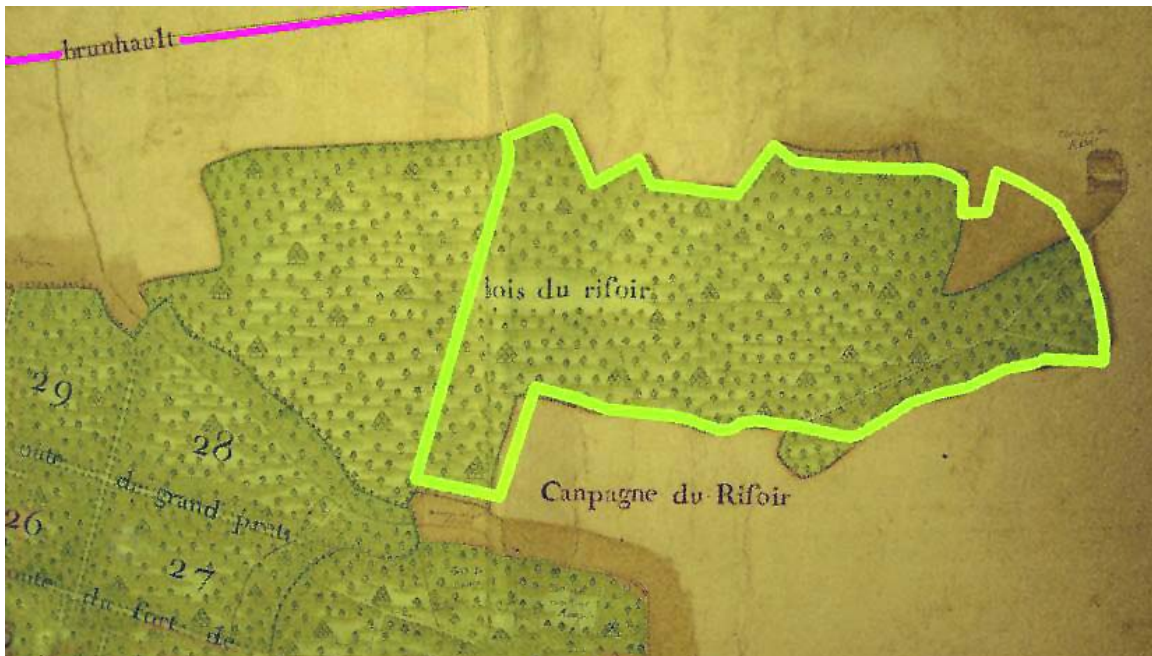
²⁴ Op het gereduceerd kadaster 'Waterbosch' genoemd, op de oudere topokaarten 'Bois de Strihoux' en vandaag 'Bos Ter Rijst ...

²⁵ (...) *jusques aux pres qui sont dans la vallée atteanants aux bois appartenants anciennement aux hoirs de Robert de Martignj, aujourd'hui nommé le Wouterbosch* (archief Arenberg Edingen, SEM 348)

Figuur 4-3 De heerlijkheden Ter Rijst en Strihoux in het Graafschap Henegouwen tijdens het Oud Bewind (Franssens s.d., bijgewerkt)

Seigniories Ter Rijst and Strihoux in the County of Hainaut during the Old Regime (adapted)

Figuur 4-4 Achttiende-eeuwse kaart met reservaatperimeter, verdwenen kasteel en Romeinse weg (Algemeen Rijkskarchief Brussel, APA 928, foto Hans Baeté, bijgewerkt)

The forest reserve on an anonymous 18th century map (photo Hans Baeté, adapted)

Vandaag ligt Ter Rijst nabij de gewestgrens, een grillige taalgrens en de grens tussen drie provincies: Vlaams-Brabant, Henegouwen en Waals-Brabant. Haar strategische en tegelijk afgelegen ligging maakt van Ter Rijst wellicht niet geheel toevallig een plek van vrede²⁶, complotten²⁷, oorlog²⁸ en geheime ontmoetingen²⁹ door de eeuwen heen (zie ook *forêts-frontières* in Tack et al. 1993: 21).

Het merendeel van de ons bekende archieven van de heerlijkheid werd in 1950 in het Algemeen Rijksarchief te Brussel gedeponereerd door burggraaf Jolly (samen met de rest van zijn familie-archief). Het grootste deel van het archief van de familie Jolly – en veruit de belangrijkste stukken – hebben betrekking op de heerlijkheid Ter Rijst (Lejour 1989). Dit archiefmateriaal werd tussen 1952 en 1958 geïnventariseerd door Ernestine Lejour (o.c.). De stukken uit het archief van de familie Jolly zijn van belang voor de eigendomsgeschiedenis tussen de vijftiende en het einde van de achttiende eeuw. Daarnaast omvatten ze ook een vrij goed aaneensluitende reeks ontvangstrekeningen (*comptes*) uit de periode 1500-1787. Deze omvangrijke bron werd echter nog niet ingedeeld naargelang het onderwerp. De 'bosrekeningen' zitten dus tussen rekeningen van totaal andere aard en konden daarom in het kader van dit basisrapport niet aandachtig worden bekeken. In 1957 werden nog twee bijkomende mappen gedeponereerd door ridder Xavier de Ghellinck-Vaernewijck (Lejour 1989). De inventaris hiervan verscheen in 1995 (Lejour 1995) en leert ons dat dit archiefmateriaal vooral betrekking heeft op 'familiale zaken' (b.v. verwantschappen, verbintenissen) en weinig informatie over 'goederen' zoals bossen bevat³⁰.

4.3 Leen- en eigendomsgeschiedenis

In verband met de stichting van de heerlijkheid Ter Rijst verwijst Soumillion (2000) naar een manuscript van baron de la Faille: *Dévolution de la seigneurie du Risoir*. In dit werk wordt Everard van Radou als stichter genoemd. Het is de broer van de in 1109 geboren, eerste abt van de vermaarde abdij van Cantimpré bij Cambrai³¹. Hij is tevens de oom van Egeric, heer van der Rijst en tevens vazal van Engelbert, heer van Edingen (Soumillion o.c. verwijst hierbij naar akten uit 1215 en 1226). Soumillion zelf noemt *Jordani de Alte Cruce* - de heer van Heikuis dus - als voorganger van Egeric. Etienne de Silly duikt op in een akte uit 1292. Hij is de vermoedelijke echtgenoot van Catherine van der Rijst. Jean de Silly volgt zijn vader op in 1326. Het is echter Jean II de Silly die de heerlijkheid van Ter Rijst op 26 januari 1465 verkoopt aan Wouter van der Noot. Een verkoopbrief uit 1464 licht toe dat het gaat om *le fief du Risoir (27 bonniers) situés au Winkisrot*. Het gaat dus om een leengoed van ruwweg 35 ha. Over het toponiem Winkisrot is ons verder niets bekend. Op 15 juli 1482 verleent de heer van Edingen aan Ter Rijst het statuut van uitgebreid leen (*fief ample*) van het Hof van Edingen en wordt Wouter van der Noot heer van meer verzelfstandigde heerlijkheid, met een eigen hoge en lage justitie (zie Soumillion 2000, Roegiers et al. 2002). In 1506 - wanneer Karel van der Noot zijn vader opvolgt - wordt een inventaris (denombrement) van deze hoge heerlijkheid opgemaakt. Ze bestaat nu uit 28 bunder (ca. 36 ha) bos, weiden, windmolen, hof, woningen, akkers en vijvers.

Wanneer Karel II van der Noot, als heer van Ter Rijst in 1568 deelachtig is aan een mislukt complot om de hertog van Alva te ontvoeren³², vluchten hij en zijn calvinistisch geworden familie naar Roermond (Soumillion 2000: 105-106). De heerlijkheid Ter Rijst wordt nu geconfisceerd door een centrale overheid (*Domaines*), die ze verpandt aan de Spaanse officier Antoine Suarez de Arguello, secretaris van de kamer van Albrecht en Isabella. Door een overeenkomst in 1609

²⁶ vermoedelijke vernieuwing verdrag van Kaiserwerth in 1189 (Soumillion 2000)

²⁷ complot van 2 juni 1566 om de hertog van Alva te ontvoeren in ruil voor de vrijlating van Egmont en Hoerne

²⁸ de windmolen van Ter Rijst fungeerde als observatiepost ten tijde van de slag bij Steenkerke (1692) (Soumillion 2000: 119)

²⁹ met generaal Von Falkenhausen, bevelhebber in 1940-1944, als spilfiguur (Biesemans 1981, of een meer romantische versie in Soumillion 2000)

³⁰ (...) *les quelques actes relatifs aux biens, trop peu nombreux, ont été laissés parmi les papiers personnels* (Lejour 1995: 3)

³¹ Na de inname van deze abdij door de hugenoten in 1580, hergroepeerde de abdijsamenleving zich niet ver van Ter Rijst, in Bellingen, waar zich in de dertiende eeuw reeds een priorij bevond (Soumillion 2000).

³² tijdens een Goede Vrijdag-ceremonie in Groenendaal

komt de heerlijkheid terug in handen van de familie van der Noot. Een beschrijving van de heerlijkheid op 8 augustus 1612 vermeldt 27 bunder bos, weiden en akkerland, waarvan 12 bunder bos in de omgeving van *Winckelslot* nabij het hof van *Roisoir* (sic, Soumillion 2000: 107) en verder ook drie bunder bos en een bunder grasland aan de vijver van Winckelslot. In totaal gaat het hier dus maar om iets meer dan 17 ha bos³³, terwijl het uitgebreide bosreservaat 38 ha groot is en het *bois de risoir* volgens een achttiende-eeuwse kaart bijna 58 ha inneemt (GIS-analyse van Figuur 4-4)! In deze context past de opmerking van Scheelings (1994) dat in denombrementen en gelijkaardige inventarissen niet steeds alle gronden werden opgegeven³⁴. Soumillion (1997: 77) merkt op dat de heerlijkheid Strihoux volgens een bron uit ca. 1600 een totale oppervlakte van 73 ha bezit, terwijl het Strihouxbos in eigendom van Arenberg 156 hectare groot is in de periode 1607-1745³⁵. Maar wat meer is: nergens is in de genoemde bronnen is sprake van bos of inkomsten uit bosexploitatie! De heerlijkheid Strihoux kwam dus blijkbaar niet overeen met het gelijknamige bos.

Op het einde van de zeventiende eeuw - met Lucrèce van der Noot als Dame van der Rijst - worden onderhandelingen opgestart om de heerlijkheid Ter Rijst te ruilen tegen gronden in Nederland. Als gevolg hiervan maken we in 1690-1691 een overgang mee van de protestantse familie van der Noot naar de katholieke familie Voëller in Ter Rijst. Jean-Wendeline Voëller laat de heerlijkheid in 1703 overgaan in handen van de familie van haar echtgenoot, Jean-Pierre de Kempis (Lejour 1989). Hun zoon, Léonard-Joseph de Kempis, is heer van Ter Rijst van 1731 tot 1775. Volgens denombrement uit 1746 zou Ter Rijst in die periode een totale oppervlakte van 48 ha 23 ca bezitten (Soumillion 2000), dus alweer minder dan enkel het *bois du risoir* op de achttiende-eeuwse kaart (Figuur 4-4). Bovendien is in dit denombrement helemaal geen sprake van bossen, wel van een niet nader gespecificeerde *fief du Moulin* (32 ha) en *sept autres fiefs* zonder oppervlaktegevens.

Een denombrement uit 1757 vermeldt wel expliciet bos, alsook wijngaarden (Archief Arenberg Edingen, SEM 348). Na de dood van de kinderloze Léonard-Joseph in 1775, komt Ter Rijst in bezit van de erfgenamen van zijn zuster Marie-Anne de Kempis. Zij is tevens de echtgenote van Sébastien-Antoine Huysman (Lejour 1989), waardoor de zeggenschap over Ter Rijst in een nieuwe familie terechtkomt. Bos Ter Rijst blijft als één bos in handen de familie Huysman d'Anecroix (primitief kadaster), terwijl Arenberg omstreeks 1820 zijn boscomplex Strihoux-Hovebos heeft uitgebreid met het Woutersbos (56 ha), het Herrebeekbos (27 ha) en het Bois des Moines (57 ha) (Tytgat 1995, zie ook Figuur 4-5 in vergelijking met Figuur 4-24).

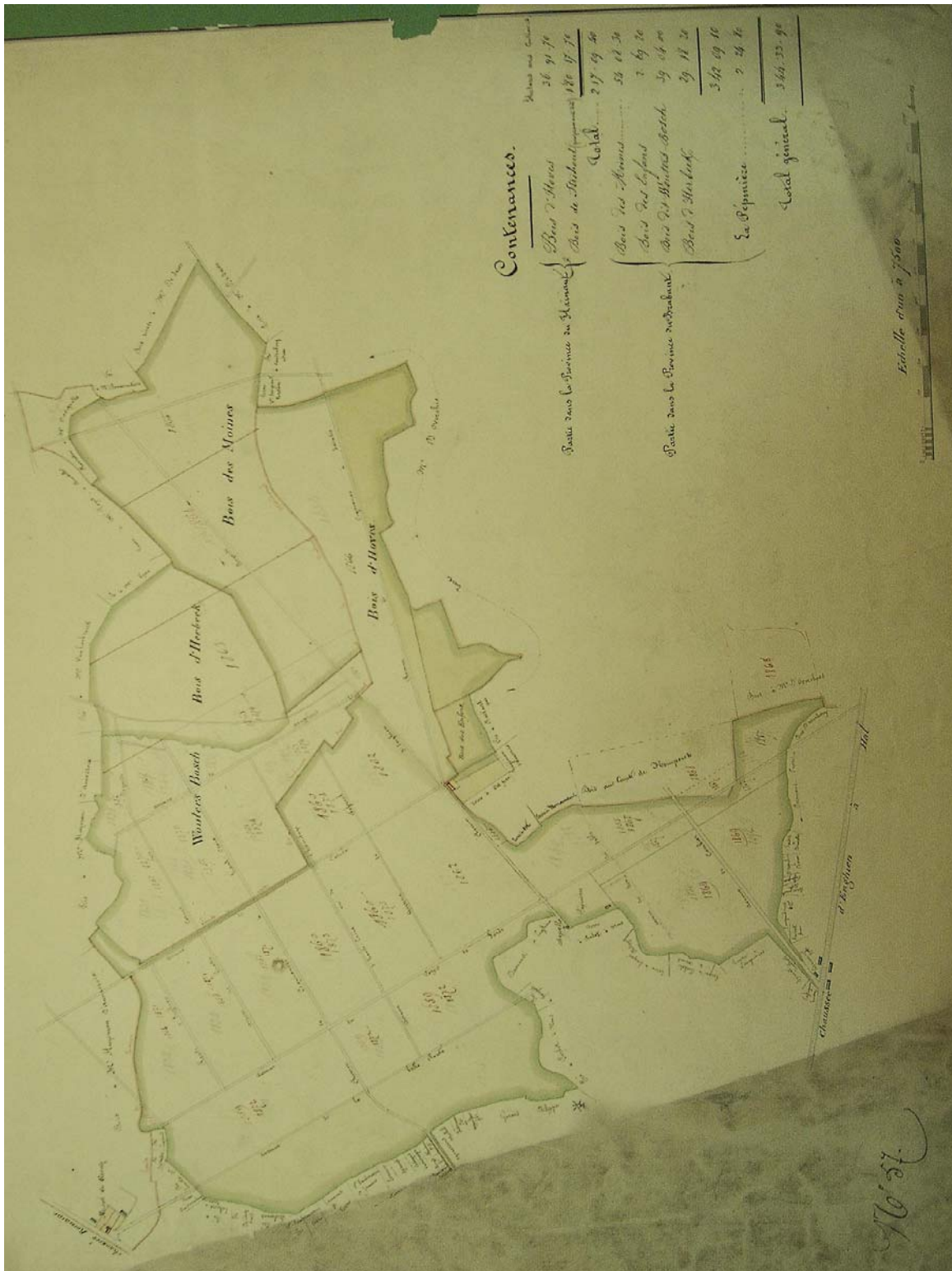
Het domein Ter Rijst gaat in 1882 over naar de familie Jolly door het huwelijk van Marie-Charlotte de Nieulant, die langs moederskant afstamt is van de familie Huysman. Reeds van in het begin van de twintigste eeuw wordt het kasteeldomein verhuurd. Het is niet duidelijk of het bos bij het leengoed hoorde. Tussen 1922 en 1934 wordt evenwel het jacht- en visrecht expliciet verhuurd aan Jules Delannoy, die tot in 1939 het kasteel bewoond. Tussen 1934 en 1941 is het jacht- en visrecht reeds aan iemand anders verhuurd. Eind 1940 komt de huur in handen van prinses Ruspoli, de vrouw van een Italiaanse diplomaat in Brussel en tevens een vriendin van het hoofd van de Militärverwaltung: Generaal von Falkenhausen. Deze laatste brengt dan ook regelmatig een bezoek aan Ter Rijst (Soumillion 2000). Andere bronnen suggereren ook geheime militaire besprekingen in Ter Rijst (Biesemans 1981). Na de Tweede Wereldoorlog wordt het kasteel verhuurd aan de Halse industrieel M. Van Lier.

Hubert Jolly, die geen erfgenamen heeft, verkoopt in december 1972 het domein Ter Rijst (park, bos en landbouwgrond) aan Lécluse, een bouwondernemer en voorzitter van voetbalclub RWDM (Soumillion). In een stuk over het wildbeheer blijkt de passie van deze man voor jacht (én champagnefeestjes). Via de naamloze vennootschap DELEC wordt 28,59 ha bos in 1981 verkocht aan de overheid. Het aanpalende kasteelpark en westelijk landbouwgebied komt eveneens in handen van de Vlaamse gemeenschap, 'na aankoop tot doeleinden van algemeen belang'. Het bos werd tot voor kort beheerd door de afdeling Bos en Groen (Figuur 4-6). Momenteel rust die bevoegdheid bij het Agentschap voor Natuur en Bos

³³ rekening houdend met de omzetting in Soumillion (1997): 1 Edingse bunder = 1,15 ha; 1 dagmaal = 28a77

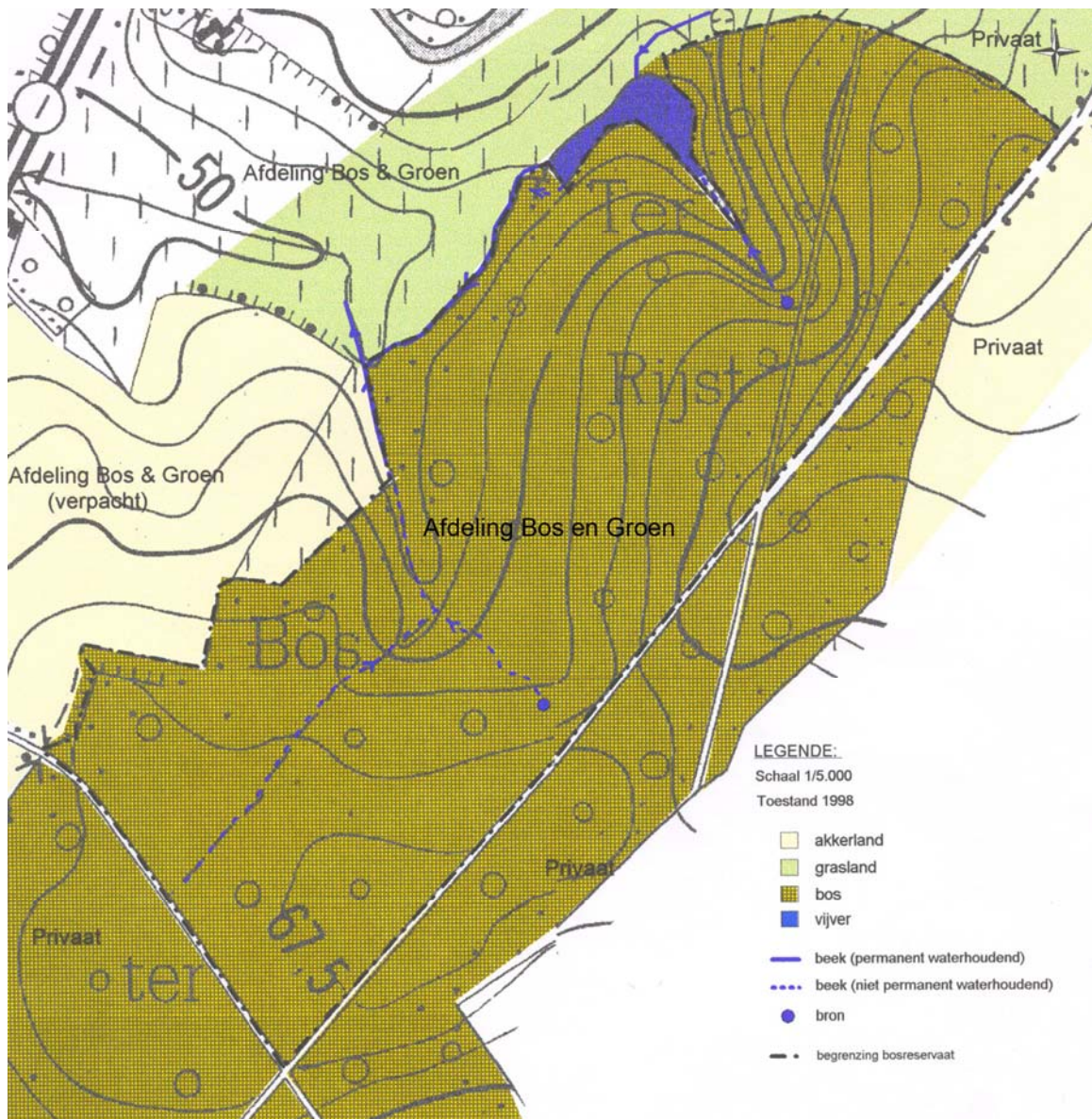
³⁴ bijvoorbeeld omdat een deel niet tot het leen, maar tot het allodium, 'het eigen' werd gerekend; soms ging het gewoonweg om fraude

³⁵ Dit keer rekent Soumillion (1997: 85) 1,1159 ha per bunder.

Figuur 4-5 Aangrenzende 'Arenbergbossen' volgens een beheerplan uit de tweede helft van de 19de eeuw (Rijksarchief Brussel, Archief Arenbergpaleis, Kaarten en Plannen; foto Hans Baeté)

Surrounding 'Arenberg forests' in the second half of the 19th century (photo Hans Baeté, adapted)

Figuur 4-6 Eigendomssituatie met bodemgebruik in en nabij het bosreservaat in 1998 (Opstaele & Vandekerkhove 1999)

Ownership and land use in and near the forest reserve in 1998 (Opstaele & Vandekerkhove 1999)

4.4 Geschiedenis van het landgebruik

4.4.1 Van Kolenwoud tot kasteelpark-met-bosreservaat

Ontginningen en bewoning in de Gallo-Romeinse periode in of nabij Bos Ter Rijst zijn ons niet bekend, maar verkennend bodemonderzoek en de nabijheid van een Romeinse weg wijzen in die richting (zie 3.4.2 en 4.2).

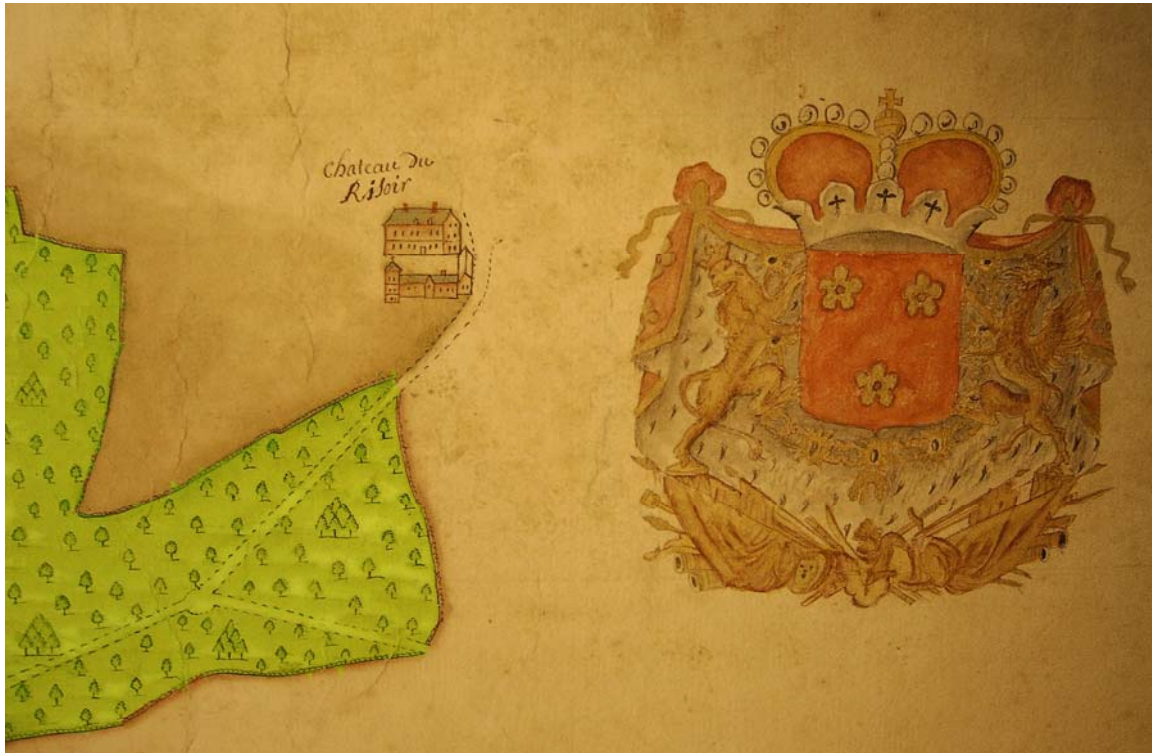
Vooraleer Bos Ter Rijst als een 'apart bos' bekend raakt, maakt het vermoedelijk deel uit van het zogenaamde Kolenwoud (*Sylva carbonaria* of *Carbonaria sylva*³⁶), dat wordt beschouwd als het belangrijkste historische bosgebied in Midden-België. De naam Kolenwoud is vermoedelijk afgeleid van de produktie van houtskool, gebruikt als huishoudelijke brandstof of als brandstof ten behoeve van ijzerwinning uit limonietconcreties in de tertiaire bodemlagen (Baeté et al. 2002). Door een gebrek aan foreest-status (Verhulst 2002: 13) versnipperd dit uitgestrekte woud vanaf de laat-Merovingische en Karolingische periode (zevende - negende eeuw). Bosontginning in de ruime omgeving van Bos Ter Rijst – zeg maar het land van Edingen en omliggende – werd alleszins gestimuleerd door het ontstaan van de kapittels van de H. Waltrudis (Bergen) en de H. Getrudis (Nijvel) in deze periode (abt Torfs cit. in Soumillion 2000).

Op een ongedateerde, anonieme, achttiende-eeuwse³⁷ kaart kan probleemloos het uitgebreide bosreservaat worden gelokaliseerd (Figuur 4-4). De Ferrariskaart geeft een gelijkaardig, maar geografisch veel minder accuraat beeld (Figuur 4-8). Het gehele *bois de risoir* beslaat op de anonieme kaart ruwweg 58 ha, wat is meer dan het uitgebreide bosreservaat (ca. 38 ha) en een stuk meer dan de ca. 19 ha bos die in een beschrijving van het leen uit 1609 staat vermeld (zie leen- en eigendoms geschiedenis). Mogelijk werd de anonieme kaart getekend op basis van metingen door ('vader of zoon?') Bonnevie. Deze naam duikt in de bronnen uit de periode 1710-1750 regelmatig op als leidinggevend landmeter van de Arenbergs. Een legende ontbreekt, maar in de rechterbovenhoek van de kaart staat het wapenschild van Arenberg afgebeeld, onmiskenbaar, met drie mispelbloemen op een bloedrode en gekroonde achtergrond (Figuur 4-7). De cijfers op de kaart betreffen ogenschijnlijk een indeling in houwen van het Strihouxbos³⁸, waarvan het beheer in de achttiende eeuw onder de bevoegdheid van Arenberg viel. De volledige kaart toont aan dat het hier gaat om een aaneensluitend boscomplex van bijna 300 hectare groot, gesitueerd tussen twee belangrijke wegen: de weg tussen Edingen en Halle in het zuiden en de oude Romeinse weg in het noorden. De delen van dit boscomplex die vandaag in het Vlaamse gewest liggen (Heikruis), zijn nog steeds bebost en vertonen min of meer dezelfde bosgrens. De Waalse gedeelten (Petit-Engbien en Bierghes) zijn heden grotendeels verkaveld ontbost voor villabouw.

³⁶ Deze naam dateert niet uit de tijd van Julius Caesar, maar wordt voor het eerst vermeld in verband met Frankische invallen in het Romeinse Rijk omstreeks het jaar 400: *Chlochilo. Iste, transito Rheno, Romanos in Carbonaria sylva devicit, Camaracum cepit & obtinuit, annis 20 regnavit* ('Clodio. de eerste. stak de Rijn over en versloeg de Romeinen in het Kolenwoud. veroverde Kamerrijk en hield het in bezit. regeerde 20 jaar lang'; cit. in Newton 2003, cf. ook Maury 1867: 53).

³⁷ Deze situering in de tijd werd overgenomen uit Vanrie (2005)

³⁸ Op een houwenplan van Adrien Bonnevie uit 1734 is echter sprake van 13 houwen in het Strihouxbos, terwijl deze kaart in totaal 28 'eenheden' laat zien (zie beheergeschiedenis)

Figuur 4-7 Het kasteel Ter Rijst naast het wapenschild van Arenberg op een achttiende-eeuwse kaart (Algemeen Rijkskarchief Brussel, APA 928, foto Hans Baeté, bijgewerkt)

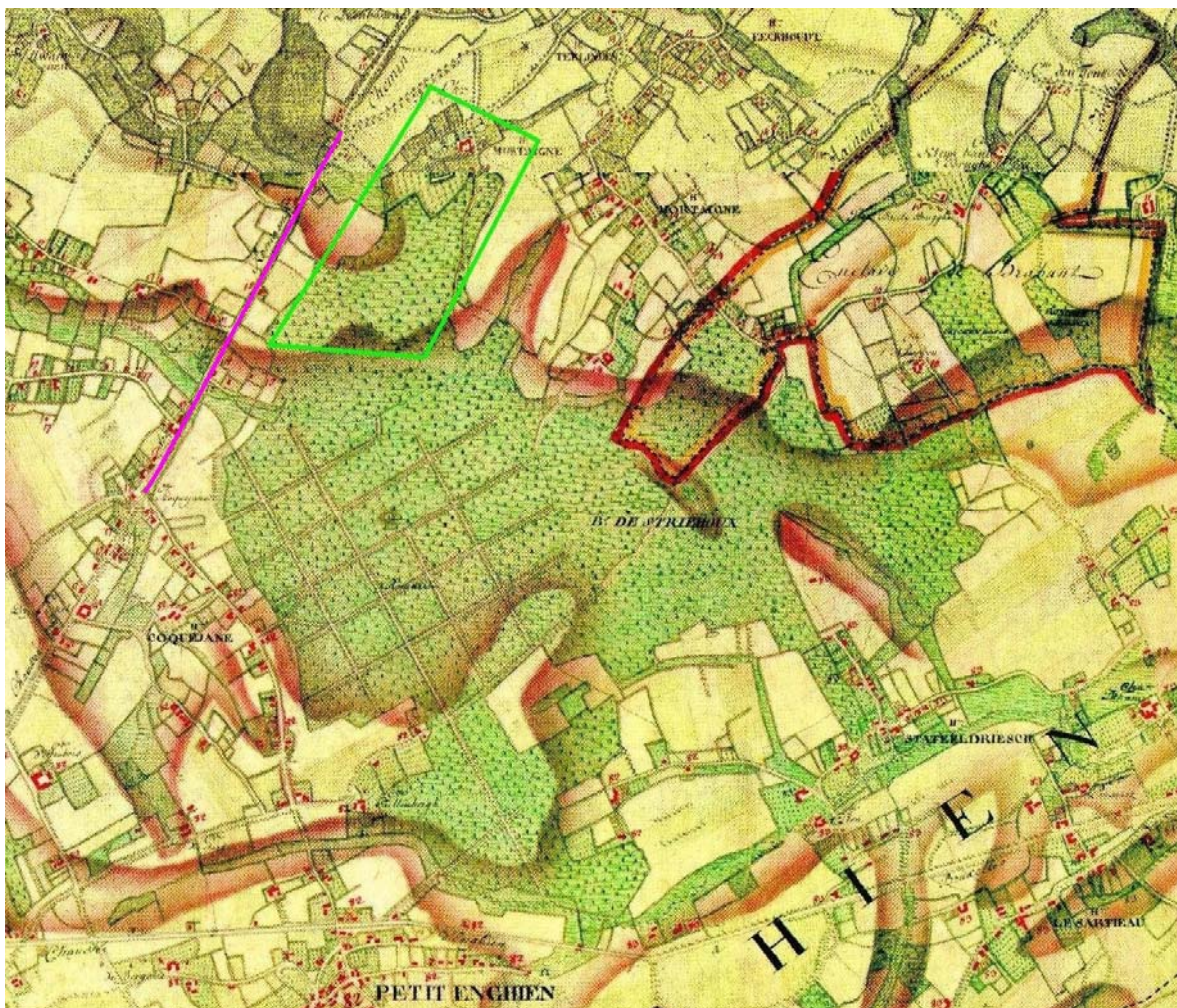
Ter Rijst castle and the Arenberg scutcheon on an anonymous 18th century map (Photo Hans Baeté, adapted)

Op de anonieme kaart is ook te zien dat een inham binnen de reservaatperimeter in onbeboste toestand verkeert (Figuur 4-4 en Figuur 4-7). Het gaat hier voornamelijk om traag afwaterende gronden van het type Ada (zie bespreking bodemkaart). Volgens register 208 bij het gereduceerd kadaster (1834) werden ze als weide gebruikt (percelen 59 p.p. en 60 op Figuur 4-9 en Figuur 4-10, zie ook 4.4.2). Samen met het hogergelegen en zandige bosperceel 61 ('bos van 1ste klasse') kregen ze het toponiem *De Warande* toebedeeld, wat vermoedelijk wijst op de vroegere aanwezigheid van een extensieve konijnenkwekerij.

Vlakbij de inham in het bos is op Figuur 4-7 een voorstelling van het toenmalige *Château du Risoir* te zien. Het lijkt een herenhoeve met bijgebouwen te zijn. Vermoedelijk bevonden deze gebouwen zich vlakbij of zelfs op de eerste kasteelsite, die vermoedelijk uit het einde van de twaalfde of het begin van de dertiende eeuw dateert (zie Verbesselt 2001 en Soumillion 2000)³⁹. Volgens een brief uit 1482, waarin de heerlijkheid Ter Rijst de status van 'uitgebreid leen' (*fief ample*) toebedeeld krijgt, is er in de tweede helft van de vijftiende eeuw geen sprake meer van een versterkte burcht (zie Soumillion 2000 en Deneef 2005). Waarschijnlijk werd toen een gedeelte van het oude neerhof als herenverblijf gebruikt (Deneef 2005). Aangaande de verdere evolutie en uiteindelijke verwoesting van deze site is tot dusver weinig bekend. Ook een raadpleging van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) levert op dit moment niet echt veel bijkomende informatie op. De beschrijving en opmerkingen in deze databank vermelden: 'watermolen op de Harelbeek en Kasteel van Risoir met neerhof, in 1775 omgebouwd tot lusthof'. Als datering en subklasse vermeldt de CAI 'Late Middeleeuwen' en 'motte'. Met de Harelbeek wordt de Harebeek (of Arebeek) bedoeld, waarvan een tak met de naam Tembroekbeek (of Tenbroekbeek) in het bosreservaat ontspringt (zie hoofdstuk standplaats). Aan naamcorruptie en -verwarring geen gebrek in deze taalkundige grensstreek... De aanwezigheid van een watermolen in Ter Rijst tussen 1465 en het midden van de achttiende eeuw wordt gesignaleerd door Roobaert (1993). Dit is ook de bron waarop de CAI zich baseert (Isabelle Jansen pers.

³⁹ De heerlijkheid Ter Rijst wordt in 1211 als leen van de heren van Edingen vermeld.

med.). Over de precieze lokatie van het 'middeleeuwse kasteel' zijn de meningen een beetje verdeeld⁴⁰. Soumilion (2000: 82) verkiest een heuveltje met dagzomende schist-gesteenten als markeerpunt. De CAI geeft Lambert-coördinaten op: X = 130386.12 en Y = 156933.78. In Deneef (2005: 189-190) Een nabijgelegen 'motte' op de Ferrariskaart is volgens een denombrement uit 1757 als plaats waar zich ooit een donjon bevond⁴¹ (Soumilion 2000, Deneef 2005). Deze plek is nog steeds gemakkelijk herkenbaar als een rond eilandje in de centrale parkvijver, ongeveer 200 m ten zuidoosten van het huidige kasteel, dat pas in de jaren 1820 gebouwd werd (mogelijk in twee fasen, Deneef 2005: 189). Dezelfde auteur vermoedt dat de ijskelder in het bosreservaat uit dezelfde periode dateert. Dit lijkt alleszins aannemelijker dan de stelling van Soumilion (2000: 82) dat deze ijskelder een relict uit de middeleeuwen zou zijn. Deneef (o.c.) vermeldt ook een knoestige Haagbeuk met 310 cm stamomtrek als relict uit de periode vóór het huidige kasteel. Vlakbij de 'motte' bevond zich volgens de Ferrariskaart (dus op het einde van de achttiende eeuw) een hoeve met bijgebouwen (Figuur 4-8). Ter hoogte van het bosreservaat bemerken we - op hetzelfde kaartblad - een merkwaardige, z-vormige grens in het bos. Het is niet duidelijk hoe het meest noordelijke deel - met een vijver - afweek van de rest van het bos. Was het een nat 'wilgenrijshout' (om de toponymisten te doen watertanden)? Verder valt op dat de naam Risoir ontbreekt. Er is enkel sprake van *Mortagne*. Een dambord van bosdreven beperkt zich volgens deze kaart tot Strihoux (Figuur 4-8).

Figuur 4-8 Ferrariskaart (ca. 1770), met Romeinse weg en Park-Bos Ter Rijst (bijgewerkt)

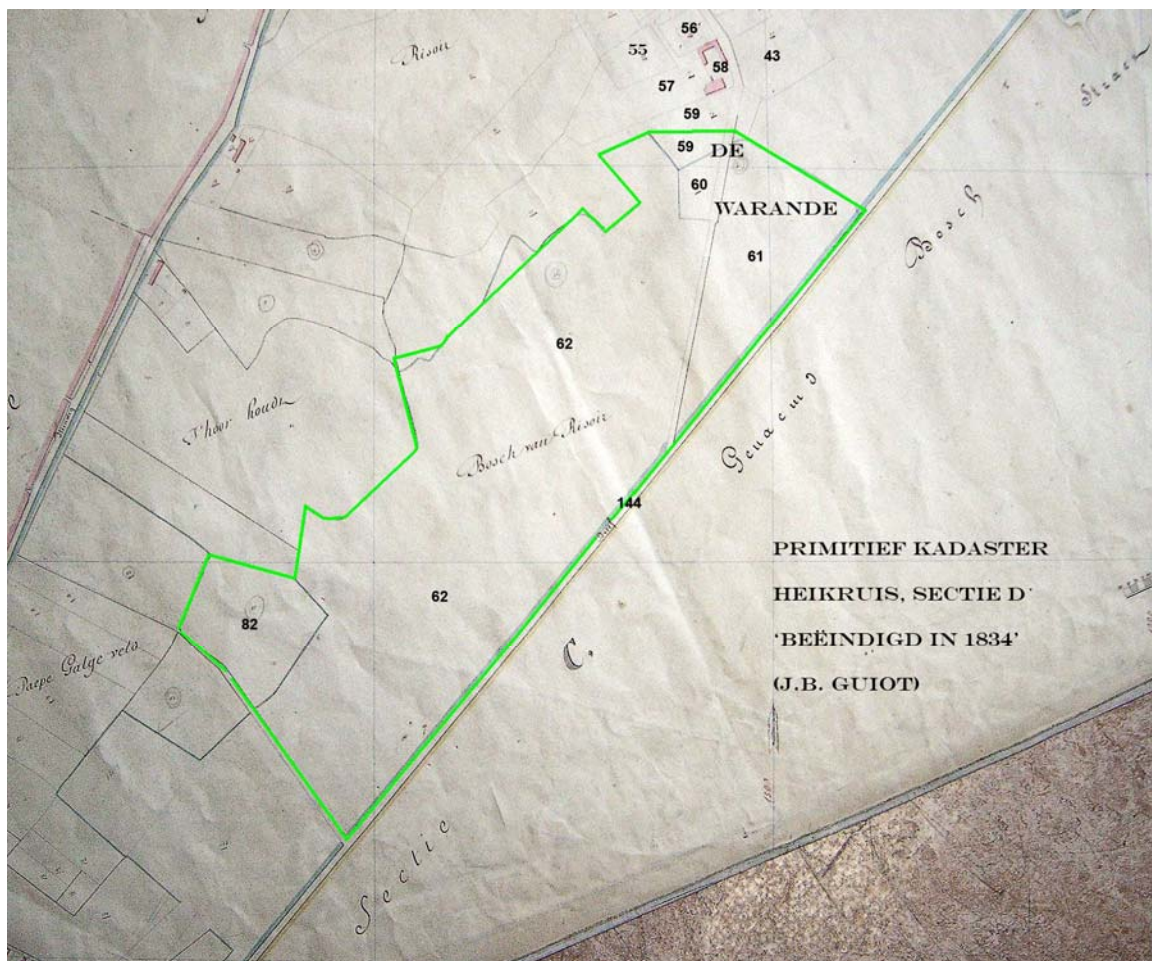
Ferraris map (ca. 1770) showing an old Roman road (purple) and some 'parkland' near a farmhouse (adapted)

⁴⁰ Dit met uitzondering van Biesemans (1981), die geen onderscheid maakt tussen een middeleeuwse en een negentiende eeuwse site, wat zeker fout is.

⁴¹ une motte environnée des fossés où étoit anciennement le donjon (Archief Arenberg Edingen, SEM 348)

De grenzen van het actuele, nog niet-uitgebreide bosreservaat zijn gemakkelijk terug te vinden op het reeds vermelde primitief kadaster van Heikruis, sectie D, dat ook bekend staat als *Kasteel van Risoir*. Volgens een overzichtsplan werd het in 1834 gefinaliseerd door J.B. Guiot (Figuur 4-9). Uit het zogenaamde register 208 bij dit kadaster kunnen we afleiden dat *den hertog D'Arembergh* in deze sectie maar een beperkt aantal gronden in bezit had. De nog steeds aanwezige bosdreef met perceelsnummer 144 stond in 1834 bekend als *bosch of dreef van huysman d'annecroix* (zie eigendomsgeschiedenis).

Binnen de perimeter van het bosreservaat is sprake van drie deelgebieden: *Bosch van Risoir* (perceel 62: 14 ha 'bos van 1ste klasse' en 7 ha 'bos van 2de klasse'), *De Warande* (percelen 59-61: zie hoger) en *Gasthuis van St. Nicolaes*⁴² (perceel 82: ca. 2 ha 'bos van 1ste klasse')

Figuur 4-9 'Kasteel van Risoir' als sectie D van een primitief kadasterplan uit 1834 (Archief Kadaster Brabant, foto Hans Baeté, bijgewerkt)

'Primitive cadastral map' (1834, photo Hans Baeté, adapted)

⁴² deze naam verwijst naar de toenmalige eigenaars: een ziekenhuis in Edingen

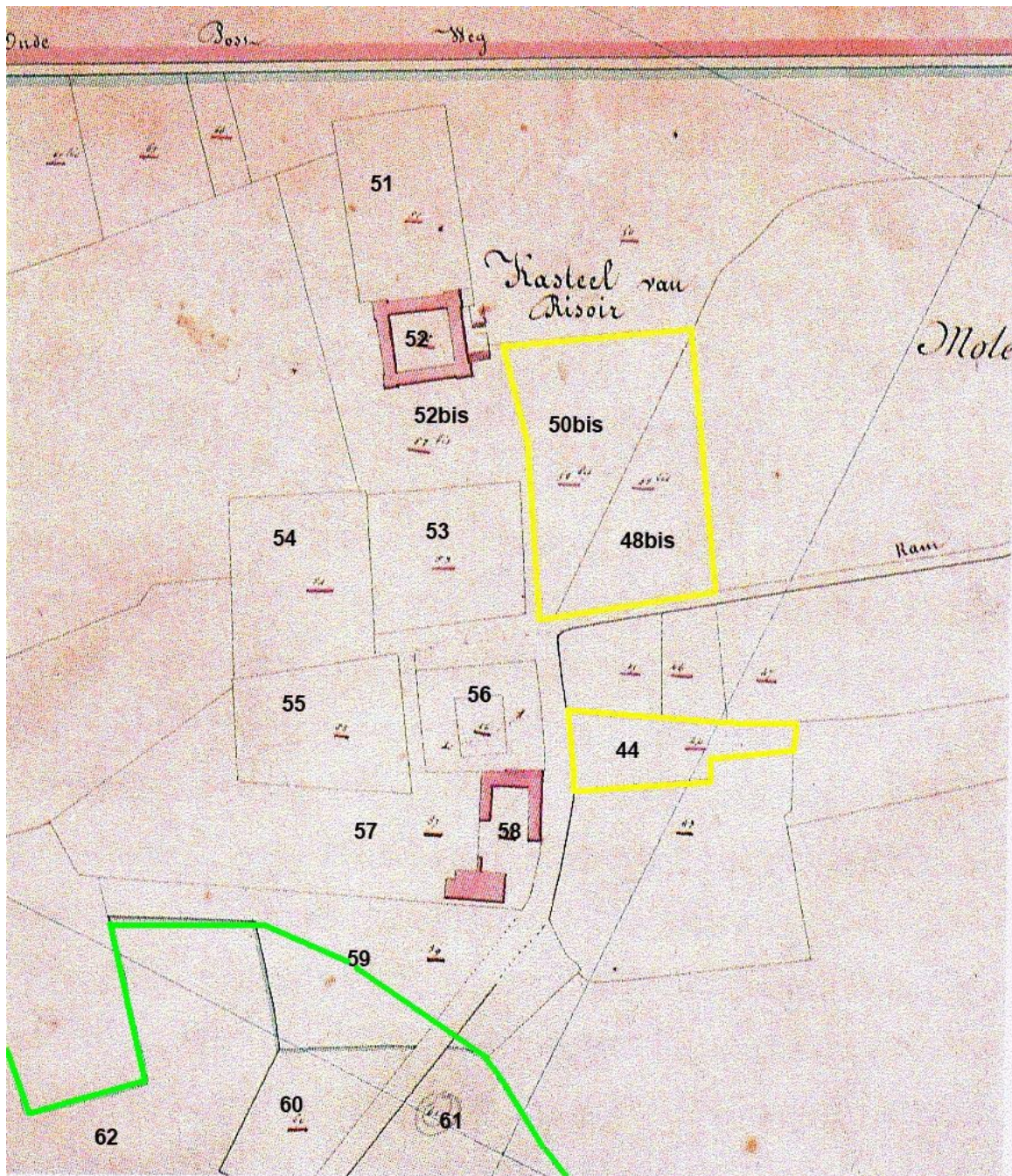
Mantel van de pastoor	48	id	land	5	23	..
	48 bis	id	Wekerij	..	18	..
	49	id	land	..	3 1/2	70
	50	id	land	2	80	10
	50 bis	id	Wekerij	..	64	..
Kasteel-Bos	51	id	bof	..	18	20
	52 bis	id	Chaisier laan	..	70	60
	52	id	Kasteel	16 1/2	19	80
Huygenbos	53	id	Boomgaard	..	47	50
	54	id	Weide	..	54	60
	55	id	Land als 3 ^{de} Hl Weide	..	45	50
Bos	56	id	Land als 3 ^{de} Hl Weide	..	18	90
	57	id	Weide	1	27	70
	58	id	land	16 1/2	20	30
de Wanden	59	id	Weide	1	22	80
	60	id	Weide	..	35	10
	61	id	Bosch	3	70	60
Bosch van Wier	62	id	Bosch	20	90	..

Figuur 4-10 Beschrijving en oppervlakten van percelen in register 208 van het primitief kadaster (Archief Kadaster Brabant, foto Hans Baeté)

Specification of parcels in register 208 of the 'primitive land register' (1834, photo Hans Baeté, adapted)

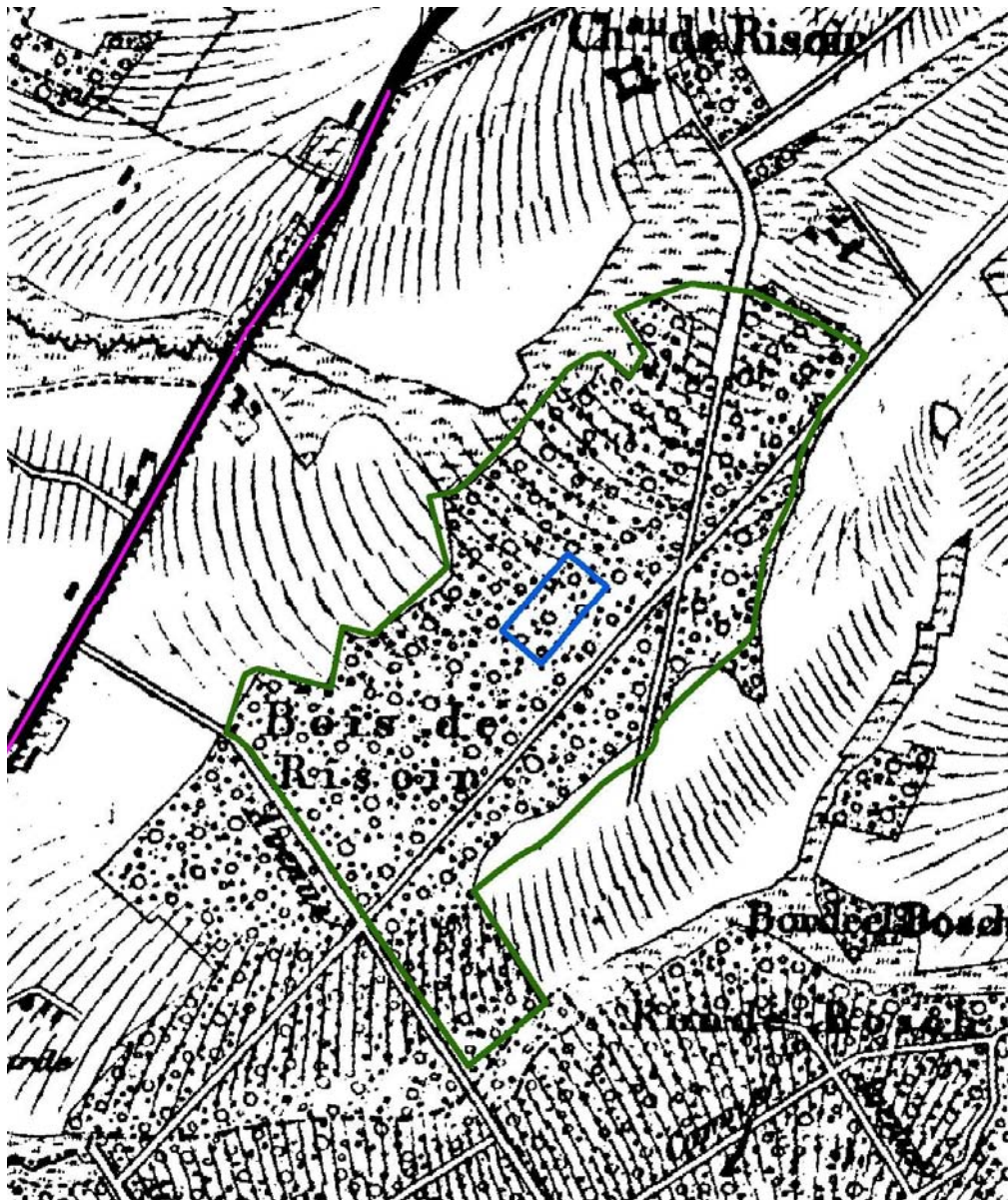
Op een detail van het primitief kadaster zijn twee boomkwekerijen te zien in de nabijheid van het kasteel (percelen 44, 48bis en 50bis op Figuur 4-11, zie ook Figuur 4-10). Ze bezitten een gezamenlijke oppervlakte van ongeveer anderhalve hectare. Op de Vandermaelenkaart staan deze *pépinières* als bos aangegeven (Figuur 4-12).

In het park bevinden zich vandaag een dertigtal bomen met stamomtrekken tussen 350 en 480 cm. Het zijn vooral bruine beuken (*Fagus sylvatica* cv. *Atropunicea*), alsook Amerikaanse en inlandse eiken, inlandse linden, Gewone plataan en Tamme kastanje (Deneef 2005: 195). In de kruidlaag komen verschillende bossoorten voor die als oud-bosindicatoren worden beschouwd. De meest bijzondere verschijning in het park is wellicht Schedegeelster (*Gagea spathacea*) (Cornelis & Hermy 2001), die ook veel in het bosreservaat wordt aangetroffen (Figuur 4-14). In het bosreservaat is dan weer een plataan te zien in de nabije omgeving van een negentiende-eeuwse ijskelder, die in het begin van de jaren 1980 werd ingericht als winterblijfplaats voor vleermuizen (in 1985 werd de deur hersteld, Figuur 4-15). Bovenstaande waarnemingen tonen aan dat 'park en bos' elkaar doorheen de tijd hebben beïnvloed. Of een belangrijke concentratie van Wilde narcis in het noorden van het bosreservaat en zelfs de vindplaats van Lentjeklokje (zie hoofdstuk onderzoek) 'parkgerelateerde verschijnselen' zijn, valt echter moeilijk aan te tonen (alleszins zonder genetisch onderzoek). De ligging van andere 'historische boselementen' in het bosreservaat is eveneens terug te vinden in Figuur 4-14.

Figuur 4-11 Ligging van boomkwekerijen op het primitief kadaster uit 1834 (Archief Kadaster Brabant; foto Hans Baeté, bijgewerkt)

Location of tree nurseries on a 'primitive cadastral map' (1834, photo Hans Baeté, adapted)

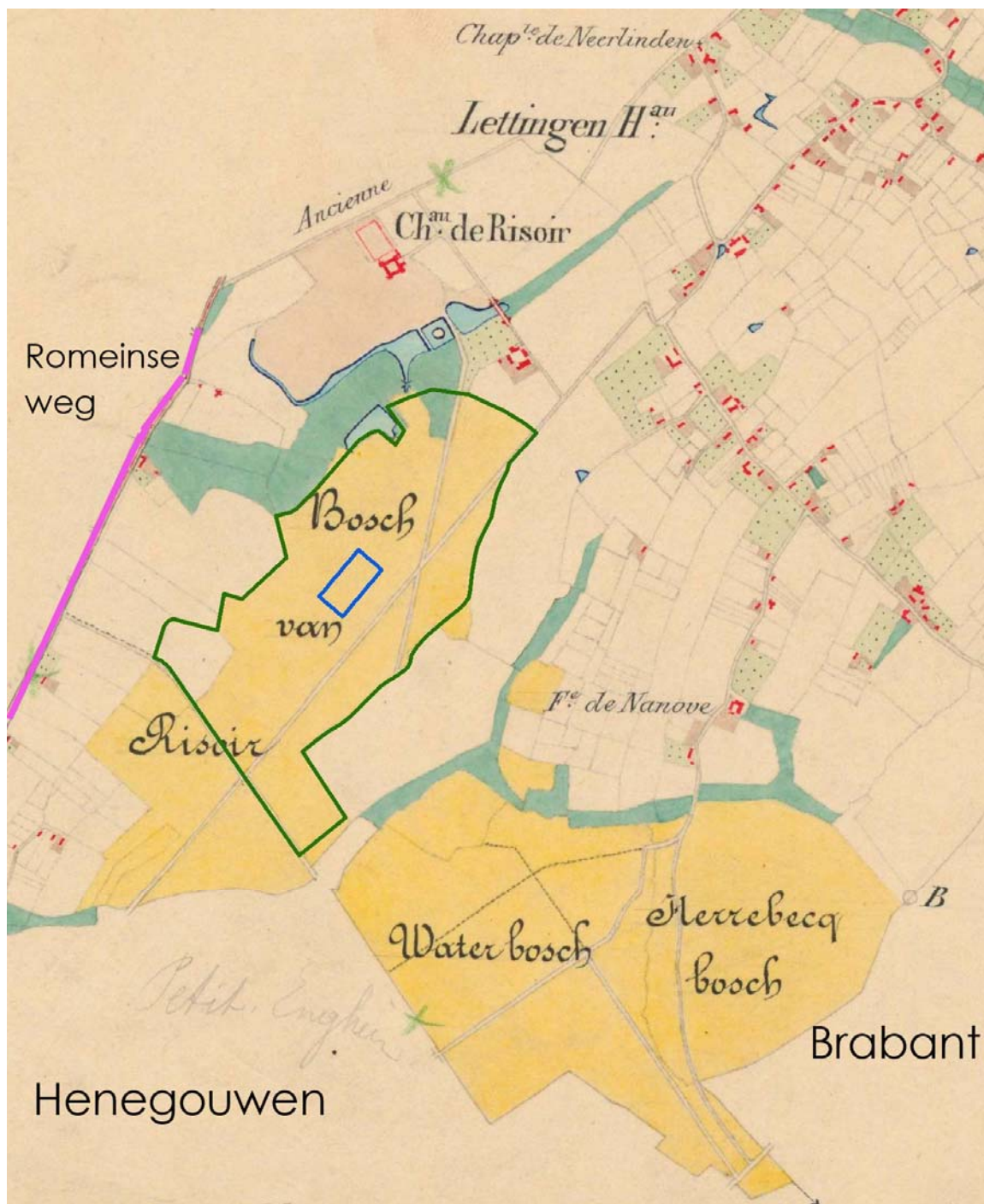

Figuur 4-12 Vandermaelenkaart (omstreeks 1840?, bijgewerkt)

Vandermaelen map (about 1840?, adapted)

Een bijgewerkt kadastraal plan uit 1844 laat een ongeveer 10 ha groot kasteelpark met vijvers zien dat grenst aan het bosreservaat (Figuur 4-13). Drie vijvers ontstonden door het uitbaggeren van oude, verlande vijvers⁴³. Naast de vijver met de 'motte' (zie hoger) werd een nieuwe vijver van 46 are aangelegd, die ongeveer samenvalt met de kadastrale percelen 44, 45 en 46. Het water liep vanuit de vijver met de motte over naar de lager gelegen sikkelvormige vijver die het bosreservaat begrenst (Deneef o.c. : 191). Deze vijver bevindt zich in een bronzone met Goudveil. Het water van de vijver stond in verbinding met een vrij brede gracht in het bosreservaat. Als relict van deze situatie zijn in het bosreservaat nog steeds de overblijfselen van de gracht en een stenen brugje te zien (Figuur 4-16, Figuur 4-16). Opmerkelijk is dat het vijvercomplex ontbreekt op de Vandermaelenkaart (Figuur 4-12), waarvan doorgaans wordt gedacht dat ze de terreinsituatie omstreeks 1845 weergeeft. Het gereduceerd kadaster toont in elk geval een recentere situatie dan het primitief kadasterplan.

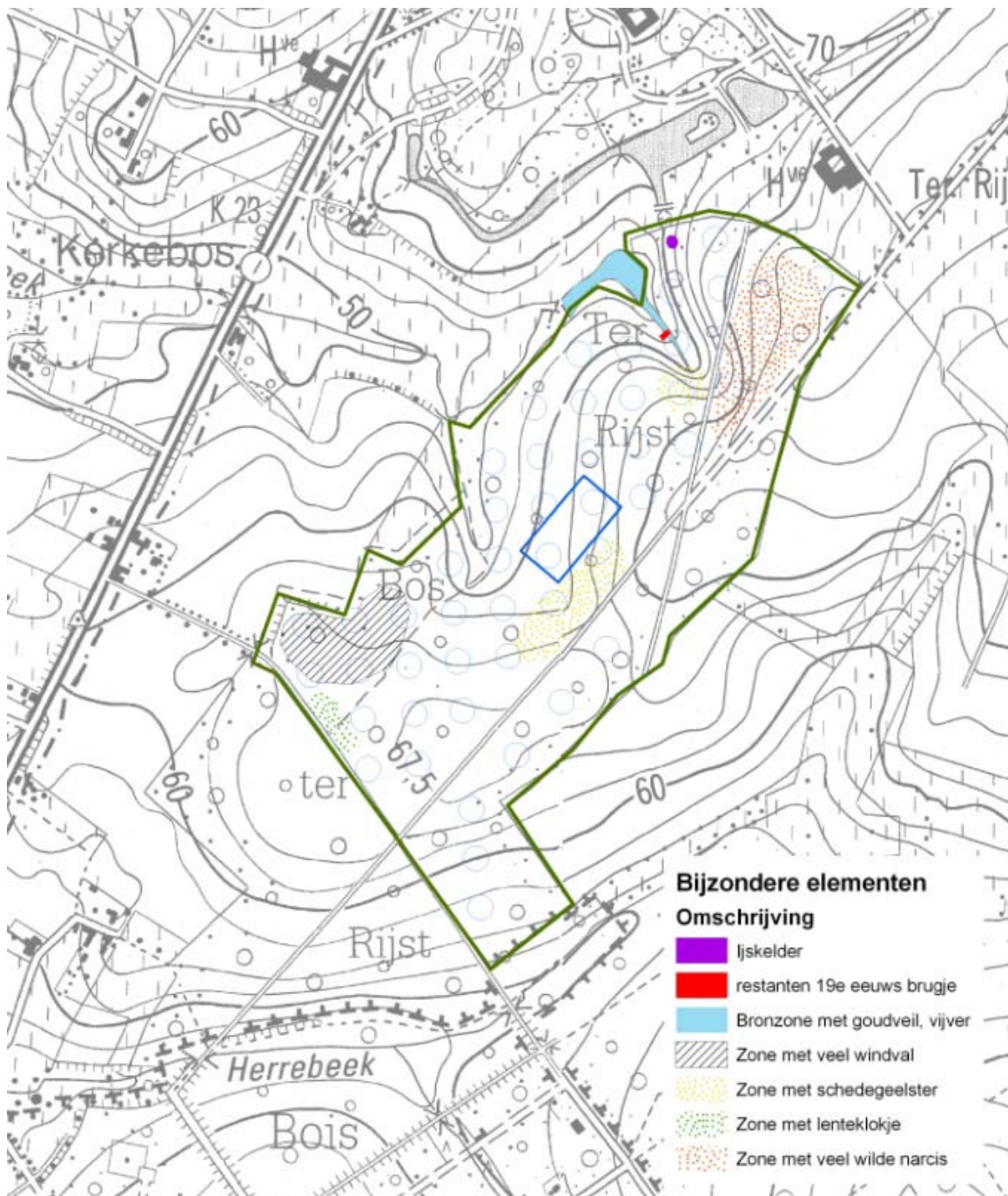
⁴³ Ook eind september 2006 vonden ruimsingswerken plaats aan een vijver in het park.

- Perimeter bosreservaat Bos Ter Rijst
- Kernvlakte bosreservaat Bos Ter Rijst

Figuur 4-13 Park en Bos Ter Rijst op het gereduceerd kadaster (ca. 1845, bijgewerkt)
Ter Rijst Wood and Park on a reduced cadastral map (ca. 1845, touched up)

Figuur 4-14 Historische elementen in het bosreservaat
Historical elements in the forest reserve

Figuur 4-15 De ijskelder in het bosreservaat
(augustus 2006, foto's Peter Van de Kerckhove)

Icehouse in the forest reserve (August 2006, photo Peter Vandekerckhove)

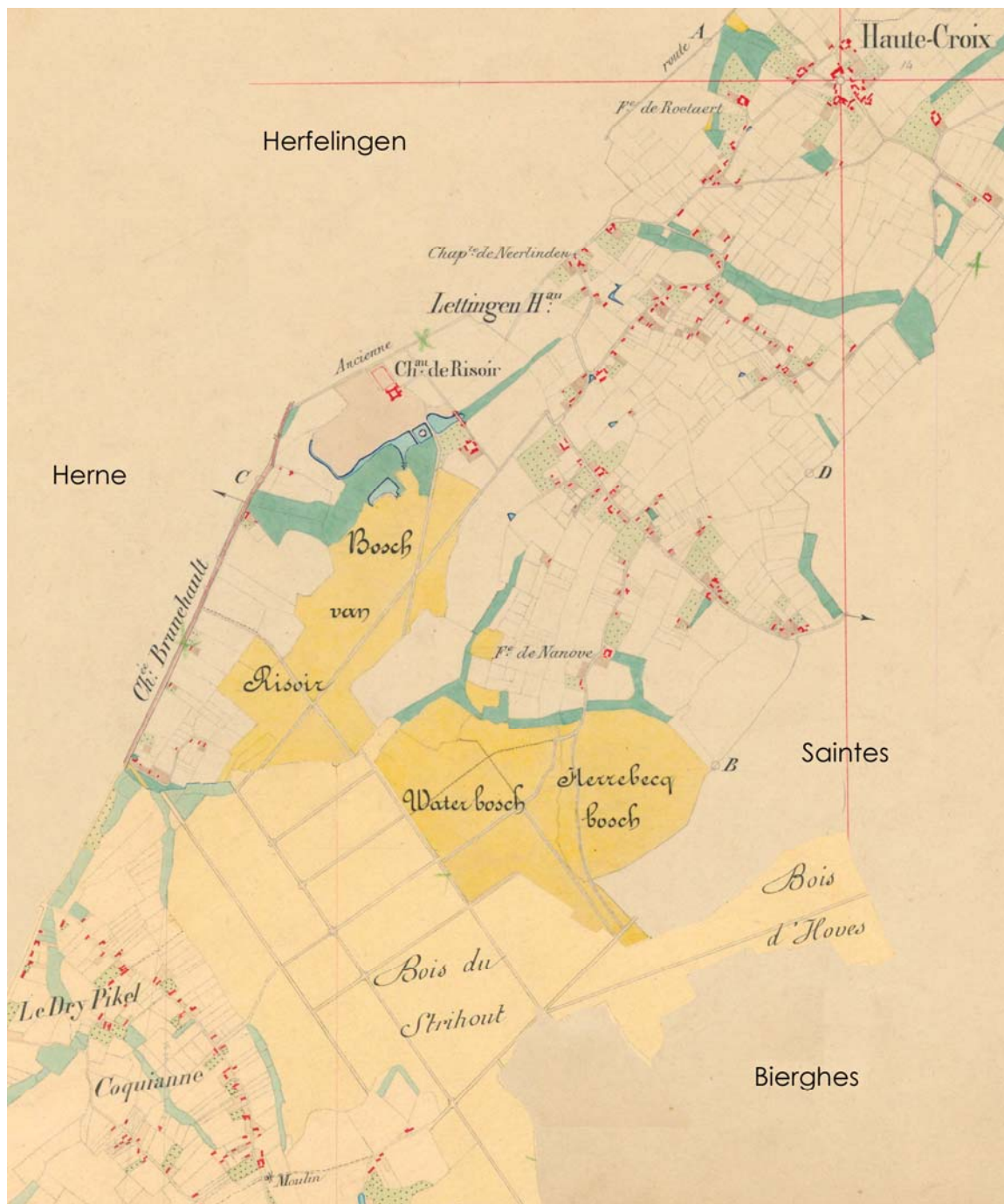

Figuur 4-16 Restanten brugje in bosreservaat en brugje in park (augustus 2006, foto's Peter Van de Kerckhove)

Relics of an old bridge in the forest reserve and present bridge in the surrounding park (August 2006, photo Peter Van de Kerckhove)

4.4.2 Evolutie boscomplex Ter Rijst - Strihoux op kaarten en luchtfoto's

Volgens de beschikbare historische kaarten en luchtfoto's verkeert het uitgebreide bosreservaat grotendeels in permanent beboste toestand sinds de achttiende eeuw. Het maakt deel uit van een boscomplex van meer dan 300 hectare (Figuur 4-17, kleinere stukken bos op het grondgebied Saintes en Bierghes ontbreken).

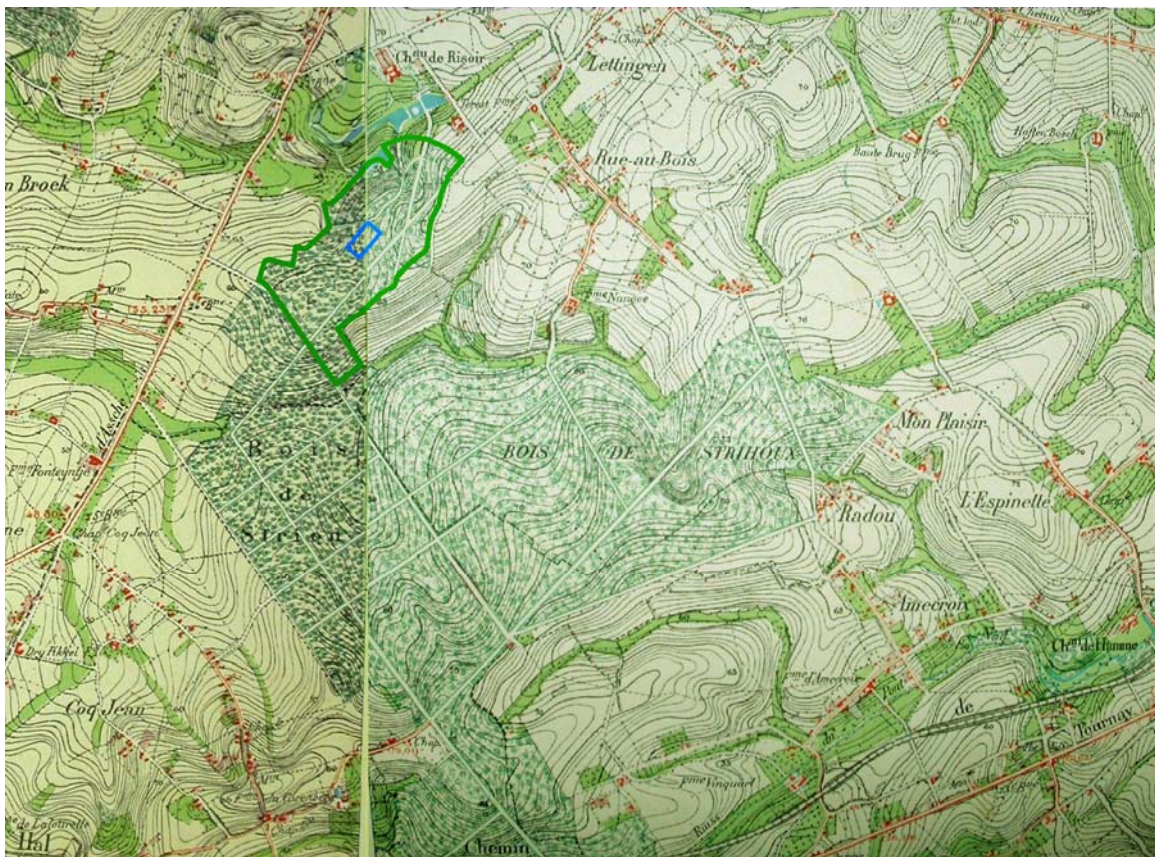
Figuur 4-17 Het boscomplex Bos Ter Rijst - Strijdhoutbos- Woutersbos - Herrebeekbos- Hovebos op een collage van de kaartbladen *Haute-croix* en *Petit-Enghien* van gereduceerd kadaster (ca. 1845)

The forest complex Ter Rijst - Strijdhout - Woutersbos - Herrebeekbos - Hovebos on collated reduced cadastral maps (ca. 1845)

In het zuidwesten van het bosreservaat bevindt zich een perceel dat bos is volgens register 208 bij het primitief kadaster uit 1834 (perceel 82 op Figuur 4-9), vervolgens akker op het gereduceerd kadaster uit 1844 (Figuur 4-13) en tot op vandaag terug bos vanaf 1872-1873 (Figuur 4-18).

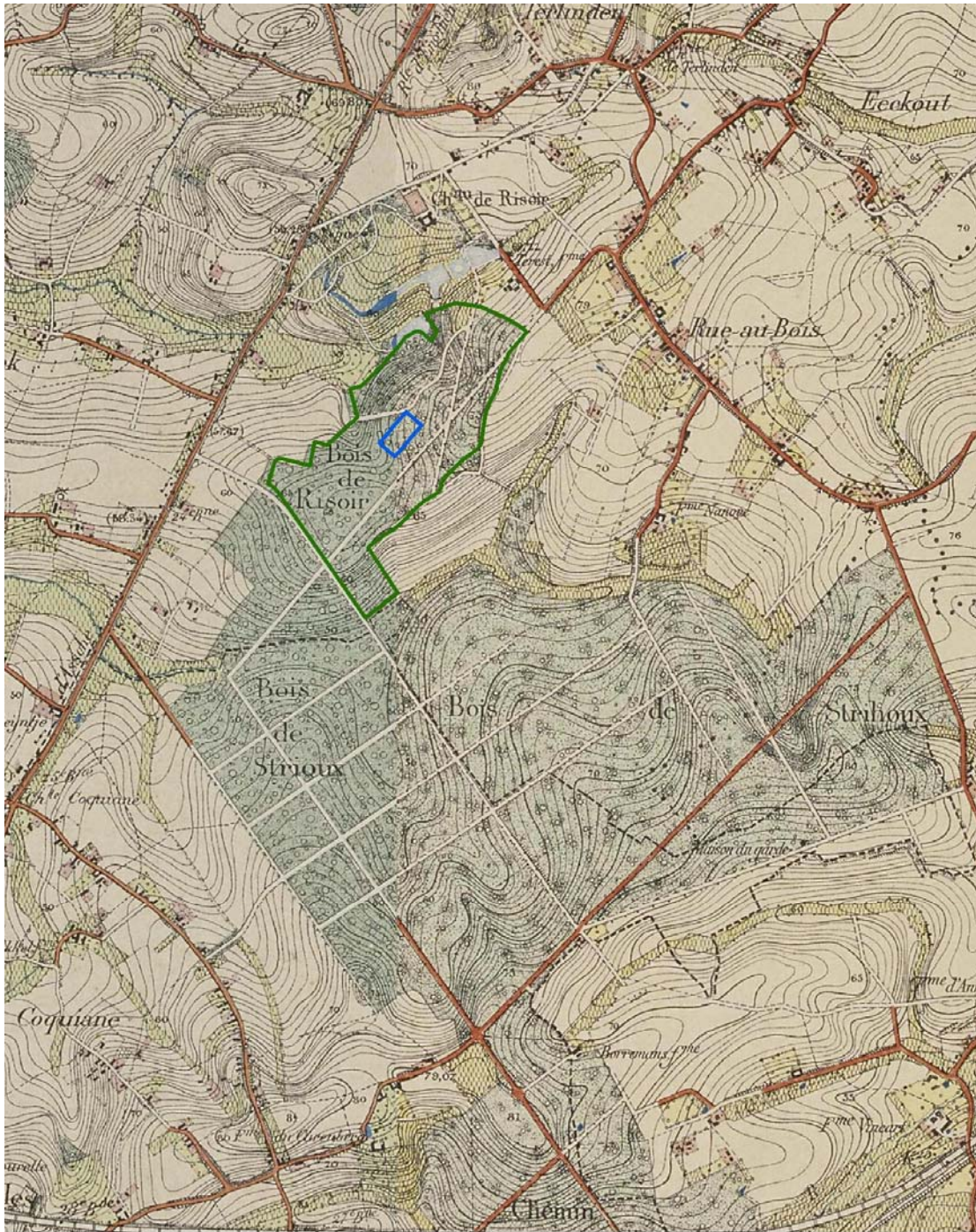
In het noorden van het bosreservaat ligt een stuk voormalig grasland (perceeltjes 59 p.p. en 60 op Figuur 4-9), dat pas voor het eerst op de topokaart uit 1951 in beboste toestand verkeert. Wanneer deze perceeltjes precies werden bebost is ons niet bekend.

De N-Z-gerichte bosweg, die nu grotendeels is dichtgegroeid - is reeds te zien op achttiende-eeuwse kaarten (Figuur 4-4, Figuur 4-7 en Figuur 4-8). De andere bosweg die het uitgebreide bosreservaat vandaag doorsnijdt, verschijnt voor het eerst op het primitieve kadasterplan uit 1834 (Figuur 4-9). Een iets uitgebreider boswegennet in het bosreservaat zien we enkel op de topografische kaarten uit 1872-1873 en 1881-1891 (Figuur 4-18 en Figuur 4-19).

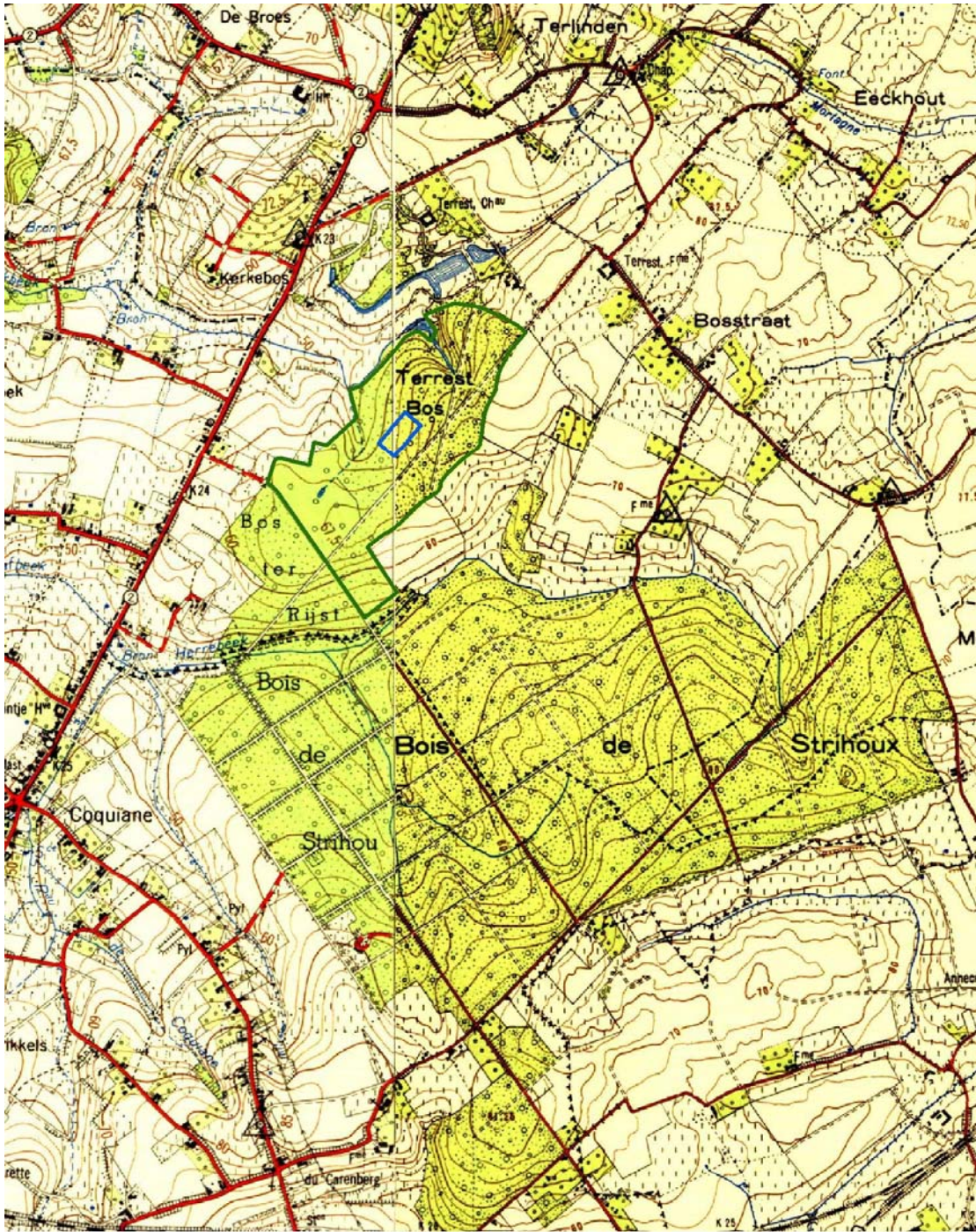
Figuur 4-18 Topografische kaart 1872-1873 (collage)

Ordnance survey map 1872-1873 (collage)

Figuur 4-19 Topografische kaart 1881-1891

Ordnance survey map 1881-1891

Figuur 4-20 Topografische kaart 1951
 Ordnance survey map 1951

- Perimeter bosreservaat Bos Ter Rijst
- Kernvlakte bosreservaat Bos Ter Rijst

Figuur 4-21 Ortho-luchtfoto uit 1989

Aerial photo taken in 1989

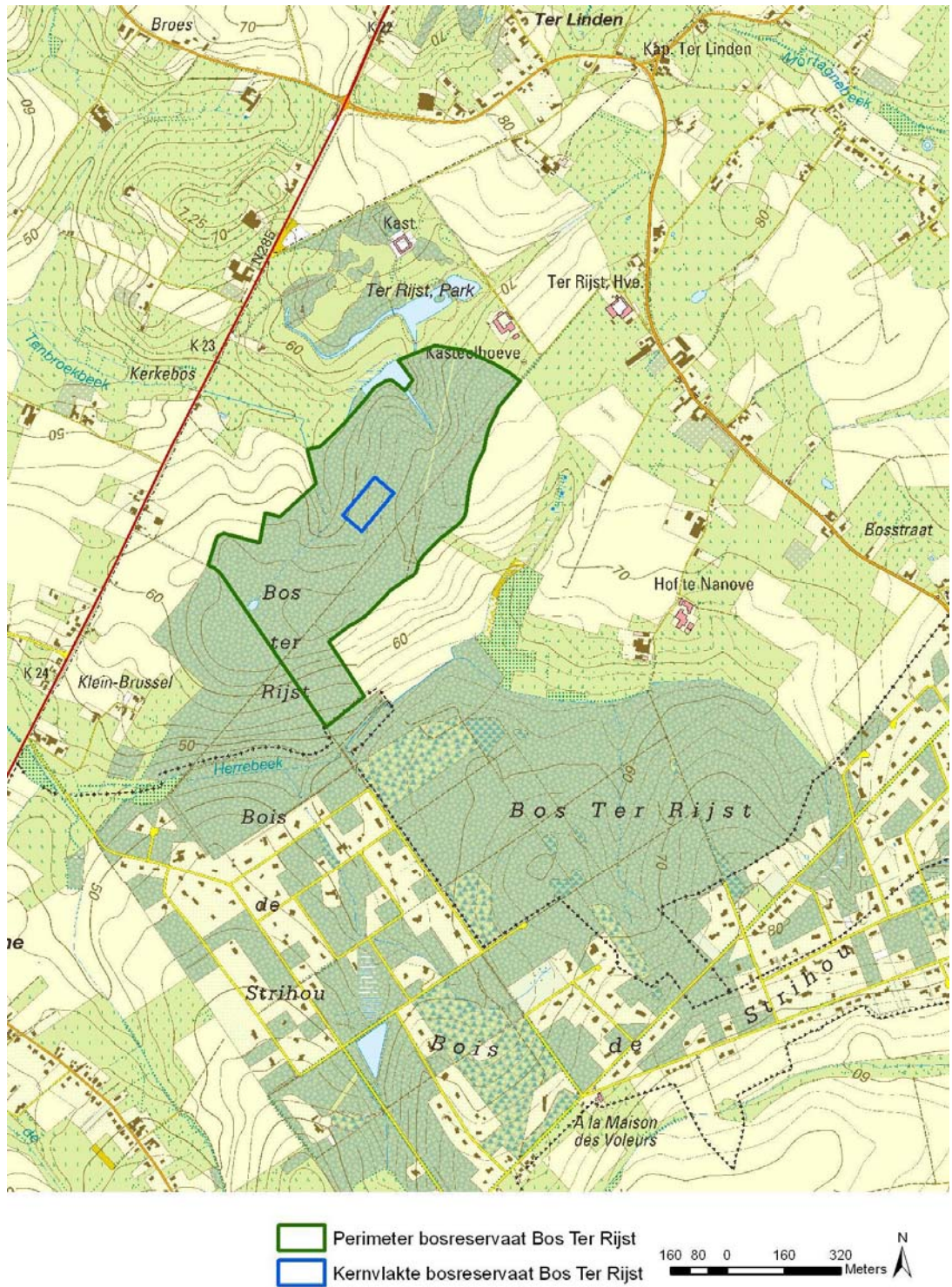
- Perimeter bosreservaat Bos Ter Rijst
- Kernvlakte bosreservaat Bos Ter Rijst

Figuur 4-22 Ortho-luchtfoto uit 1995

Aerial photo taken in 1995

Alhoewel het Strijdhoutbos (= Strihouxbos) bekend is voor zijn vroege introductie van Lork in bosverband (1768, Tack et al. 1993), moeten we wachten op de topokaart van 2000 (Figuur 4-23) om voor het eerst belangrijke naaldhoutpercelen te zien verschijnen. Ter hoogte van het bosreservaat is er op de kaarten en foto's nooit sprake van naaldhoutpercelen. Uit het beheerplan is wel bekend dat hier in de twintigste eeuw een klein aantal lorken en douglassparren aanwezig waren. Ze werden omstreeks 2000 geveld in kader van het startbeheer (zie Opstaele & Vandekerkhove 1999).

Figuur 4-23 Topografische kaart 2000
 Ordnance survey map 2000

4.4.3 Regionaal landgebruik in de periode 1907-1954

De begeleidende tekst bij het kaartblad Edingen van de bodemkaart (114E) wijst op diepgaande veranderingen in het regionale landgebruik (dus in de vegetatie) in de periode 1907-1954 (Louis 1956). Een vergelijking van het kaartblad (situatie in 1954) en de overeenstemmende topografische kaarten uit 1907 laat een sterke aangroei van het graslandareaal⁴⁴ zien ten opzichte van het akkerareaal. Deze snelle uitbreiding werd volgens Louis (o.c.) gestimuleerd door de aanwezigheid van grote oppervlakten vochtige lemige bodems. Weiden, die omstreeks 1907 enkel valleibodems bedekten, kwamen in 1954 ook voor op hellingen en toppen van lemige ruggen. Daarnaast werden in dezelfde periode veel weiden gecreëerd in de onmiddellijke nabijheid van nederzettingen. Hooilanden bleven dan weer voornamelijk beperkt tot zeer vochtige alluviale bodems. Indien men zowel weiden, hooilanden, begraasde boomgaarden als voederteelt in rekening brengt, werd ongeveer tweede derde van het landbouwareaal (86,7 % van het kaartblad!) gereserveerd voor dierlijke productie (*spéculations animales*, o.c. : 58).

Alhoewel sterk in oppervlakte verminderd sinds 1907, waren er een kleine halve eeuw later nog steeds veel fruitboomgaarden in deze streek. Ze bestonden overwegend uit begraasde hoogstamboomgaarden (o.c.).

In 1954 verkeerde slechts 290 ha van het 8000 ha grote kaartblad in beboste toestand. Vochtige populieren- en elzenbossen kwamen hier en daar voor op valleibodems en moerasgronden. Buiten de depressies - en vooral op diepe, lemige bodems van het type Aca0 en Ada0 - werden gemengde bossen van eiken, beuken, essen en kastanjes aangetroffen. Ze behoorden toe aan grootgrondbezitters en bleven volgens Louis (1956) om die reden voortbestaan (Louis 1956).

⁴⁴ Letterlijk gaat het hier om *herbages*. Er wordt in elk geval een vaste kruidvegetatie onder landbouw mee bedoeld: weiden en hooilanden dus.

4.5 Beheergeschiedenis

4.5.1 Bosbeheer

4.5.1.1 Ter Rijst versus Strihoux

Gegevens over de beheergeschiedenis ter hoogte van het bosreservaat zijn schaars of moeilijk toegankelijk⁴⁵, tenminste toch wat de periode vóór de aankoop door de overheid in 1981 betreft. Er is ons in deze context geen enkele studie of project bekend. Over het aanpalende Strihouxbos werd wel iets naar buiten gebracht (vnl. Soumillion 1997). In vergelijking met Bos Ter Rijst werd aangaande dit bos ook beduidend meer voor het beheer relevant archiefmateriaal aangetroffen. Enkele feiten over het bosbeheer in Strihoux worden kort aangehaald, met dien verstande dat het onduidelijk is in hoeverre de praktijken in het Strihouxbos overeenkwamen met die in Bos Ter Rijst. Beide bossen behoorden zeker vanaf de dertiende eeuw tot aparte heerlijkheden, met verschillende beheerverantwoordelijken. Het Strihouxbos werd - in tegenstelling tot Bos Ter Rijst - eeuwenlang door de Arenbergs beheerd (i.c. in de periode 1607-1918).

4.5.1.2 Bois de Risoir in de achttiende eeuw

De oudste geraadpleegde bronnen die ons iets vertellen over het beheer ter hoogte van het bosreservaat, dateren uit 1708-1710 en zitten in het Brusselse Rijksarchief⁴⁶. Het gaat voornamelijk om rekeningen van houtverkoopingen in *bois de risoir*, waarvan ongeveer 2/3 samenvalt met het huidige bosreservaat (zie Figuur 4-4). Deze rekeningen maken duidelijk dat er zowel *raspe* (hakhout, mogelijk ook takhout), als opgaande bosbomen (*hautte futty*, hooghout) werden gekapt en verkocht. Er was dus net als in het Hallerbos sprake van een middelhoutbeheer (zie Tack et al. 1993). De naam *raspe* verwijst volgens Soumillion (2000) naar brandhout

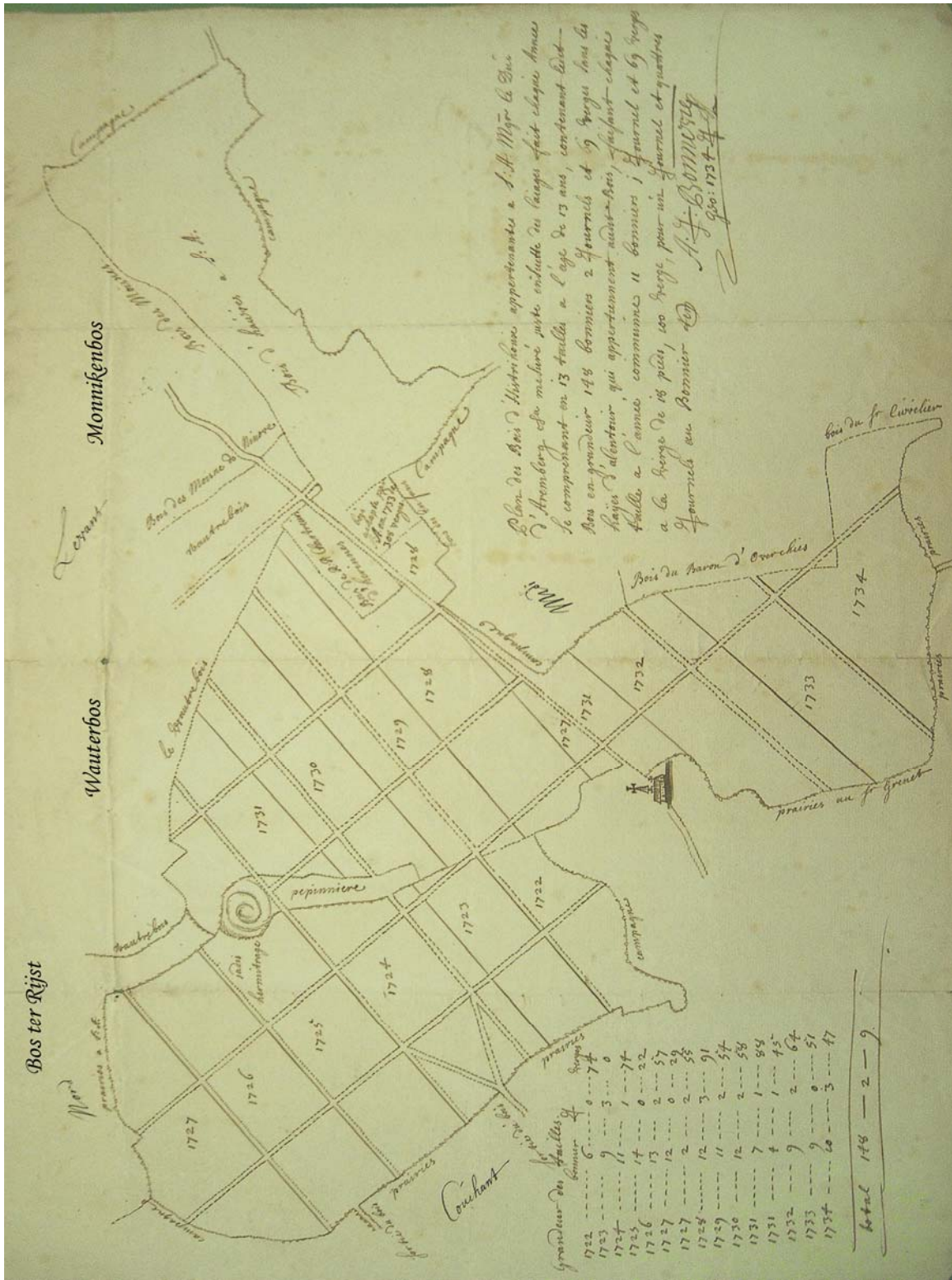
Op 11 december 1708 was de te koop aangeboden *raspe* verdeeld in 19 *portions*, die in totaal 546 florijnen opleverden. Een andere rekening betreft de verkoop van hooghout op 14 maart 1709. Ze behandelt eerst de houw (*taille*) van het jaar 1708: 41 *monstres*, die elk tussen de 7 en 18 florijnen opbrengen. Vooraleer een totaalsom te geven, gaat de rekening verder met de opbrengst van de houw van het jaar 1709 (40 *monstres*, dit keer). De in 1708 en 1709 gekapte opgaande bosbomen werden verkocht voor 993 florijnen.

Om deze gegevens beter te duiden en ten volle te kunnen benutten, is enige achtergrondinformatie vereist over het toenmalige middelhoutbeheer. De *monstres* (of monsters) in de rekening uit 1709 wijzen erop dat de opgaande bomen niet afzonderlijk werden verkocht, maar dat 'bomen van dezelfde of verschillende leeftijdsklassen en/of soorten' tezamen werden geveild (Tack et al. 1993: 100). Het hak- en/of takhout kon zowel op stam (door de koper te kappen) als in lagen (*laaien*) gestapeld worden aangeboden (o.c.: 97)⁴⁷. De indeling van het bos in houxen stond centraal in het middelhoutbeheer. Een houw betrof in principe een zone met percelen die in hetzelfde jaar werden gekapt. In de regel werd met een vaste omlooptijd (rotatiecyclus) gewerkt, die zich op het terrein vertaalde in evenveel houxen als er jaren in een cyclus zaten. Een voorbeeld van zo'n cyclus in het 18de-eeuwse Brabant is de periode 1723-1735 in het Hallerbos, waarbij jaarlijks een 13 jaar oude aanwas werd gekapt (zie houxenplan van Adrien Bonnevie in Baeté et al. 2006:54)

⁴⁵ Een lange reeks rekeningen uit de periode 1500-1787 werd geïnventariseerd door Lejour (1989). Het gaat echter om een mengelmoes van rekeningen, waarvan sommige met het bos te maken hebben en andere geheel niet.

⁴⁶ Archief van de familie Jolly, stuk 264: *comptes 1708-1713* (zie Lejour 1989).

⁴⁷ Het gebruik van de term *portions* lijkt op de tweede mogelijkheid te wijzen, maar zeker is dit allerminst.

Figuur 4-24 Houwenplan voor de periode 1722-1734 van het aan Bos Ter Rijst grenzende en door Arenberg beheerde Strihouxbos (Rijksarchief Brussel - Archief Arenbergpaleis - Kaarten en Plannen; foto Hans Baeté; aangepast)

Cutting plan concerning the adjoining Strihoux Forest in 1722-1734

1

n erg kleine of erg grote bossen was dat echter niet altijd het geval. Erg kleine bossen werden maar één keer per omlooptijd gekapt (Tack et al. 1993: 96). Aangezien het *bois de risoir* volgens een 18de-eeuwse kaart 57,9 hectare besloeg (GIS-analyse Figuur 4-4) en één jaarlijkse houw in het Hallerbos in de periode 1723-1735 gemiddeld 54 hectare, lijkt het erop dat we Bos Ter Rijst in dit opzicht tot de 'erg kleine bossen' kunnen rekenen. Een houwenplan van het Strihouxbos uit ongeveer dezelfde, 13-jarige periode (1722-1734 en eveneens van Bonnevie) toont echter een gemiddelde jaarlijkse houw van slechts 14,5 hectare (Figuur 4-24).

Dit is slechts een kwart van de jaarlijks gekapte bosoppervlakte in het Hallerbos, terwijl beide bossen op dat moment door de Arenbergs werden beheerd, onder toezicht van dezelfde landmeter-plannenteenaar: Adrien Bonnevie. Op het houwenplan van het Strihouxbos is ook een grote bomenkwekerij (*pépinière*) te zien, wat natuurlijk wijst op aanplantingen. Deze kwekerij situeert zich al dan niet toevallig in de onmiddellijke nabijheid van een - met spiraal aangegeven-middeleeuwse burchtmotte⁴⁸. Eveneens opmerkelijk is de vermelding van grasland⁴⁹ op deze kaart, net ten noorden van het Strihouxbos (figuur 4-24). Wellicht gaat het hier om hooilanden langs de Rifrafbeek, die hier de scheiding met Bos Ter Rijst vormt.

We hebben dus geen idee van de omlooptijd(en) in het 18de-eeuwse Bos Ter Rijst. In de archieven werden tot dusver immers enkel houtverkopen uit 1708 en 1709 aangetroffen. De totaalsommen in de rekeningen wijzen op het relatief grote belang van de opgaande bosbomen: 998 florijnen hooghout tegenover 546 florijnen hakhout, ofwel een verhouding van 65/35. Dergelijke inkomstenverhoudingen vormen een belangrijke indicatie voor de relatieve bosstructuur. In het negentiende-eeuwse Wijnendalebos kwamen wellicht beduidend minder opgaande bomen voor. Tack et al. (1993) geven immers een verhouding van 27/73 op. In de Nootheide in het Hallerbos in 1817 sloot de (opbrengst)verhouding tussen het hooghout en het hakhout beduidend dichter aan bij deze in Bos Ter Rijst: 74/26 (Baeté et al. 2006). Dergelijke vaststellingen worden pas echt interessant indien veel meer gegevens uit een lange aaneensluitende perioden naast elkaar worden gelegd. Iets wat tot dusver nog niet is gebeurd. Iets gelijkaardig kan worden gezegd over het achterhalen van de omlooptijden in de regio.

Een andere rekening laat ons weten dat er voor Bos Ter Rijst houwenplannen werden uitgetekend door landmeter Bonnevie, *pour avoir arpenté la taille de l'an 1710* (figuur 4-25). Mogelijk gaat het hier om de landmeter van de Arenbergs: Adrien Bonnevie. Het is ook goed mogelijk dat het zijn vader betreft, want het beroep van landmeter ging niet zelden over van vader op zoon (zie Ockeley 1986)^{50 51}. De naam Bonnevie vormt in elk geval een aanwijzing voor bosbouwkundige samenwerking met de Arenbergs. Een exploitatieteglement uit 1730 plaatst deze landmeter - als *officier comis a la direction des bois* - zelfs centraal in hun bosbeheer⁵² (zie volgend punt)! Rekeningen betreffende houtverkopen in 1710 werden niet teruggevonden. We kunnen wel onthouden dat er tot dusver sprake is van drie houwen: 1708, 1709 en 1710.

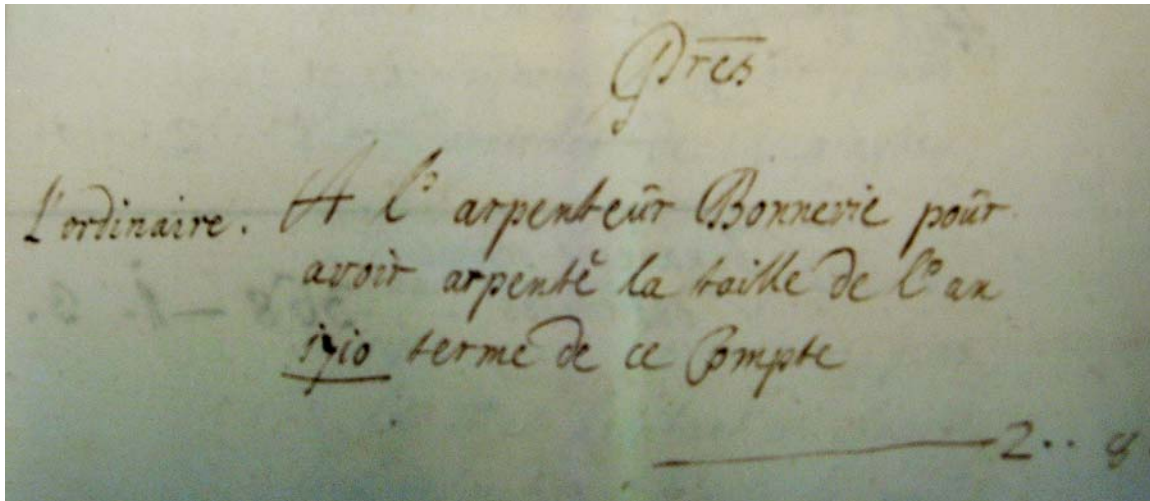
⁴⁸ een versterkte adellijke woning van aarde en hout, met houten woontoren, aangelegd op een kunstmatig heuveltje (*motte*) en voorzien van een omwalde voorburcht (Borremans 1986); deze plek fungeerde in 1230 als 'huis' (*domo mea in Strichout*) van Engelbertus, heer van Edingen. In 1620 werd er een kluis (hermitage) opgericht (Borremans 1986, Roeykens 1979, Soumillion 1997).

⁴⁹ *prairies a S A* (= Son Altesse = de hertog van Arenberg)

⁵⁰ *Tot de meest actieve landmeters in West-Brabant moeten we de familie De Deken uit Asse rekenen. Tenminste zes opeenvolgende generatie hebben de landmetersstiel uitgeoefend* (Ockeley o.c.: 60).

⁵¹ Bonnevie wordt niet vermeld bij de bespreking van de West-Brabantse landmeters in de periode eind 16de - 18de eeuw (o.c.)

⁵² Dit reglement draagt op aan *nos Officiers, Gardes des bois, et a tous ceulx qu'il appartiendra de reconnoitre ledit Bonnevie comme Notre Arpenteur comis a la direction de nos bois et de lui donner tout aide et assistance a ce requis* (Arenbergarchief Edingen, SEM 18)

Figuur 4-25 Wedde van landmeter Bonnevie voor het opmeten van de houw van 1710 (Rijksarchief Brussel - familie Jolly - stuk 264; foto Hans Baeté)

Salary for surveying the cut in 1710

4.5.1.3 Een een bijzonder bosreglement uit 1730

Informatie over het eigenlijke bosbeheer in de regio kan worden teruggevonden in een *Réglement pour l'amélioration et entretien* uit 1730⁵³. Het heeft betrekking op de landen van Edingen, Rebecq, Halle, Beersel, Braken en Naast, die destijds onder de rechtstreekse bevoegdheid van de hertog van Arenberg vielen. Het reglement richt zich rechtstreeks tot *Notre Officier/Arpenteur comis a la direction des bois* Sr Adrien Joseph Bonnevie! In hoeverre dit reglement ook van kracht was in Bos Ter Rijst is onduidelijk. De aangetoonde link tussen Bonnevie en Ter Rijst, doet echter vermoeden dat het tenminste een voorbeeldfunctie moeten hebben gehad. Een eerste paragraaf benadrukt het belang van een mogelijke jaarrondbegrazing vanaf zeven jaar na de kap. Dit om weerwerk te bieden tegen welig tierende doornstruiken, bramen en *maivaises herbes* die de bosverjonging vanuit eikels en andere zaden hypothekeren (Figuur 4-26).

Als graasdichtheid wordt 10 runderen per 100 bunder opgegeven (ongeveer 1 rund/11 ha). Wat de al dan niet vermeende graasrechten van particulieren betreft, dient de officier een rapport op te maken om op basis hiervan maatregelen te kunnen treffen.

Een volgend paragraaf in het reglement gaat over de behandeling van jonge bomen. Er wordt gesteld dat kleine takken zoveel mogelijk moeten behouden blijven, terwijl grote, dominerende, veel sap naar zich toetrekken takken worden afgekapt. In functie van herbebossing dienen jonge planten op dichtbegroeide plekken in het bos te worden getransplanteerd naar waar ze nodig zijn. Een boomkwekerij, die voorziet in alle standplaatsgeschikte houtsoorten, dient drie jaar vanaf haar inrichting goed te worden onderhouden (Figuur 4-27, boven). Het planten dient te gebeuren met plantgoed dat 'niet is geknot'.

⁵³ Arenbergarchief Edingen, SEM 18

Premierement.

Aiant consideré selon le raport a Nous fait touchant le paturage des betes dans les bois, que nos bois sont endommagés et deperissent par les épinnes, ronces, et mauvaises herbes croissantes en grande abondance, si haute et épaisse, que les seules plançons, ne peuvent pousser, mais sont étouffés sous lesdites mauvaises herbes qui empêchent en même tems que les glands et autres semences qui tombent des arbres ne peuvent toucher, ni penetrer jusques a terre, et que cela paroît la

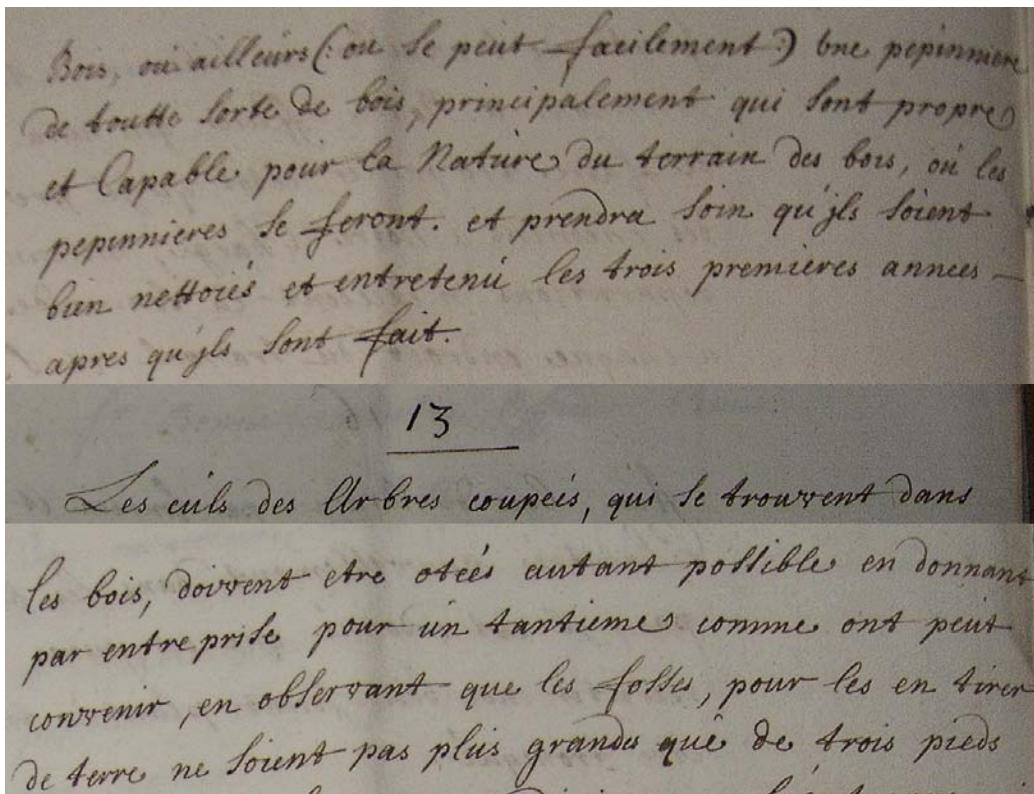
comme Nous permettons par celle cy a Nos Gardes bois de faire paturer les betes dans nos bois a l'arsenant de dix betes au cent bonniers, avec une couple de nos boeuf qu'ils nous laisserons gras, et c'est quand la coupe sera de sept ans passée, pendant l'année entiere. Ordonnons bien expressément a Nos Officiers

Figuur 4-26 Eerste paragraaf van een regionaal bosverbeteringsreglement uit 1730 (Arenbergarchief Edingen, SEM 18; foto Hans Baeté)

Regional forest improvement regulation dating from 1730, concerning forest grazing against weeds

De passage les culs des arbres coupées (...) doivent être otées autant possible, wijst op het uitgraven van de ondergrondse delen (de eersgaten) na de kap (Figuur 4-27, onder), zoals in Vlaamse en Brabantse middelhoutbossen gebruikelijk was (Vlaanderen: Tack et al. 1993: 94, 100; Brabant: Scheelings 1994: 243). Deze praktijk komt volgens Tack et al. (1993) de produktie ten goede, omdat eventuele verharde horizonten tot een zekere diepte worden gebroken en bodemvermenging plaatsvindt. Het reglement stipuleert dat de gegraven kuilen niet uitgestrekter mogen zijn dan drie voet rondom de stobbe en er moet steeds een nieuwe boom uit hetzelfde bos in gepland worden.

Opmerkelijk is dat het reglement niets zegt over begrazing met varkens of het eikelen. Het ruimen en zo nodig uitgraven van grachten krijgt wel aandacht. Grachten konden belangrijk zijn voor de noodzakelijk geachte, duidelijke begrenzing van de eigen bossen.

Figuur 4-27 Passages aangaande de aanleg van een staandplaatsgeschikte boomkwekerij en het uitgraven van de eersgaten (Arenbergarchief Edingen; foto Hans Baeté)

Regional forest improvement regulation dating from 1730, concerning the construction of tree nurseries and the yield of subterranean tree parts

4.5.1.4 Kappingsprogramma uit 1743

Een kappingsprogramma van de baljuw van Edingen uit 1743 leert ons dat er bij de houtkap rekening werd gehouden met de stand van de maan (Soumillion 1997: 92-93). Nieuwe maan werd hierbij als het meest gunstig beschouwd, omdat deze zou overeenstemmen met de laagste sapstand.

4.5.1.5 Mémoires bij de Ferrariskaart (ca. 1770)

De *mémoires* van de Ferraris bij het kaartblad *Enghien* bevestigen de aanwezigheid van middelhout in de regio⁵⁴. Volgens deze achttiende-eeuwse bron produceren de bossen hier veel Eik en Beuk, zowel onder vorm van hakhout (*taillis*) als hooghout (*haute futaye*). Een schatting van bomen in het Strihouxbos naar aanleiding van de aanleg van een weg in 1749, bevestigt de goede productie van Eik door een individu met 9 voet (ca. 2,7 m) omtrek te vermelden⁵⁵.

Door de Ferraris werden vermoedelijk enkel de economisch en militair meest waardevol geachte loofhoutsoorten in de kijker geplaatst, waardoor soorten als Zoete kers, Es en Esdoorn meestal uit de boot vielen. Het belang van Zoete kers en Es in het Strihouxbos blijkt bijvoorbeeld uit het groot aantal exemplaren ervan dat in 1697 werd gekapt door kamperende Franse soldaten⁵⁶.

⁵⁴ kaartblad *Enghien* (Y8), gepubliceerd in de reeks Anonymus (1965)

⁵⁵ Arenbergarchief Edingen, SEM 284

⁵⁶ Arenbergarchief Edingen, SEM 25

Over naaldhout is in de *mémoires* geen sprake, terwijl bekend is dat de Arenbergs reeds in 1772 Lork als bosboom introduceerden in het Strihouxbos (Tack et al. 1993: 79).

Er wordt opgemerkt dat de jaarlijks gekapte hoeveel hout te kort zou schieten, waardoor kolen moeten verbrand worden en schrijnwerkers noodgewongen hun hout gaan halen in de omliggende streken (Anonymus 1965).

4.5.1.6 1800-1979

Over het beheer ter hoogte van het bosreservaat in de periode 1800-1950 weten we vrijwel niets. We weten alleen dan het niet in bezit is geweest van de hertog van Arenberg. Het vroegere beheer ervan kan daardoor verschillen van dat in het aanpalende Strihouxbos. De eveneens aangrenzende bossen Woutersbos en Herrebeekbos, behoorden in de negentiende eeuw ook toe aan Arenberg. Bos Ter Rijst bleef dus een (zelfstandig) buitenbeentje, met bovendien een eigen boomkwekerij nabij het kasteel (zie 4.2.2, Figuur 4-12)

Volgens het beheerplan (Opstaele & Vandekerkhove 1999) werd het bosreservaat tot in de jaren 1950 als een opperhoutrijk middelhout beheerd, met Beuk, Gewone es en Zomereik als overstaanders in de bovenetage en hakhout van voornamelijk Tamme kastanje in de onderetage. Primaire bronnen hieromtrent zijn ons echter niet bekend. De situatie in een recente periode kan natuurlijk een idee geven van hoe het een halve eeuw geleden moet zijn geweest. Volgens een mondelinge bron deden vooral inlandse Eik en Zoete kers het goed in de jaren 1960. De kersen lieten zich opmerken door omtrekken van maar liefst drie meter. Eigenaar Jolly liet ze echter kappen vooraleer het bos in 1972 aan bouwpromotor L'Ecluse werd verkocht (Marcel Vossen pers. med.). In de jaren 1960 werd ook ongeveer 5 hectare Cultuurpopulier aangeplant, ofwel op landbouwgrond, ofwel als omvorming van het hakhout naar hooghout (zie Opstaele & Vandekerkhove 1999).

4.5.1.7 Inventaris met schattingsprijzen uit 1980

In 1980 werd een 'inventaris van schattingsprijzen' opgemaakt in verband met de aankoop van *het bos van de h. L'Ecluse* door de overheid. Dit document – dat werd teruggevonden in het archief van de Houtvesterij Groenendaal – kan worden gebruikt als een eerste bosinventaris van het niet-uitgebreide bosreservaat⁵⁷. Van de opgaande bomen met een omtrek van minimum 70 cm (diameter 22,3 cm) werden de aantallen bepaald (stamtal) en de houtvolumes berekend. Gegevens over de manier van berekenen werden niet verstrekt. In functie van deze inventaris werd het *bos te Heikruis* in drie delen onderverdeeld. Een **eerste deel** is 16,3545 ha groot en omvat de percelen 62a, 62b, 57d, 62c en 63b van Heikruis sectie D⁵⁸. Een **tweede deel** van 4,5760 ha omvat de percelen 61, 61/2 (deel) en 43d. Het **derde deel** is 8,5015 ha groot en omvat de percelen 62d, 62/2a, 144a en 82a. De lokalisatie van deze drie delen op het kadaster wordt bemoeilijkt doordat de perceelsnummers veranderd zijn (zie 2.3). Het eerste deel bestaat tegenwoordig uit de kadastrale percelen 62f, 62b en 57e. De percelen van het tweede deel komen goed overeen met deze in het document met de schattingsprijzen: 61 (grootste stuk), 61/2 b (dreef, een klein stukje buiten het bosreservaat) en 43 d (buiten het bosreservaat). Het derde deel komt vermoedelijk grotendeels overeen met de percelen 62d, 144a (dreef) en 82a.

De respectievelijke schattingsprijzen voor het **eerste deel** en het **tweede deel** (met inbegrip van de 'toekomstwaarde') bedragen 3,6 miljoen frank en 1,26 miljoen frank. Uit de inventaris van deze twee delen met hooghout - die samen iets meer dan 2/3 van het niet-uitgebreide bosreservaat uitmaken - blijkt het overwicht van (voornamelijk inlandse) Eik in 1980, zowel in stamtal als in volume. Es is ook relatief belangrijk (zie tabellen 1 en 2). Het berekende totaalvolume bedraagt 1169 m³ voor Eik (61 %), 348 m³ voor Es (18 %), 146 m³ voor Beuk (8 %) en 240 m³ (13 %) voor een restgroep met Abeel, Zoete kers, Esdoorn en Kastanje (Figuur 4-28).

⁵⁷ Gedateerd 24 juli 1980 en ondertekend door X. Lejeune, ingenieur van Waters en Bossen

⁵⁸ Tegenwoordig: Pepingen 6de Afdeling, Sectie D

Uit de verhouding van de stamtallen (Figuur 4-29) blijkt het geringe aandeel van Beuk. Dat Beuk toch nog 8 % van het houtvolume uitmaakt, komt door de aanwezigheid van 26 beuken van minimum 200 cm omtrek (ofwel minimum 63,7 cm diameter). Dertien beuken zitten zelfs in de categorie 250-299 cm en zijn daarmee de dikste bomen in het latere domeinbos en bosreservaat (zie tabellen). In het **derde deel** bevinden zich volgens deze inventaris geen hoogstammige bomen, wel ongeveer 800 berken met een *diameter* van 18 cm. Het geheel wordt omschreven als 'begroeid met schaarhout'. Er wordt geen schattingsprijs opgegeven.

De totale oppervlakte van de drie volledig beboste percelen bedraagt volgens deze inventaris uit 1980 ongeveer 29,4 ha. Dit is 2 ha meer dan de oppervlakte in het beheerplan (Opstaele & Vandekerkhove 1999). Opmerkelijk is dat er met geen woord wordt gerept over de cultuurpopulieren die in de jaren 1960 zouden zijn aangeplant (zie Opstaele & Vandekerkhove 1999). Er kan enkel worden vermoed dat deze bomen in 1980 nog geen omtrek van 70 cm of diameter van 22,3 cm bezaten. Er wordt in de inventaris ook melding gemaakt van 19,01 ha 'andere percelen' met het kasteel, het jachtwachtershuis en het park ('weiland, bosjes en vijvers'). Tenslotte volgen de percelen met het pachtthof en 'huurlanden, zonder waarde voor ons bestuur' (zonder vermelding van de oppervlakte).

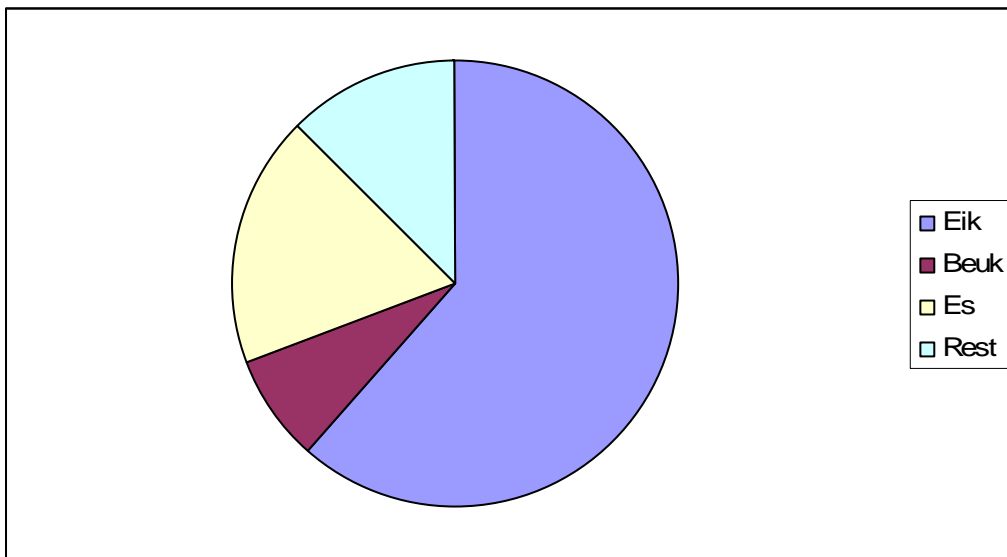
(voornamelijk inlandse) Eik (omtrek in cm)	aantal	volume (in m³)
70-99	179	60
100-119	238	139
120-149	270	264
150-179	133	249
180-199	25	73
200-249	9	32
totalen	854	817
Es		
70-99	13	5
100-119	36	25
120-149	59	60
150-179	46	98
180-199	13	37
200-249	6	23
totalen	173	248
Beuk		
150-179	2	4
200-249	13	56
250-299	13	79
totalen	28	139
Abeel, Zoete kers, Esdoorn, Kastanje		
70-99	23	6
100-119	8	5
120-149	15	16
150-179	28	52
180-199	13	33
200-249	11	31
totalen	98	143

Tabel 1 Inventaris van de opgaande bomen in het **eerste deel**

(voornamelijk inlandse) Eik (omtrek in cm)	aantal	volume (in m³)
70-99	79	30
100-119	112	74
120-149	125	151
150-179	46	84
180-199	5	13
totalen	367	352
Es		
70-99	11	4
100-119	3	2
120-149	23	29
150-179	24	51
180-199	5	14

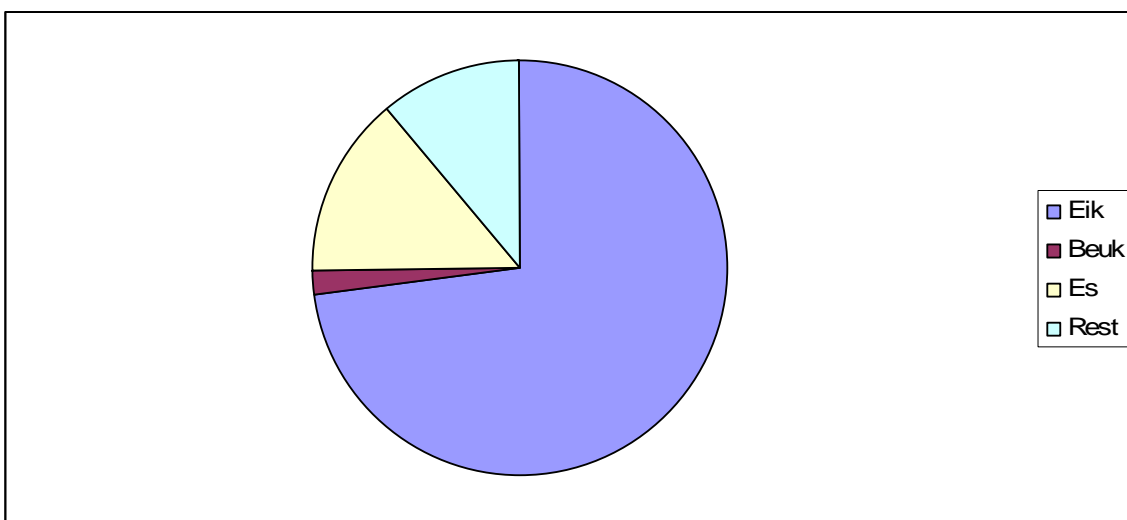
totalen	66	100
Beuk		
70-99	1	-
200-249	2	7
totalen	3	7
Abeel, Boskers, Esdoorn, Kastanje		
70-99	31	10
100-119	11	7
120-149	22	27
150-179	21	45
180-199	3	8
totalen	88	97

Tabel 2 Inventaris van de opgaande bomen in het **tweede deel**

Figuur 4-28 Relatieve berekende houtvolumes van de opgaande bomen met een omtrek van minimum 70 cm in 1980

Relative calculated wood volumes of the 'big trees' (minimal circumference = 70 cm) in 1980

Figuur 4-29 Verhouding stamtal van de opgaande bomen met een omtrek van minimum 70 cm in 1980

Relative stem number of the 'big trees' (minimal circumference = 70 cm) in 1980

4.5.1.8 Beheer van het bosreservaat als domeinbos in de periode 1981-1996

Direct na de aankoop door de overheid in 1981 werden een aantal omvormingen ingezet⁵⁹. In 6,5 ha hakhoutbestanden met voornamelijk Tamme kastanje en Berk werd het hakhout afgezet en werden een aantal overstaanders behouden. Vervolgens werd in deze zone Beuk uit het Zoniënwoud aangeplant⁶⁰, alsook een 40-tal individuën Amerikaanse eik (*Quercus rubra*). Een infraroodfoto uit 1989 geeft duidelijk de overstaanders weer die boven de aanplantingen uitsteken (Figuur 4-30). Om het scherm boven de aanplantingen weg te nemen werden in 1990 - en aanvullend in 1992 - de meeste hoogstammige bomen in de aanplanting geringd. Het betroffen vooral overstaanders van Berk, Amerikaanse eik, Tamme kastanje en Zoete kers. Het is mogelijk dat er bij deze operatie eveneens enkele inlandse eiken werden geëlimineerd. In augustus 2006 werd in het bosreservaat geringd eikenhakhout gefotografeerd in een bestand met jonge beuken (Figuur 4-31). Het is echter niet geheel duidelijk of dit Amerikaanse dan wel inlandse eik betreft.

Figuur 4-30 Infraroodopname (false colour) van Bos Ter Rijst uit 1989

Infraredphoto (false colour) of the forest reserve in 1989

⁵⁹ door houtvester Lejeune

⁶⁰ in een plantverband van 2 m x 2 m (Opstaele & Vandekerkhove 1999)

Figuur 4-31 Geringd eikenhakhout in een jong beukenbestand in het bosreservaat (augustus 2006, foto Peter Vandekerckhove)

In 1984 en 1990 werd Zoete kers in het noorden van het bosreservaat in beperkte mate vrijgesteld ('in eigen regie', dus zonder houtverkoop). Vanaf 1993 werd het domeinbos niet meer bosbouwkundig beheerd en kreeg het in feite al de behandeling van een integraal bosreservaat. Figuur 4-32 biedt een globale kijk op de bossamenstelling in 1998. Hieruit blijkt, ten opzichte van 1980: de achteruitgang van inlandse Eik, de handhaving van hakhoutrelictten, het succes van de aanplantingen (Canadapopulier en Beuk) en een niet-verwaarloosbare aanwezigheid van niet nader genoemd loofhout. Meer specifieke cijfergegevens en taartdiagrammen zijn terug te vinden in het hoofdstuk onderzoek en in Geudens et al. (1997)

Volgens Marcel Vossen (pers. med.), provinciaal directeur van ANB-Vlaams-Brabant en beheerder van het parkgedeelte, is er in Bos Ter Rijst weinig hout verkocht na de aankoop door de overheid in 1981. De gegevens van de eerste houtverkoop uit 1981-1982 konden tot dusver niet worden achterhaald.

In het archief van de Houtvesterij Groenendaal werden wel documenten teruggevonden van houtverkopen door de Dienst van het Groenplan (1986) en de Dienst Groen (1994). Vermoedelijk hebben beiden enkel betrekking op het Park Ter Rijst en dus niet op het bosreservaat. Bij de houtverkoop in 1986 is dit zeker het geval. Het gaat hier om een openbare verkoop op 30 oktober 1986 van 118,3 m³ brandhout (verdeeld over 11 loten) afkomstig uit 'Heikruis Park Ter Rijst'. Een opmerking onderaan een begeleidende brief van de Houtvesterij stelt dat uit de lijst van de aangeboden bomen duidelijk blijkt dat het om een 'sanitaire' kap gaat⁶¹. De begeleidende tabel heeft het over dode, verbliksemde, ingerotte, gescheurde, dood liggende bomen en verder ook over windbreuk, kanker en voetrot. Het soortenspectrum is divers, maar lep ('Olm') neemt

⁶¹ De brief zelf is ondertekend door J. Zwaenepoel, de opmerking is van D. Van Hoye.

duidelijk een belangrijke plaats in. Verder is er sprake van Kastanje, Esdoorn, Abeel, Spar⁶², Wilg, Robinia, Populier, Kers, Haagbeuk, Linde, Es en 'Fruitboom'. Italiaanse populier wordt als aparte soort vermeld. Eén van de loten bevat ook *Rhamnus*. Het is echter niet zeker of het hier gaat om Wegedoorn, dan wel Vuilboom (die hier in principe beiden spontaan zouden kunnen voorkomen). Met 'Aeseulus' wordt hoogstwaarschijnlijk *Aesculus* ofwel Paardekastanje bedoeld (maar ook hiervan bestaan verschillende soorten die bij ons kunnen verwilderen). De vermelding 'Acer' betreft vermoedelijk een uitheemse Esdoorn. Een brief van de Dienst Groenbeheer (i.c. van M. Cherrette) concludeert dat de verkoop handelt over een 50-tal bomen waarvan vele ziek zijn of gebreken vertonen. Het betreffen Olmen, Kastanjes, Linden, Thuya's (niet vermeld in de tabellen; verward met Spar?) en een Beuk met omtrekken gaande van 60 cm tot maar liefst 4 meter. Een brief van het Domeinenkantoor van het Ministerie van Financiën heeft het over een totale opbrengst van 18580 Belgische frank.

Wat de verkoop door de Dienst Groen in 1994 betreft, is de lokatie minder zeker, maar vermoedelijk gaat het hier eveneens enkel om het park. In totaal werden 32 populieren verkocht, met een volume van 68 m³, 'volledig te ruimen tegen 28 februari 1994'. De omtrekken varieerden tussen 70-99 cm en 270-279 cm.

4.5.1.9 Inleidend beheer in het bosreservaat (2000-2003)

Figuur 4-34 brengt nauwkeurig het in 1998 geplande inleidend en uitwendig beheer in beeld. De relatief beperkte **inwendige beheermaatregelen** zijn voornamelijk tegen uitheemse boomsoorten gericht. Ze werden uitgevoerd in de periode 2000-2003. Met het oog op de bossamenstelling was voornamelijk het ringen van zeven kleine populaties jonge (in 1982-1983 geplante) en oudere Amerikaanse eik (*Quercus rubra*) van belang. Een behandeling van de stobben werd voorzien om de toekomst van deze soort in het bosbestand onmogelijk te maken. Aan de rand werden ook twee individuen Douglasspar (*Pseudotsuga menziesii*) en wat Lork (*Larix decidua*) geveld om te vermijden dat er verjonging zou plaatsgrijpen (Opstaele & Vandekerkhove 1999). Enkel de twee geveldes douglassparren werden afgevoerd.

De ongeveer 35 jaar oude populieren moesten niet moeten worden verwijderd omdat ze zich niet natuurlijk verjongen en slechts in beperkte mate de natuurlijke ontwikkeling in het bosreservaat belemmeren. Bovendien zal deze boomsoort op middellange termijn een belangrijke hoeveelheid dood hout opleveren (Opstaele & Vandekerkhove 1999). Om te voorkomen dat twee essen het metselwerk van de ijskelder zouden beschadigen, voorziet het beheerplan om ze te vellen in 1999. Dit is echter nog niet gebeurd.

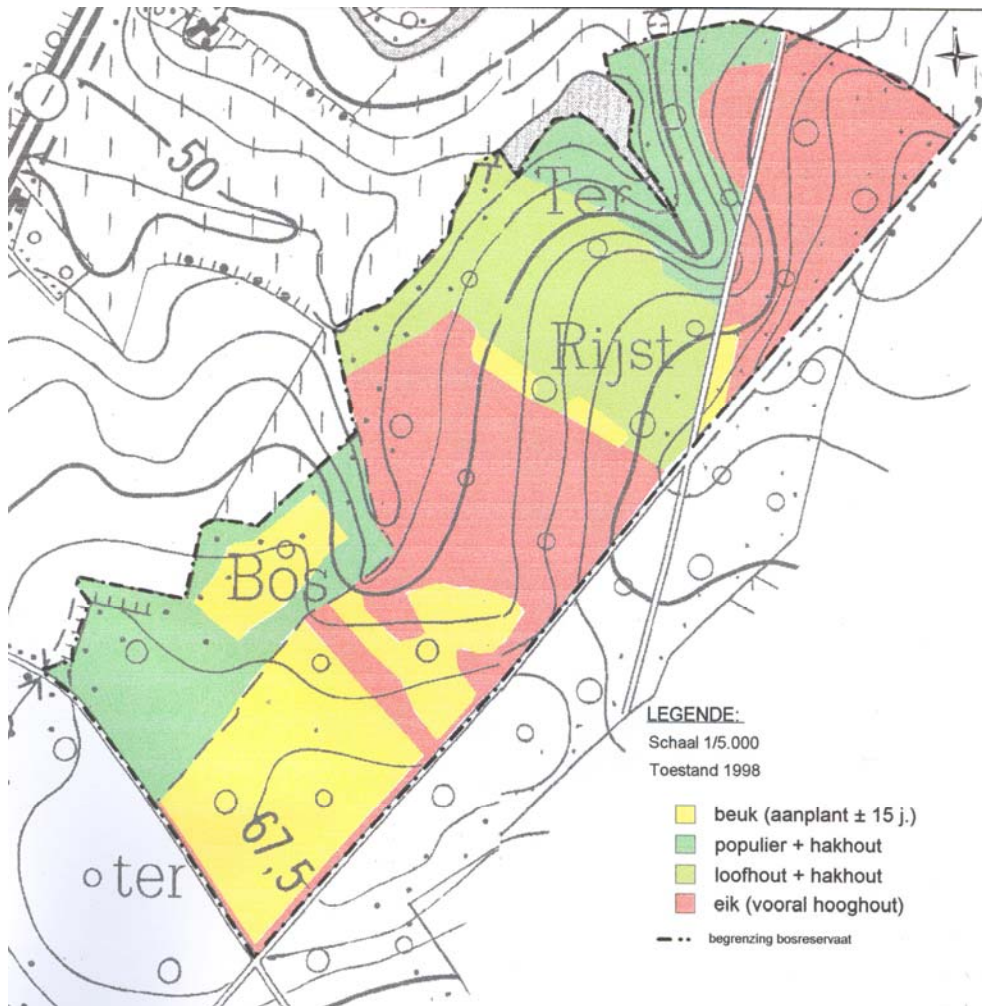
Het voorziene **uitwendig beheer** (omzetten van akkerland, ontwikkeling mantel-zoom) werd tot dusver evenmin gerealiseerd. De akkergrond aan de westelijke grens van het bosreservaat - die momenteel wordt verpacht door de overheid - lijkt nochtans veelbelovend (Figuur 4-33).

4.5.1.10 Recent beheer nabij het bosreservaat

Ter hoogte van bodemfaunaplot 55, dus net ten zuidwesten van het bosreservaat, werden in juli 2002 zware exploitatiesporen gesignaleerd met veel natuurlijke verjonging en een zeer sterke bioturbatie (Bruno De Vos pers. med., zie Figuur 5-16)

Op een luchtfoto uit 2003 is een kapping te zien van zware beuken langs het toen nog particuliere gedeelte van het N-Z-gerichte bospad (zie Figuur 2-3). In de aangrenzende bospercelen werd vooral eik gekapt.

⁶² Een brief van de Dienst Groenbeheer concludeert dat de verkoop handelt over een 50-tal bomen waarvan vele ziek zijn of gebreken vertonen. Het betreffen Olmen, Kastanjes, Linden, Thuya's (niet vermeld in de tabellen; verward met Spar?) en een Beuk met omtrekken gaande van 60 cm tot maar liefst 4 meter.

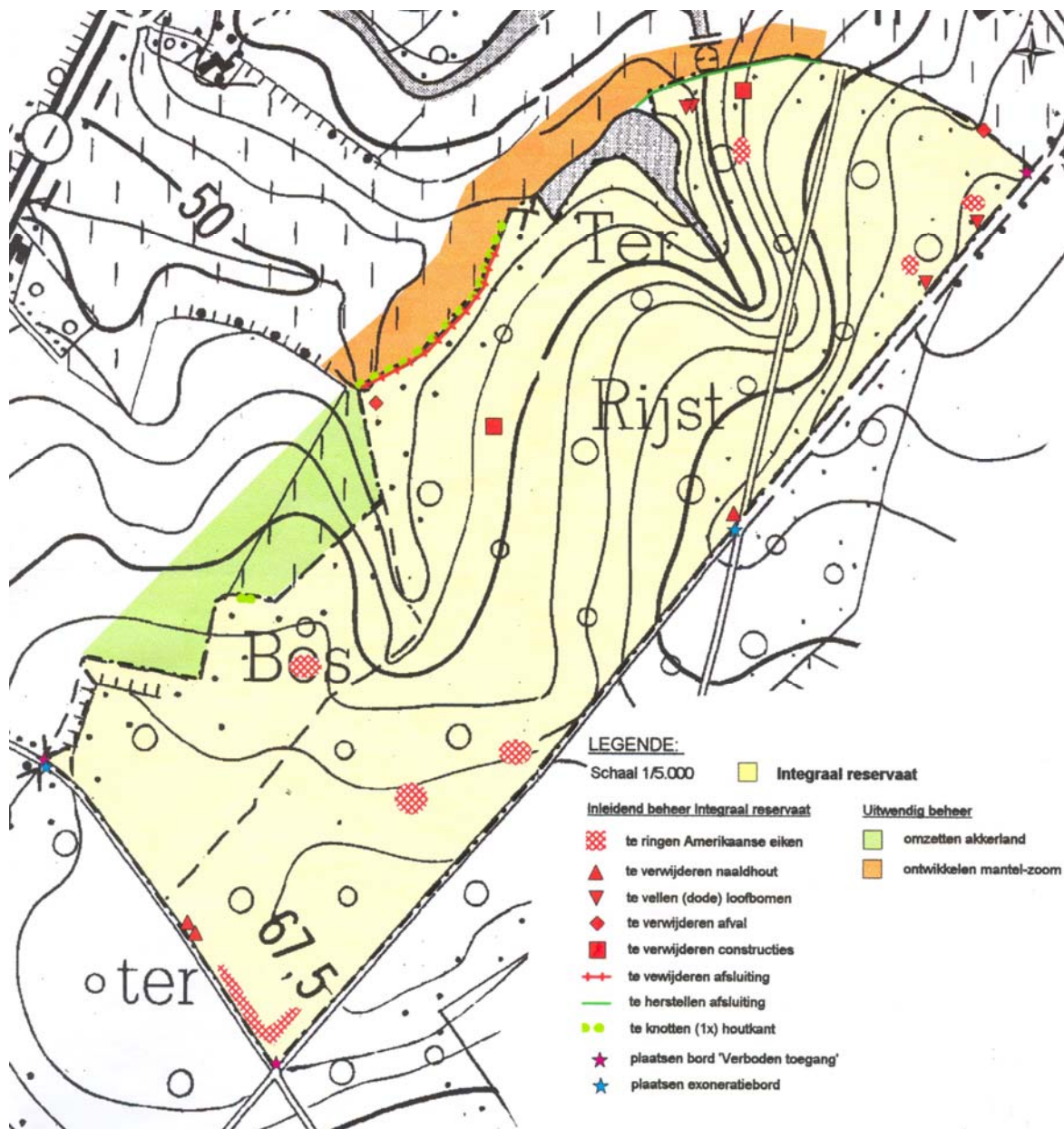

Figuur 4-32 Bossamenstelling - forest composition in 1998 (Opstaele & Vandekerkhove 1999)

Figuur 4-33 Akkerrand met Daslook grenzend aan het bosreservaat (mei 2006, foto Hans Baeté)

Field edge with *Allium ursinum* bordering the forest reserve

Figuur 4-34 Inleidend beheer in het bosreservaat (Opstaele & Vandekerkhove 1999)

Introductory management in the reserve

4.6 Wildbeheer

Van de zestiende tot de achttiende eeuw is de uitvoering van het jachtrecht door de heer een belangrijk tijdverdrijf en statussymbool. Vooral de 'blinde hertog' Engelbert van Arenberg (1750-1820) – eigenaar van het aan Bos Ter Rijst grenzende Strihouxbos - liet zich opmerken als een fervent jager. Zijn blindheid is trouwens het gevolg van een jachtongeval. Volgens Scheelings (1994: 233⁶³) schakelde hij gewapende privé-milities in 'om zijn jacht en bossen te beschermen en de landbouwers uit omliggende gemeenten te imponeren'. Gerichte studies over de geschiedenis van het wildbeheer in Bos Ter Rijst of aanpalende bossen zijn ons echter niet bekend en recente wildtellingen – die het belang van de reeënpopulatie aantonen - komen aan bod in het hoofdstuk onderzoek. Niettemin kan hier wat dieper worden ingegaan op everzwijnen, die als notoire zwervers en bodemwoelers zware schade aan landbouwgewassen kunnen veroorzaken en tezelfdertijd tot het gegeerde jachtwild behoren (Swartenbroekx 1984: 190). Hoe groot de door landbouwers geleden zwijnschade was, is niet altijd duidelijk. Wel zijn uit de achttiende eeuw talloze klachten van dorpelingen aan adellijke jachttheren bekend. In het geval van Ter Rijst en Strihoux was Arenberg de kop van jut. Met afschieten kon hij de boeren niet paaien, want ze stelden onomwonden dat *als men in één jaar twintig everzwijnen doodde, men niet mocht vergeten dat er in diezelfde tijdspanne meerdere honderden bijkwamen* (Roeykens 1977: 213). Verenigde dorpsgemeenschappen dreigden er vervolgens mee om hun zaak voor het Hof van Bergen te brengen. Raadsheren wisten deze als *mutins* gekarakteriseerde inboorlingen echter het zwijgen op te leggen door te benadrukken dat hun gronden aan een lagere prijs werden verhuurd. *Wie zal ooit iets inbrengen tegen het jachtgenot van de soevereine prins (...) jachtgenot dat altijd bestaan heeft*, schreef de hoofdrentmeester vol vertrouwen aan een advocaat.

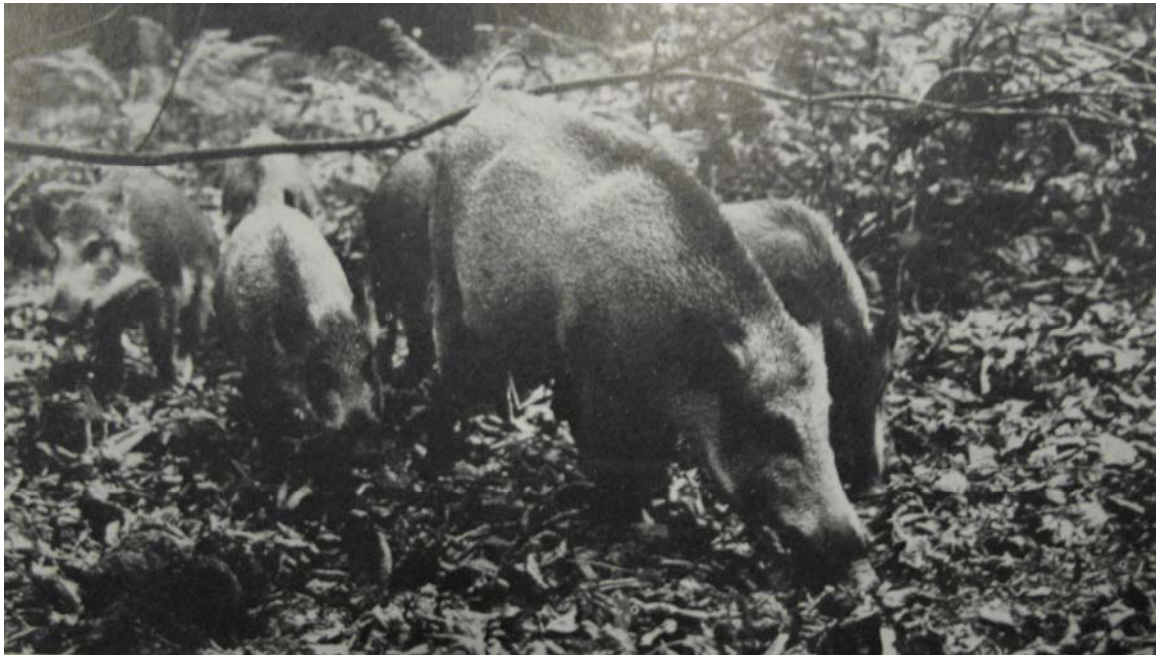
Pogingen van de blinde hertog om de zwijnenpopulatie op peil te houden, doen Scheelings (o.c.) concluderen dat 'de jacht voor de hertog kennelijk belangrijker is dan de handelseconomische waarde van het hout'. Of het enkel om *sangliers purs* gaat is twijfelachtig, aangezien de populatiegrootte soms werd opgedreven door kruising met tamme varkens (zeker te Meerdaal, mogelijk ook in Strihoux volgens Tack et al. 1993: 159). De blinde hertog krijgt in elk geval boetes omdat hij zich niet houdt aan een keizerlijke ordonnantie uit 1781, die loslopende everzwijnen verbiedt in heel de Oostenrijkse Nederlanden (Martens 1981, cf. ook Scheelings: 233-234).

Ook in historisch recente perioden blijven everzwijnen populair als jachtwild. Bosreservaat Bos Ter Rijst is zelfs een opmerkelijk voorbeeld van deze populariteit. In de periode 1973-1981 organiseert de Brusselse bouwpromotor Johannes Baptiste Lécluse er graag jachtpartijtjes met aansluitende champagnefeestjes. Hij laat daarvoor twaalf everzwijnen (alsook hybriden?) uit het Waalse Nassogne overkomen (Biesemans 1981, Soumillion 2000). De everzwijnenproblematiek uit het verleden indachtig, laat L'Ecluse een elektrische omheining installeren rond zijn pas verworven bos van bijna 30 ha groot (Marcel Vossen pers. med.). Soumillion (2000) heeft het over een *parc d'élevage* van 14 ha. Een dergelijk 'zwartwildpark' van minder dan 200 ha is eigenlijk maar klein bier naar jagersnormen (cf. Swartenbroekx 1984). Bij gebrek aan beschikbaar voedsel bestaat immers de kans dat biggetjes door hun soortgenoten worden opgepeuzeld (Koen Van Den Berge pers. med.). Op een zomerse foto van het wilde zwijntjesbos in Ter Rijst - met zijn vele eiken, beuken en kastanjebomen - lijkt alles echter peis en vree (Figuur 4-35). Er werd vrijwel zeker bijgevoerd, vermoedelijk met slachtafval. Net voor de verkoop aan de overheid in 1981 werden alle aanwezige zwijnen en hun biggetjes evenwel 'opgeruimd' (Marcel Vossen pers. med.). Leden van het INBO-bosreservatenteam vonden in 2006 een mogelijke stille getuige hiervan (Figuur 4-36). Het groot gat achteraan in het schedeldak wijst op een 'slachting met pin' (Koen Van Den Berge pers. med.).

Nu, betekent al die zwijnerij uit het verleden ook iets voor de bosvegetatie? De befaamde boscoloog George Peterken wees al op de toename van bolgewassen in de kruidlaag dankzij een opvallend vleksgewijze *rooting by boar*. Toeval of niet: in Bos Ter Rijst doen de bollen van Wilde hyacint, Schedegeelster, Daslook, Wilde narcis en zelfs Lenteklokje het in elk geval goed (in hoeverre hier 'door de mens geholpen' planten tussenzitten, is een andere discussie). Everzwijnen kunnen ook verhinderen dat massieven van Adelaarsvaren (en meer bepaald hun dichte, gelaagde strooiselmatten) gedurende eeuwen alle verjonging onmogelijk maken in open

⁶³ met verwijzing naar archiefstuk Algemeen Rijksarchief Brussel, Raad van Brabant, reg. 1080 f°89

plekken op leemrijke bodems. Het zetmeelrijke wit van de wortelstokken - het ondergrondse 'geheime wapen' van Adelaarsvaren - kan in de winter dan ook tot meer dan de helft van het zwijnendieet uitmaken!

Figuur 4-35 Uitgezette everzwijnen in het bosreservaat, omstreeks 1980 (Biesemans 1981)

Introduced wild boar in the reserve (ca. 1980)

Figuur 4-36 Schedel van een afgemaakt everzwijn in het bosreservaat (2006, foto Peter Van de Kerckhove)

Skull of a killed wild boar in the forest reserve in 2006 (Photo Peter Van de Kerckhove)

Uit akten blijkt dat in de achttiende eeuw in Ter Rijst een konijnenwarande aanwezig was, wat in overeenstemming is met het toponiem 'De Warande' in register 208 bij het primitief kadaster uit 1834 (zie Figuur 4-9 en Figuur 4-10).

Figuur 4-39 is een foto uit 1938 van een groep konijnenjagers in het aan Bos Ter Rijst palende Strihouxbos. Het beest bij de wandelstok is een handtamme fret. De spade dient om hopen uit te graven indien nodig. Met de knuppel op de schouder werden konijnen doodgeslagen. Het dier vooraan is een konijn. Soms werden konijnen levend gepakt om andere gebieden te bevolken (Koen Van Den Berge pers. med.).

Historische gegevens over de reeënpopulatie zijn ons niet bekend. Informatie over andere wildsoorten is schaars. Wel is bekend dat de laatste particuliere eigenaar van Ter Rijst, Lécluse, in de jaren 1970 niet enkel Waalse everzwijnen, maar ook honderden fazanten uit de streek van Eeklo liet overkomen.

Figuur 4-37 Konijnenjagers in het Strihouxbos in 1938 (Soumillion 2000)

Rabbit hunters with ferret in the Strihoux forest in 1938

4.7 Grondwinnings

Alhoewel veel van onze bossen tijdens de middeleeuwen vaak eerder het aspect van een mijnsite dan van een bos moeten hebben vertoond ten gevolge van talrijke grondwinnings (bouwmaterialen, ertsen), zijn ons in dit opzicht geen concrete gegevens aangaande Bos Ter Rijst bekend. Dit bos is wel beduidend minder zandig dan het Hallerbos, dat bekend stond vanwege de talrijke zandwinnings die er plaatsvonden (zie Baeté et al. 2006).

5 Onderzoek

5.1 Inleidende opmerking

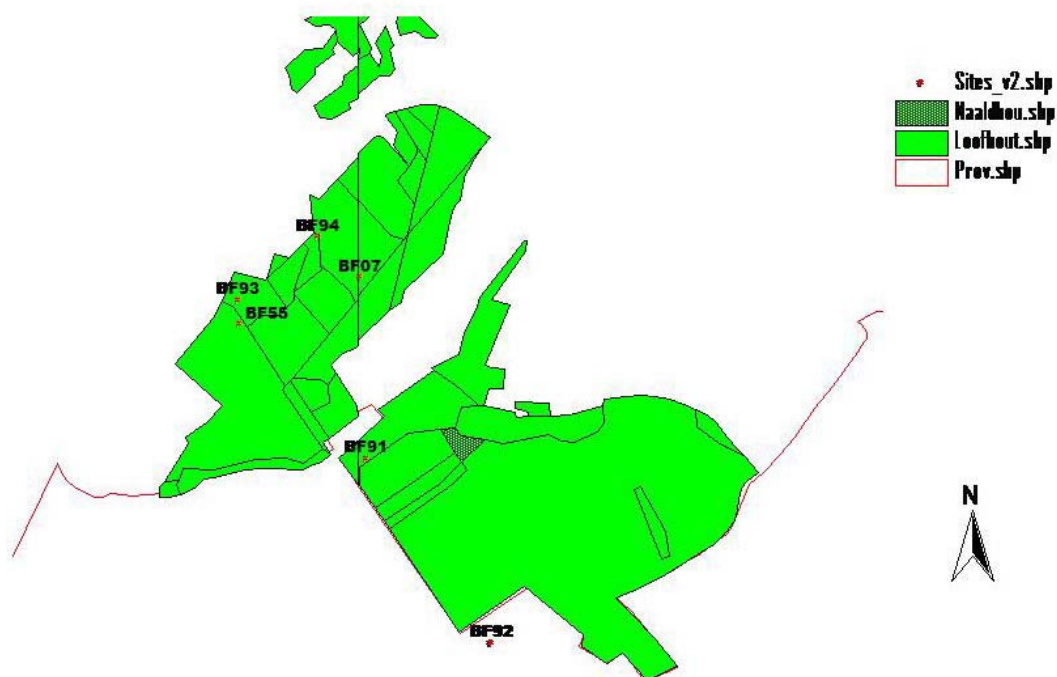
Dit hoofdstuk tracht een overzicht te geven van wetenschappelijk onderzoek dat nog niet aan bod is gekomen bij de rubriek standplaats.

5.2 Bodemkundig onderzoek

5.2.1 FORSITE

Op vijf bodemfaunaplots in en nabij het bosreservaat (Figuur 5-1) werden tussen 1997 en 2001 een reeks fysicochemische variabelen gemeten (textuur, chemische elementen, bodemfysische gegevens) in het kader van het FORSITE-project, waaraan het INBO meewerkt. De plots werden gemarkeerd met een fenopaal. Een interpretatie van de talrijke gemeten variabelen was tijdens de opmaak van dit rapport nog niet beschikbaar.

Profielbeschrijvingen zijn er voorlopig nog niet gebeurd, maar in plot BF7 (dus in het bosreservaat) werd in 1997 een verstoord profiel aangetroffen met baksteenresten op 65 cm (Bruno De Vos pers. med.). Dit wijst doorgaans op een ontginning in het verleden.

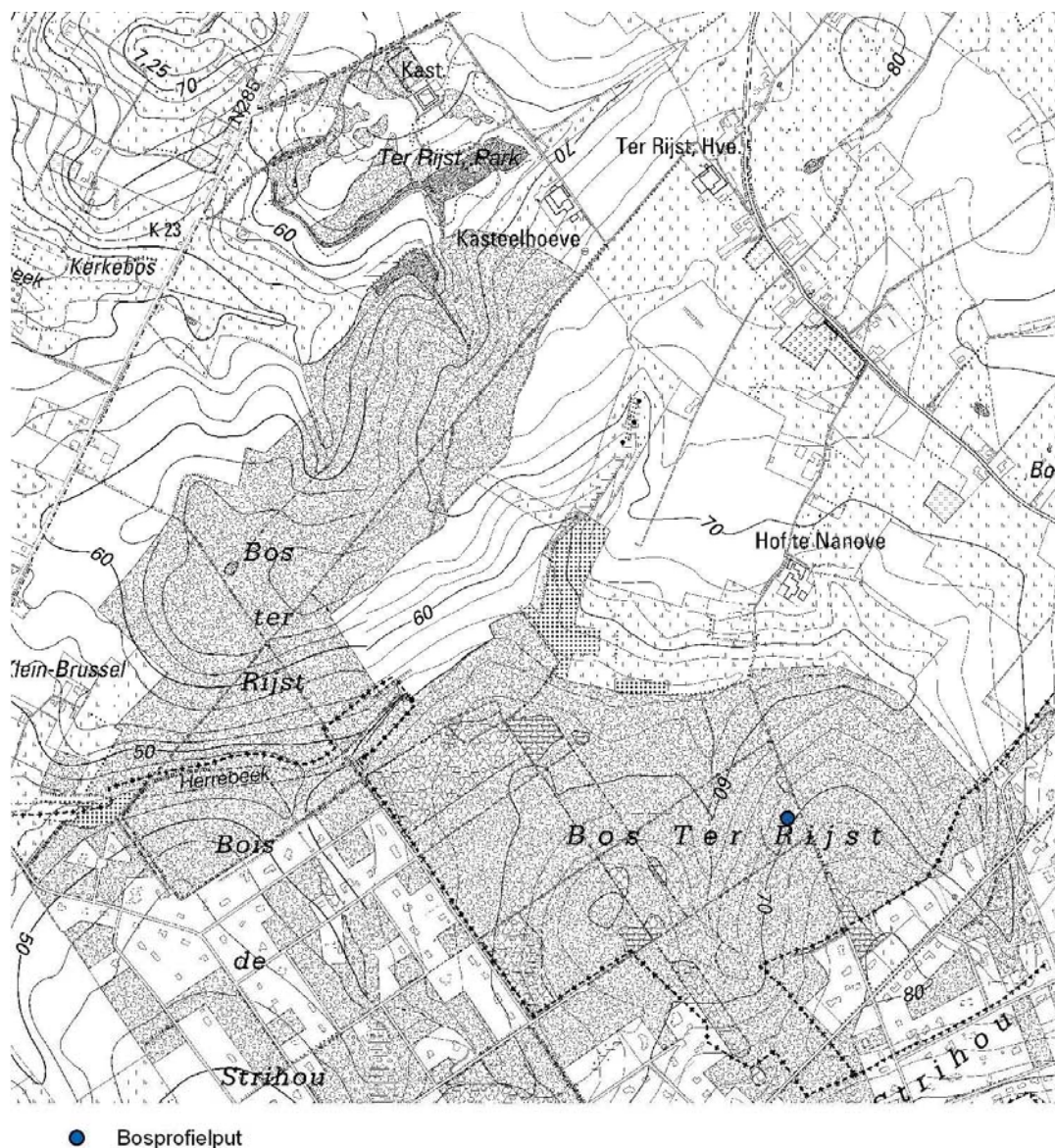

Figuur 5-1 Bodemfaunaplots met FORSITE-metingen (Bruno De Vos pers. med.)

Soil fauna plots in and near the reserve

5.2.2 HIBBOD

De HIBBOD-databank bevat locaties van historische bodemprofielen, die meestal werden onderzocht tijdens de opmaak van de Belgische bodemkaart (i.c. in de eerste helft van de jaren 1950). Ter hoogte van het bosreservaat is dit niet gebeurd, wel relatief ver in het particuliere deel van Bos Ter Rijst, (Figuur 5-2).

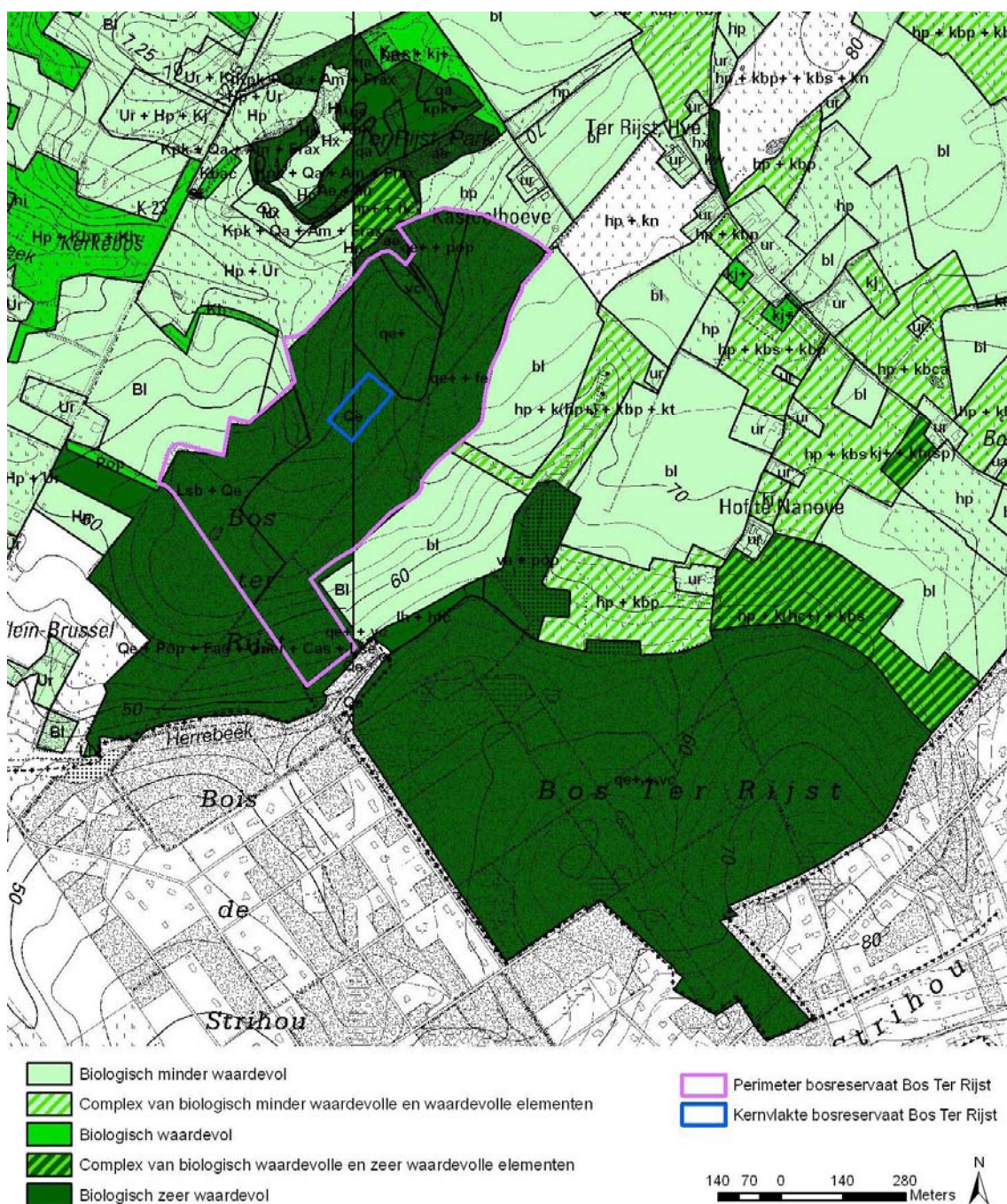
Figuur 5-2 Lokatie profielput in de jaren 1950 (HIBBOD)

Location soil profile study in the 1950's

5.3 Vegetatietyperend onderzoek

5.3.1 Biologische Waarderingskaart

De opmaak van de Biologische Waarderingskaart (BWK) van België werd begin jaren 1980 opgestart en wordt momenteel voor het Vlaamse landsdeel verdergezet door het Instituut voor Bos en Natuur Onderzoek (INBO). Het bosreservaat Bos Ter Rijst ligt volgens de tweede versie van de BWK in biologisch zeer waardevol gebied dat overwegend wordt gekarteerd als Eiken-Haagbeukenbos met Wilde hyacint (Qe: *Endymio-Carpinetum*).

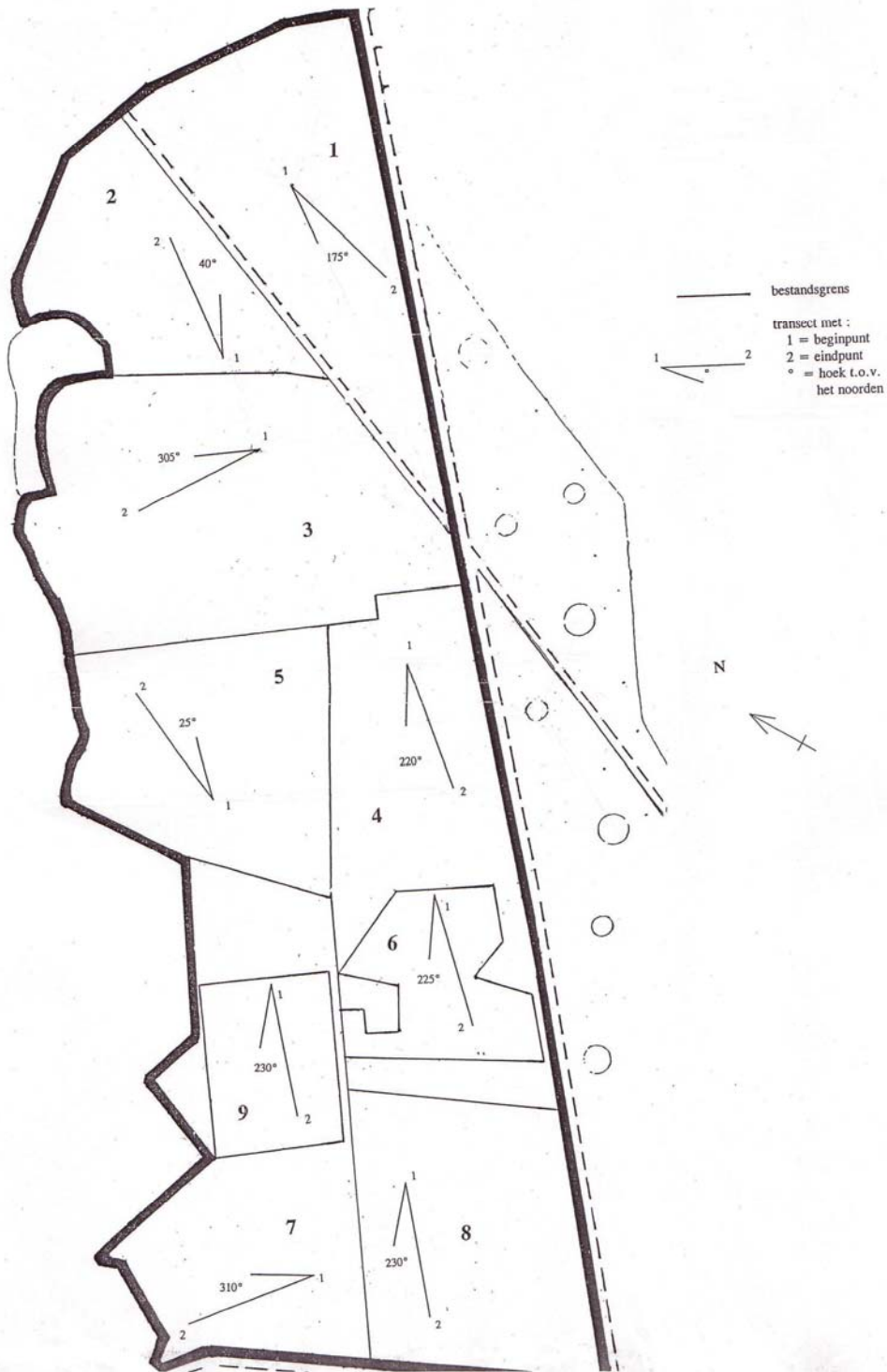

figuur 5-3 Biologische Waarderingskaart versie 2

Biological Evaluation Map version 2

5.3.2 Basisinventaris uit 1997

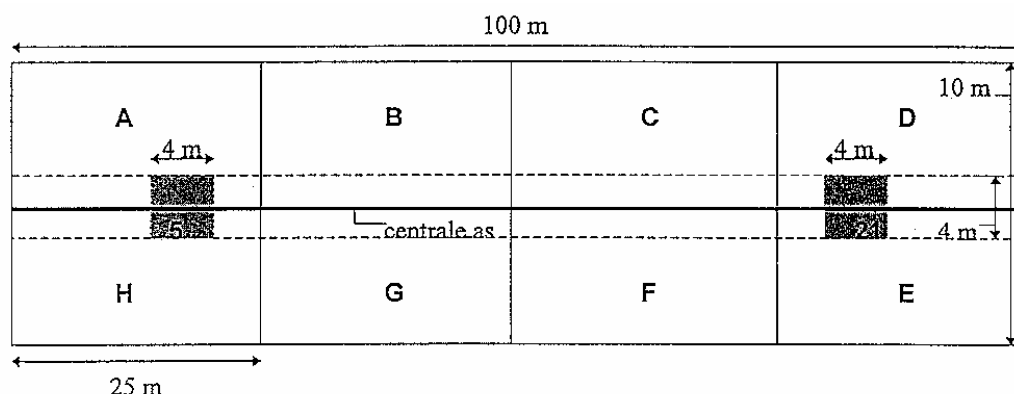
Informatie over het bomenbestand en de kruidlaag in het bosreservaat in 1997 is terug te vinden in de basisinventaris die werd opgemaakt in het kader van het beheerplan (Geudens et al. 1997). In functie hiervan werd het bosreservaat (zonder de voorziene uitbreiding!) ingedeeld in negen 'min of meer homogene delen' van gemiddeld 3 ha (Figuur 5-4).

Figuur 5-4 Indeling van het bosreservaat in negen bestanden (Geudens et al. 1997)

Division of the reserve in nine forest stands

In elk van deze bestanden werden metingen en opnamen uitgevoerd langsheen transecten van 100 m lengte (Figuur 5-5).

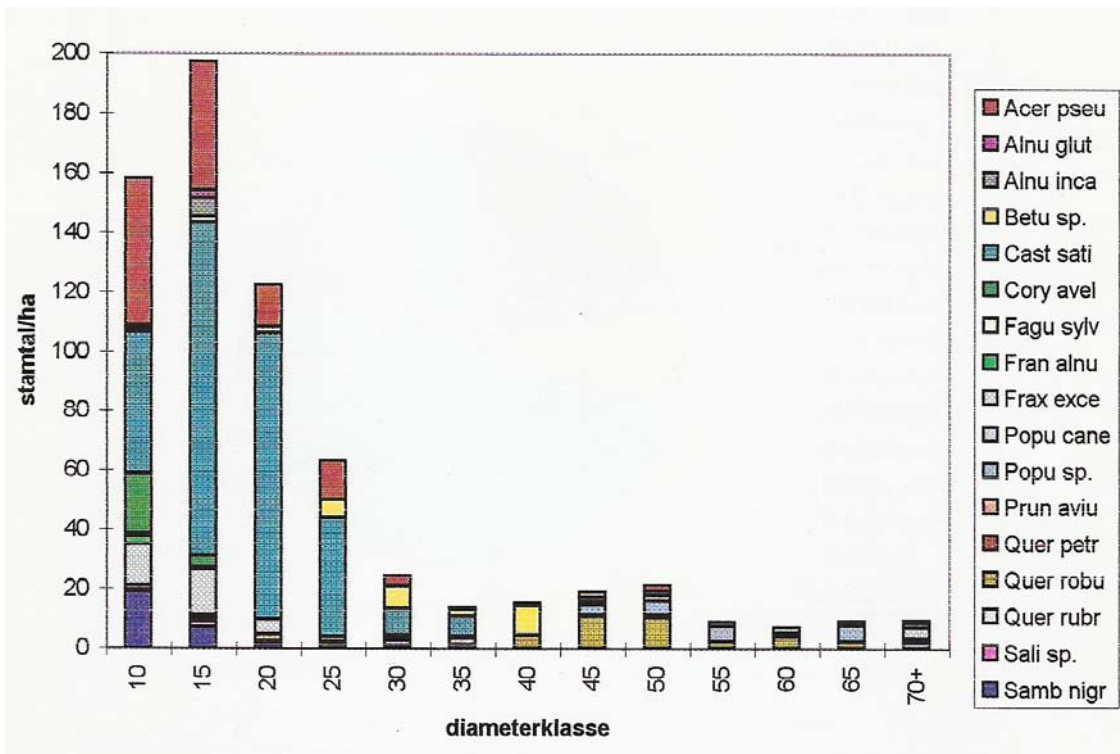
Figuur 5-5 Transect gebruikt bij de basisinventarisatie in 1997 (Geudens et al. 1997)

Transect composition in 'basic inventory' (1997)

De dendrometrie resulteerde in gegevens over de diameterverdeling, grondvlakverdeling en soortensamenstelling-naar-stamtaal in elk van de negen onderzochte bestanden. Hierbij werd een onderscheid gemaakt tussen grote bomen (diameter > 8 cm) en kleine bomen (diameter ≤ 8 cm en hoogte > 50 cm). Ook dode bomen en hakhoutstoven werden geïnventariseerd. De resultaten van dit onderzoek zijn het best samen te vatten aan de hand van figuren (Figuur 5-6 tot en met Figuur 5-10).

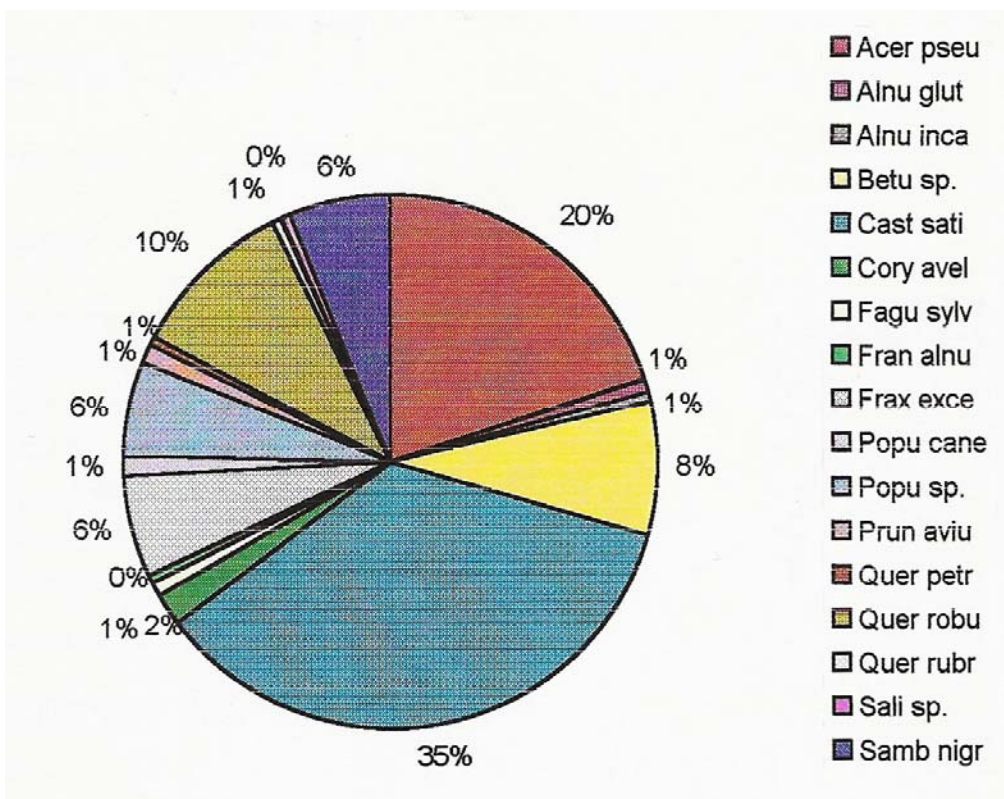
Door kruidlaagopnamen te clusteren via multivariate statistiek (Twinspan) werden twee verschillende kruidlaagtypen bekomen. Uit de verspreiding van deze typen, blijkt dat het *Endymio-Carpinetum* sterk domineert (figuur 5-11).

Ter hoogte van een brongebied in het noordwesten van het bosreservaat werden ook elementen van het *Carici remotae-Fraxinetum* aangetroffen. Een meer uitgebreide analyse van de vegetatie in het gehele bosreservaat komt aan bod in het monitoringrapport.

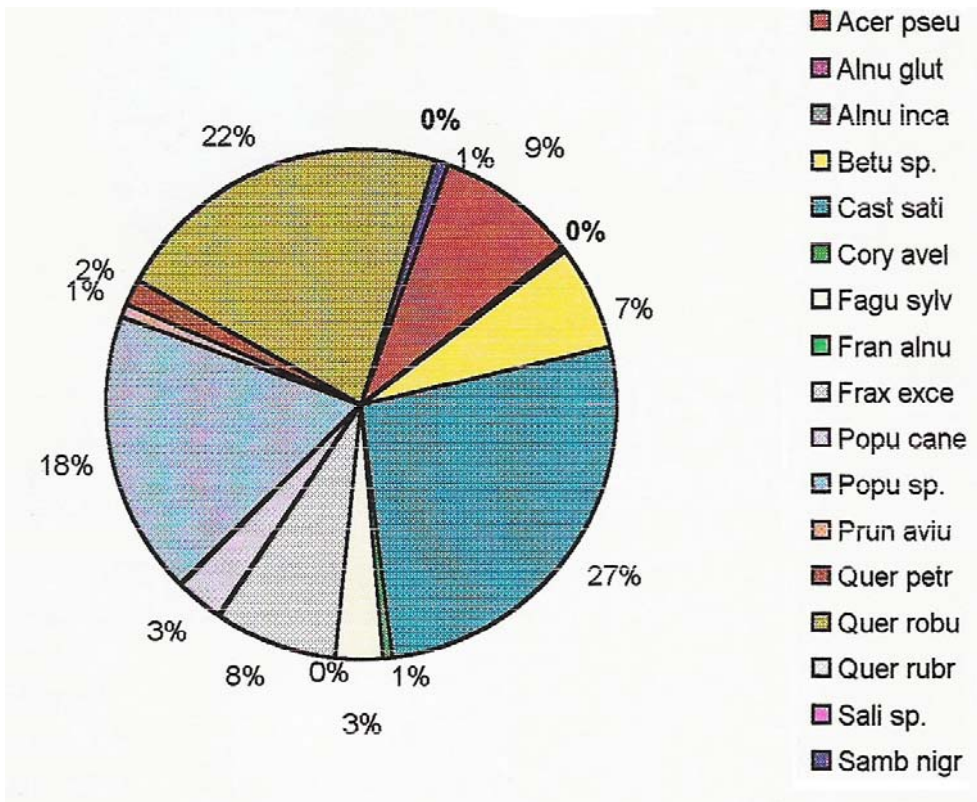
Figuur 5-6 Diameterverdeling van de bomen met DBH > 8 cm (Geudens et al. 1997)

Diameter distribution of trees with DBH > 8 cm (1997)

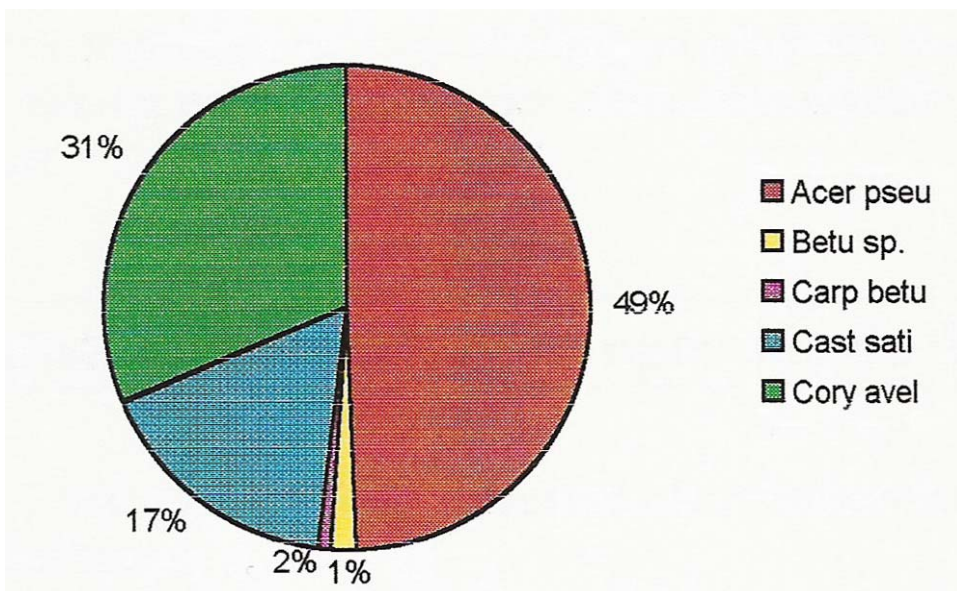

Figuur 5-7 Soortensamenstelling naar stamtaal van bomen met DBH > 8 cm (Geudens et al. 1997)

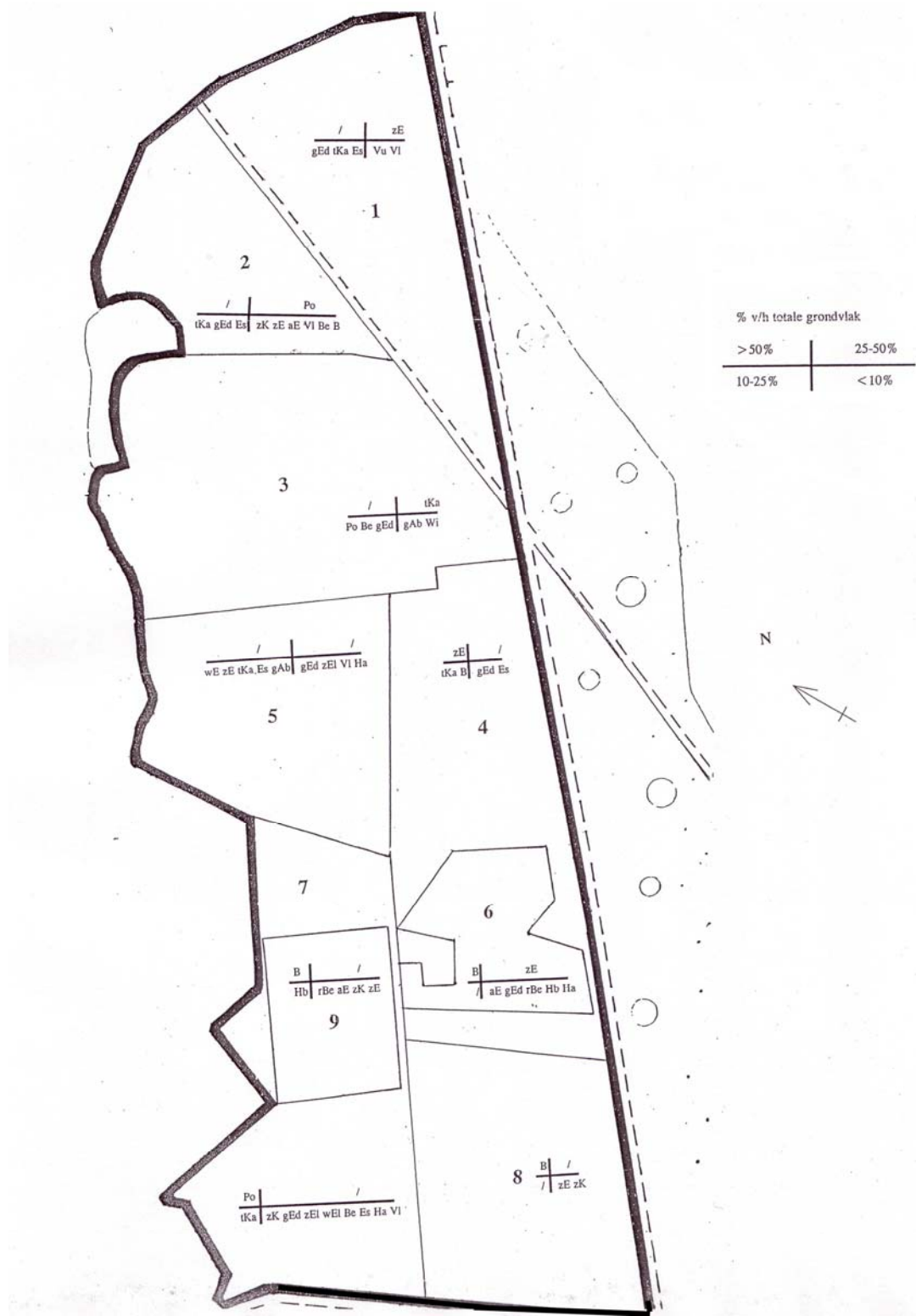
Species composition related to stem number of trees with DBH > 8 cm (1997)

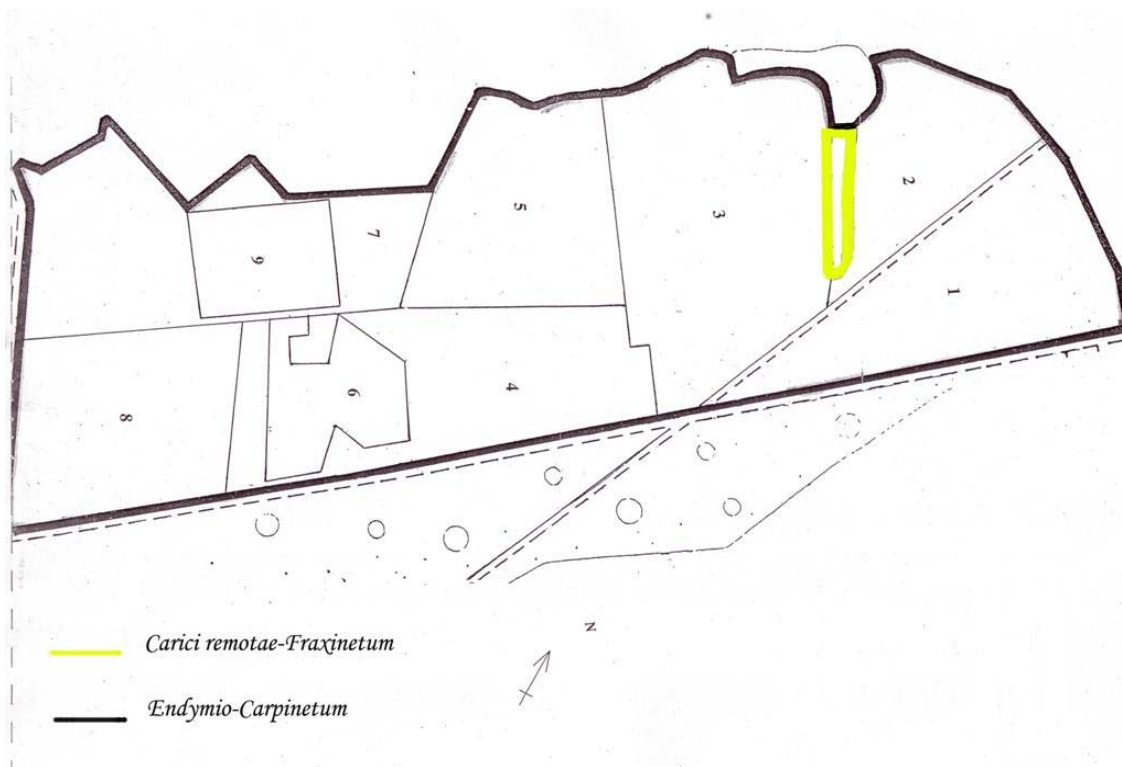
Figuur 5-8 Soortensamenstelling naar grondvlak van bomen met DBH > 8 cm (Geudens et al. 1997)
Species composition related to basal area of trees with DBH > 8 cm (1997)

Figuur 5-9 Soortensamenstelling naar stamtaal van bomen met DBH < 8 cm (Geudens et al. 1997)
Species composition related to stem number of trees with DBH < 8 cm (1997)

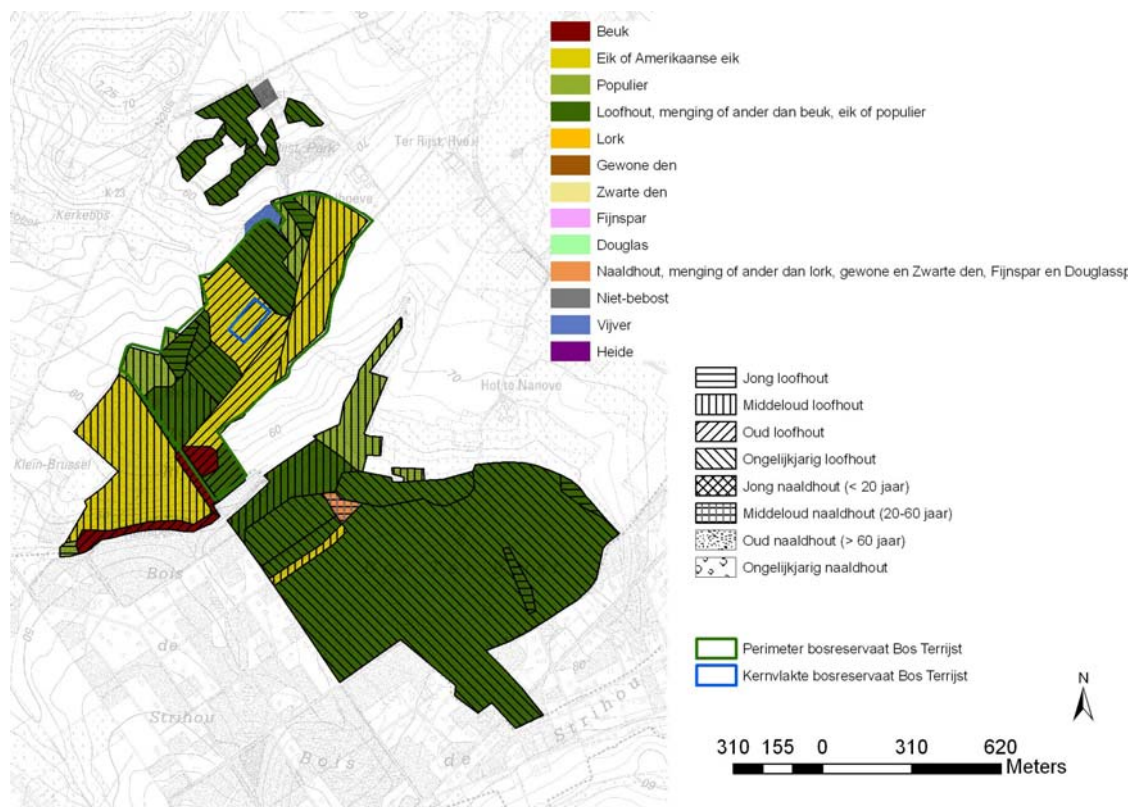
Figuur 5-10 Relatieve boomsoortensamenstelling in 1997 volgens grondvlakverdeling (Geudens et al. 1997)
 Relative tree species composition according to basal area (1997)

figuur 5-11 Kruidlaagtypen volgens Geudens et al. (1997)
Herbal layer types (1997)

5.3.3 Boskartering van het Vlaamse Gewest

Deze kartering is gebaseerd op een luchtfoto uit 1989 (Eurosense, false colour, figuur 5-12) en geactualiseerd met veldgegevens uit 1997-1999 (Bos en Groen). Op de false colour luchtfoto zijn duidelijke verschillen in structuur en samenstelling te zien. Een belangrijk deel van het bosreservaat kan worden gekarakteriseerd als middeloud en oud loofhout van Eik of Amerikaanse eik. Verder werden ook ongelijkjarig en middeloud, gemengd loofhout en middeloude populierenbestanden gekarteerd. Oude beuken beperken zich volgens deze bron tot het meest zuidelijke deel van het bosreservaat. Naaldhout ontbreekt.

Figuur 5-12 Boskartering van het Vlaamse Gewest (i.c. 1990-1999)

Forest mapping of the Flemish region

5.4 Soorteninventarisaties

5.4.1 Vaatplanten

5.4.1.1 Hokgegevens

Waarnemingen die zowel betrekking kunnen hebben op het bosreservaat als op de omgeving ervan, zijn afkomstig uit Florabank, een databank met verspreidingsgegevens uit het Vlaamse en Brusselse Gewest op kilometerhokniveau (1 km²). Het hierbij gebruikte raster is dat van het vroegere Instituut voor de Floristiek van België en Luxemburg (IFBL). Het grootste deel van het bosreservaat Bos Ter Rijst - inclusief de kernvlakte – bevindt zich in de kilometerhokken: f3-18-24 en f4-11-13. Het meest zuidelijke deel ligt in kwartierhok f3-18-42.

Soortenwaarnemingen in deze drie hokken in de periode 1972-2000 zijn terug te vinden in bijlage 7.1. Volgende bossoorten verdienen hier een aparte vermelding wegens hun zeldzaamheid en/of habitatspecificiteit: Schedegeelster (*Gagea spathacea*), Paarbladig goudveil (*Chrysosplenium oppositifolium*), Wilde narcis (*Narcissus pseudonarcissus*), Bosklit (*Arctium nemorosum*), Lenteklokje (*Leucojum vernum*), Bosvergeet-mij-nietje (*Myosotis sylvatica*), Slanke zegge (*Carex strigosa*), en heel misschien ook Kleine gele dovenetel (*Lamium galeobdolon* subsp. *galeobdolon*; cf. Stace 1997⁶⁴), een vermoedelijk uiterst zeldzame, maar slecht gekende ondersoort van Gele dovenetel (zie verder).

Schedegeelster is een bedreigde Rode lijst-soort van oude bossen met een kruimelige humus en een lemige ondergrond. In Bos Ter Rijst komt ze meestal in relatief grote aantallen op hellingen voor. Waarnemingen in Florabank uit de periode 1998-2000 vermelden zowel *Kasteel Ter Rijst*, Park Ter Rijst (het kasteelpark) als Domein Ter Rijst (het bosreservaat) als toponiem. Opmerkelijk is dat sommige auteurs Schedegeelster typisch vinden voor een Atlantische eikenhaagbeukenbossen met Wilde hyacint, terwijl anderen ze als een Midden-Europese bossoort beschouwen. België wordt als één van de vele deelareaaltjes beschouwd. De kern van het Schedegeelster-areaal is namelijk beperkt tot oostelijk Denemarken, noordoost-Nederland en het noorden van Duitsland en Polen (Van den Brecht cit. in Van Landuyt et al. 2006: 416-417). Ondanks het feit dat één van de schaarse Vlaamse vindplaatsen een park is (Ter Rijst dus), hoeft ze volgens de recente Vlaamse flora-atlas niet als stinzeplant te worden beschouwd (o.c.: 417, zie ook Cornelis et al. 2001, Cornelis & Hermy 2001).

Paarbladig goudveil is in het bosreservaat beperkt tot het brongebied van de Tenbroekbeek. Ze is volgens Van den Brecht cit. in Van Landuyt et al. 2006: 285-286) meer aan oud bos gebonden dan Verspreidbladig goudveil (*C. alternifolium*), dat na ontbossing bijvoorbeeld lang kan standhouden op steile, kwelrijke oevers van beken in de schaduw van een houtkant. Paarbladig goudveil zou ook gevoeliger zijn voor ontwateringswerken en een gebrek aan regelmatige overstromingen (l.c.).

Van Wilde narcis (*Narcissus pseudonarcissus*) bestaan verschillende ondersoorten, waarvan in Vlaanderen enkel subsp. *pseudonarcissus* inheems is. Deze wordt volgens Van den Brecht (cit. in Van Landuyt et al. 2006: 609) in Vlaanderen enkel 'wild' aangetroffen in licht loofbos in overwegend lemige, matig vochtige tot vrij natte, matig voedselrijke tot eerder voedselarme standplaatsen. 'Verwildering' kan echter in vele gevallen niet worden uitgesloten. Bostapijten zouden vooral worden gevormd in hak- of middelhout met een regelmatige omlooptijd (en dus beperkt zijn tot een beperkte oppervlakte dusdanig beheerde bossen). Niettemin is deze soort in het bosreservaat overvloedig aanwezig in doorgesloten en reeds decennia onbeheerd hakhout (Figuur 5-13). In Wallonië is Wilde narcis veel algemener en komt ze ook meer in graslanden voor (l.c.).

Volgens de Vlaamse Flora-atlas groeit Lenteklokje (*Leucojum vernum*) van nature vooral in hellingen en gebergtebossen op min of meer vochtige, lemige tot kleiige bodems van colluviale oorsprong (Van Landuyt et al. 2006: 539). Ze vertoont een duidelijke voorkeur voor neutrale tot kalkrijke bosbodems met milde humus (l.c.). Omdat deze soort mogelijk al van voor 1500 wordt gekweekt, is het vaak moeilijk uit te maken of ze uit een 'tuin' is ontsnapt. Lambinon et al. (2004) omschreven de

⁶⁴ bloeiende stengel enkel behaard op de vier hoeken;

meeste Belgische populaties als 'twijfelachtig inheems'. Toch werd een opname met veel Lenteklokje ter hoogte van het bosreservaat gebruikt om het Eiken-Haagbeukenbos met Wilde hyacint in België te karakteriseren (Noirfalise 1969, partim België, opnamenummer 22⁶⁵, Figuur 5-14). Een artikel van Creten & Duvigneaud (1982) is gewijd aan deze groeiplaats en bevat een vegetatie-opname ter hoogte van deze groeiplaats.

Figuur 5-13 Wilde narcis in onbeheerd hakhout in het bosreservaat (foto Peter Vandekerckhove)

Narcissus pseudonarcissus in unmanaged coppice in the forest reserve

Bosklim werd in april 1974 gestreept in het uurhok f4-11-13 door florakenner Emiel Van Rompaey (zonder verdere locatie-aanduiding). Het is een in Vlaanderen zeer zeldzame soort van bossen en kapvlakten in bossen op kalkrijke, vochtige bodem (Rode lijst-categorie: zeldzaam). In Vlaanderen en Nederland ontbreekt ze bijna volledig in het laagland (Van Landuyt et al. 2006: 155).

De vermelding van Kleine gele dovenetel voor het uurhok f4-11-13, betreft eveneens een waarneming van Emiel Van Rompaey uit april 1974. Vondsten van deze in Vlaanderen uiterst zeldzaam of ontbrekend geachte diploïde ondersoort ($2n = 18$) van de overwegend tetraploïde Gele dovenetel ($2n = 36$) zijn onzeker (cf. Van den Bremt cit. in Van Landuyt et al. 2006: 518). Dit wegens het frequent optreden van foute determinaties en naamsverwarring met de veel algemenere (en frequent in het bosreservaat gestreepte) Grote gele dovenetel (subsp. *montanum*) of de gekweekte Bonte gele dovenetel (subsp. *argentatum*⁶⁶). De echte ondersoort *galeobdolon* betreft in elk geval een soort van oude bossen en wordt (of werd) zowel in Groot-Brittannië als in Midden-Europa als inheems beschouwd (Stace 1997, Lambinon et al. 1998). Het is daarom een goede zaak om de gele dovenetels in Bos Ter Rijst eens nader te bekijken.

⁶⁵ Als locatie werd verkeerdelijk *Hérinnes* (Herne) - *Bois du Risoir* opgegeven

⁶⁶ volgens Stace (1997: 560) mogelijk een cultivar van *montanum*

Bosvergeet-mij-nietje (*Myosotis sylvatica*) en Slanke zegge (*Carex strigosa*) werden tot dusver enkel in het aanpalende, maar vanaf de jaren 1980 grotendeels verkavelde Strihouxbos aangetroffen. Terwijl het 'gecultiveerd karakter' van Bosvergeet-mij-nietje in dit deel van Vlaanderen eerder de regel is (zie Van den Bremt cit. in Van Landuyt et al. 2006: 602), betreft Slanke zegge een zeldzame, wilde bossoort met een hoge indicatiewaarde wegens haar kieskeurigheid.

Figuur 5-14 Lenteklokje in het bosreservaat (maart 2006, foto Peter Van de Kerckhove)

Leucojum vernum in the forest reserve (March 2006)

Mogelijk niet relevant voor het bosreservaat, maar niettemin bijzonder opmerkelijk, is de relatief recente waarneming (1998) van *Galium debile* (Tenger walstro) in het kilometerhok f3-18-42 door de ervaren florist Léon Delvosalle, met als plaatsvermelding 'Herne: Kokiane'. Volgens Lambinon et al. (1998: 629) is Tenger walstro een soort van 'oevers van zure wateren' en zeer zeldzaam in het westelijk deel van het Brabants district, dat zich ten dele in Frankrijk bevindt. Enkel het Franse 'Helfaut' wordt als vindplaats opgegeven (l.c.). De Atlas van de Flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest (Van Landuyt et al. 2006) maakt echter geen melding van deze soort! In vermoedelijk dezelfde lijst is ook Donkergroene basterdwederik (*Epilobium obscurum*) gestreept door Delvosalle. Als soort van natte, venige bodems is ze vrij zeldzaam in het Kempens en Ardens district, maar zeldzaam tot zeer zeldzaam in de rest van het Belgische floragebied (Lambinon et al. 1998: 402).

5.4.1.2 Gerichte waarnemingen in het bosreservaat

Waarnemingen die enkel betrekking hebben op het bosreservaat, hebben betrekking op de periode 1996-2006 en zijn afkomstig uit Geudens et al. (1997), Opstaele & Vandekerckhove (1999) en eigen waarnemingen in 2004-2006. Een compilatie van deze waarnemingen en hokgegevens (zie hoger) is terug te vinden in bijlage.

Op 22 september 2006 gebeurde een regionale inventarisatie van autochtone bomen en struiken door Bert Maes. Afgaande op het 'bosbouwkundig beheer' werd geconcludeerd dat de aanwezigheid van autochtoon materiaal zich wellicht beperkt tot de bosranden en de meest vochtige delen van Bos Ter Rijst. Tijdens een 'randopname ter hoogte van een waterloopje' (vermoedelijk de westelijke bosrand) werden volgende soorten opgemerkt: Wilde kardinaalsmuts (*Evonymus europaeus*), Wilde kamperfoelie (*Lonicera periclymenum*), Klimop (*Hedera helix*), Bosaalbes (*Ribes rubrum* var. *rubrum*), Framboos (*Rubus idaeus*), Eénstijlige meidoorn (*Crataegus monogyna*) en Bosroos (*Rosa sylvestris*). Wilde kardinaalsmuts en Bosroos werden daarbij als meest interessante soorten beschouwd (Bert Maes pers. med.). Noorse esdoorn (*Acer platanoides*), Gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*), Zwarte els (*Alnus glutinosa*), Haagbeuk (*Carpinus betulus*), Witte els (*Alnus incana*), Canadapopulier (*Populus x canadensis*⁶⁷), Zomereik (*Quercus robur*), Gewone es (*Fraxinus excelsior*) en 'een iepensoort' (*Ulmus* sp.) werden genoteerd als 'aangeplant' (Bert Maes pers. med.)

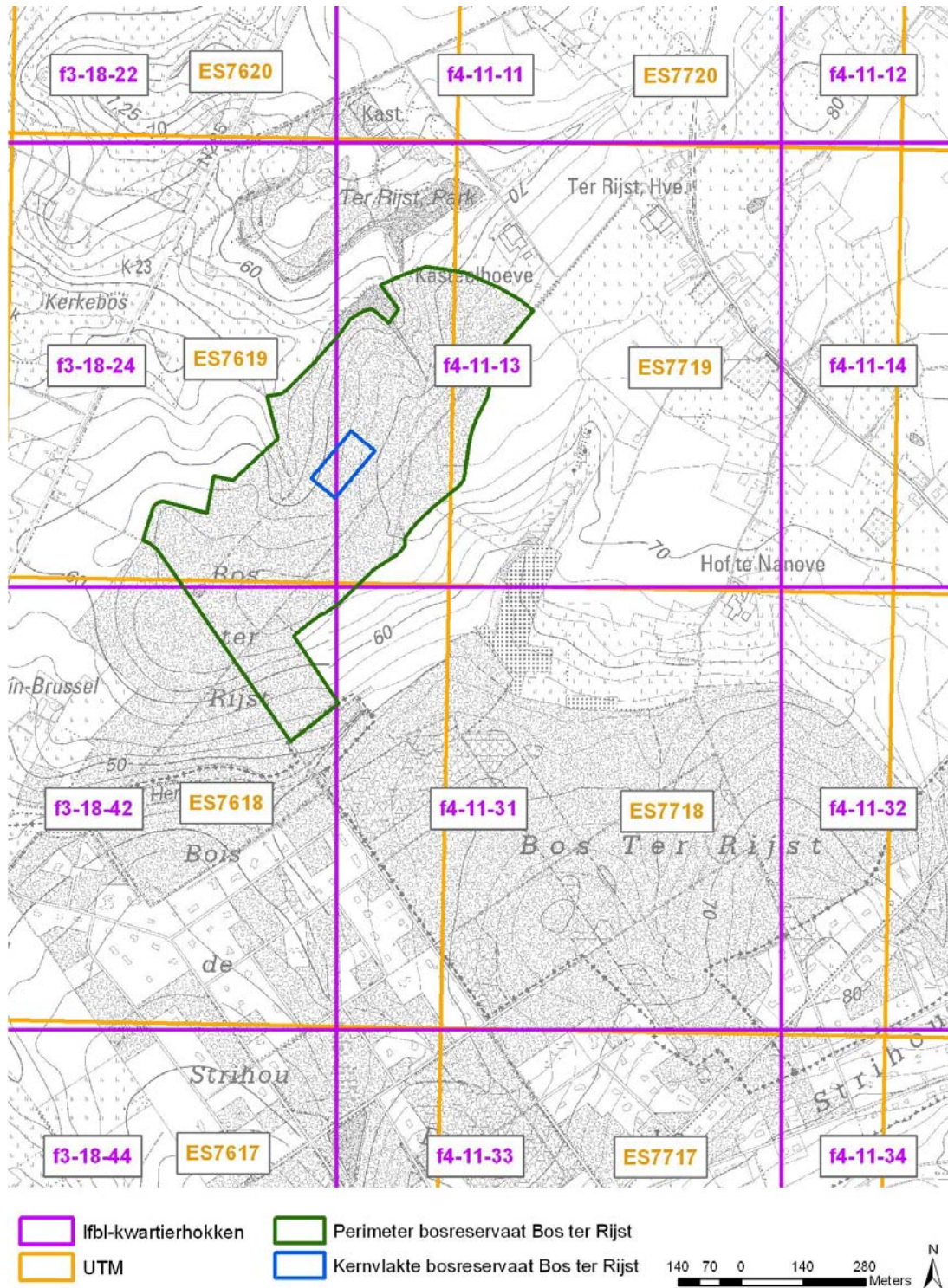
In het bosreservaat werden omstreeks 1999 drie naaldbomen geveld: één Europese lork (*Larix decidua*) en twee exemplaren Gewone douglasspar (*Pseudotsuga menziesii*). Een 40-tal Amerikaanse eiken (*Quercus rubra*) werden in dezelfde periode geringd binnen de toenmalige perimeter van het bosreservaat. In de aanpalende gedeelten zijn nog steeds heel wat Amerikaanse eiken aanwezig.

Populaties van inburgerende kruidlaagsoorten in of nabij het bosreservaat zijn ons niet bekend.

5.4.2 Mossen

Gerichte inventarisaties van bladmossen en levermossen in Bos Ter Rijst werden zijn ons niet bekend. Tijdens een excursie in februari 2007 werden enkele soorten genoteerd door Herman Stieperaere. Deze waarnemingen konden niet meer worden opgenomen in dit rapport.

⁶⁷ variëteit niet gespecificeerd

Figuur 5-15 Situering van bosreservaat en kernvlakte in kilometerhokken

Reserve and core area in a federal monitoring grid (1 km²)

5.4.3 Fungi en lichenen

Gegevens betreffende paddenstoelen in bosreservaat Bos Ter Rijst zijn afkomstig van eigen waarnemingen tijdens enkele excursies (periode 2003 - lente 2006) en opnamen in het centraal transect (herfst 2005). Andere waarnemingen – alsook deze van lichenen - zijn ons niet bekend.

In totaal werden 225 soorten fungi op naam gebracht (soortenlijst: in bijlage 7.2). Deze inventaris is zeker niet volledig, maar geeft wel een goed beeld van de rijke mycoflora in het gebied. Het bos telt veel oudere bomen en is rijk aan zwakteparasieten, waaronder de zeldzame Pruikzwam (*Hericium erinaceus*, Walley 2006b), en de vrij zeldzame Waslakzwam (*Ganoderma pfeifferi*, ook aanwezig in het aangrenzende park), Eikenvuurzwam (*Phellinus igniarius*) en Eikhaas (*Grifola frondosa*).

Op het vrij ruime aanbod aan groot dood hout ontwikkelt zich reeds een rijke houtzwammenflora, met als bijzondere soorten: Korrelige taaiplaat (*Neolentinus schaefferi*), Tonnetjesmycena (*Mycena picta*) en Grote knoflooktaailing (*Marasmius alliaceus*, in uitbreiding: Walley 2006a). Van de kensoorten voor sites met een rijke houtzwammenflora op Beuk zijn er vier in het bosreservaat aanwezig. Drie daarvan groeien effectief op Beuk: Waslakzwam (*Ganoderma pfeifferi*), Beukenkorrelkopje (*Phleogena faginea*) en Stekelige korstkogelzwam (*Eutypa spinosa*). Pruikzwam (*Hericium erinaceus*) werd enkel op Eik gezien.

Vermeldenswaardige mycorrhizapaddenstoelen zijn: Goudplaatzwam (*Xerocomus pelletieri*, een soort van oude zure bossen) en Gegordelde beukengordijnzwam (*Cortinarius bivelus*).

Opvallende waarnemingen van terrestrische saprophyten betreffen Bosstaalsteeltje (*Entoloma incarnatofuscescens*) en Vloksteelsatijnzwam (*E. dysthales*).

5.4.4 Ongewervelden

(met dank aan Koen Smets, INBO)

5.4.4.1 Bodemfauna

5.4.4.1.1 Bosbodemclassificatie

In Vlaanderen werd 56 'bodemfaunaplots' (BF-proefvlakken) onderzocht in functie van een bodemclassificatie door middel van bodembewonende ongewervelden. Twee van deze locaties bevinden zich in Bos Ter Rijst: één in het bosreservaat (BF7), de andere net erbuiten (BF55) (Figuur 5-16, De Bruyn et al. 1999). De bemonstering gebeurde met een combinatie van verschillende valtypes (bodemvallen, kleurvallen en slakkenvallen) en duurde van april 1997 tot april 1998. Daarbij werden volgende groepen ongewervelden bekeken: *Sphaeroceridae*, *Lonchopteridae*, *Syrphidae*, *Empididae*, *Collembola*, *Mollusca*, *Araneae*, *Carabidae* en *Nematoda*. De waargenomen soorten - inclusief de *Collembola* die later werden geïdentificeerd (De Bruyn pers. med.) - zijn terug te vinden in bijlage 7.3. Chemische bodemanalysen en een analyse van een geselecteerde set van standplaatsvariabelen werden gepubliceerd in De Vos (1998, 1999a, 1999b). Daarnaast zijn ook bosbouwkundige opnamen en vegetatie-opnamen beschikbaar (Van Den Meersschaut et al. 1999).

5.4.4.1.2 Bio-indicatie van standplaatsvariabelen

Een bij het bodemfaunaproject (cf. supra) aansluitende onderzoeksopdracht omvat een verdere determinatie van spinnen, loopkevers, dansvliegen en slankpootvliegen, alsook een analyse in functie van bio-indicatoren voor bepaalde bostypen (De Bakker et al. 2000). De geïdentificeerde soorten werden eveneens opgenomen in bijlage 7.3.

Uit dit onderzoek blijkt dat het zeer moeilijk is om op Vlaamse schaal een geschikte bosbodemclassificatie te verkrijgen aan de hand van ongewervelden. De hoofdreden hiervoor is dat de locaties op zandbodems overwegend relatief jonge naaldhoutbossen betreffen (Kempen, Vlaamse zandrug), waardoor ze moeilijk vergelijkbaar zijn met de doorgaans oudere loofbossen, die de meer lemige standplaatsen domineren. Daarom wordt geconcludeerd dat een dergelijk classificatiesysteem enkel *binnen* geografische regio's bruikbaar is (i. c. zandleem-, leem- en zandstreek). Het verdient ook aanbeveling om meer gericht onderzoek uit te voeren naar het effect van bepaalde abiotische parameters.

De clustering van de BF-plots op basis van spinnenvangsten plaatst proefvlak BF55 (net buiten het bosreservaat) in de groep van 'drogere bossen uit de leem- en zandleemstreek', met indicatorsoorten als: *Agroeca brunnea*, *Ozytilla trux*, *Walckenaeria acuminata* en *Xysticus lanio*. Dit betreffen vrij algemene soorten. Een aantal ervan vertonen evenwel een voorkeur voor open en lichtrijke habitats. Het proefvlak in het bosreservaat (BF7) komt na clustering terecht in de groep van de 'vochtige tot moerassige bossen'. Hiervoor wordt geen eenduidige verklaring gegeven.

Een clustering op basis van loopkevers brengt beide plots onder bij de 'bossen uit het Pajottenland en de Vlaamse Ardennen met een matig vochtig karakter'. De indicatorsoorten (*Abax ater*, *Agonum assimile* en *Pterostichus madidus*) zijn typische, maar vrij algemene bossoorten van schaduwrijke bestanden op eerder zware en vaak vochtige bodem: Een clustering van dansvliegen en slankpootvliegen rekent Bos Ter Rijst tot de groep van 'eerder vochtige, voedselrijke bossen', met kensoorten als: *Dolichopus unguatus*, *Rhaphium appendiculatum* en *Empis (empis) planetica* (De Bakker et al. 2000). Afbeeldingen van al deze indicatorsoorten zijn terug te vinden in een platenatlas (Desender et al. 2000).

Bij dit onderzoek werden in Bos Ter Rijst 19 Rode lijst-soorten uit verschillende groepen aangetroffen: 4 loopkeverssoorten (*Abax parallelus*, *Carabus auronitens*, *Leistus piceus* en

Trichotichnus laevicollis, 12 spinsoorten (*Apostenus fuscus*, *Coelotes inermis*, *Coelotes terrestris*, *Hahnia pusilla*, *Histopona torpida*, *Maro minutus*, *Neriere emphana*, *Pachygnatha listeri*, *Pardosa lugubris*, *Philodromus praedatus*, *Saloca diceros* en *Walckenaeria corniculans*), Slankpootvliegen (*Diaphorus oculatus* en *Rhaphium ensicorne*) en één dansvliegsoort (*Empis (Euempis) ciliata*) (bijlage 7.3).

Van *Leistus piceus* is dit de enige bekende populatie in Vlaanderen. *Carabus auronitens* – die in Bos Ter Rijst in grote aantallen werd aangetroffen - is in de rest van Vlaanderen enkel gekend van het Zoniënwoud (Desender pers. med., zie ook verder).

De spinnensoort *Apostenus fuscus* (gevonden in BF55) werd hier volgens Opstaele & Vandekerckhove (1999) voor het eerst in Vlaanderen gevangen. In 1999 waren alle vangsten van het bodemfaunaproject echter nog niet gedetermineerd. Uiteindelijk werd deze soort in 14 van de 56 BF-plots gevangen. Alhoewel het hier wel degelijk gaat om een bedreigde, aan strooiselrijke, droge loofbossen gebonden soort, is *Apostenus fuscus* in Vlaanderen dus niet zo zeldzaam als in 1999 werd gedacht (De Bakker pers. med.).

5.4.4.1.3 Ecologische standplaatskarakterisatie aan de hand van keverfauna

Als onderdeel van het bio-indicatie-onderzoek (cf. supra) gebeurde een poging tot standplaatskarakterisatie in bossen aan de hand van kevers (Versteirt et al. 2000). Daartoe werden bijkomende keverfamilies uit de bodemfaunaplots gedetermineerd. Van de 93 bekende families werden er 34 weerhouden voor determinatie. Bijlage 7.3 bevat een opsomming van de soorten in Bos Ter Rijst. In Versteirt et al. (2000) worden deze per bodemfaunaplot weergegeven, samen met een indicatie van hun algemeenheid, habitatbreedte en bosspecificiteit.

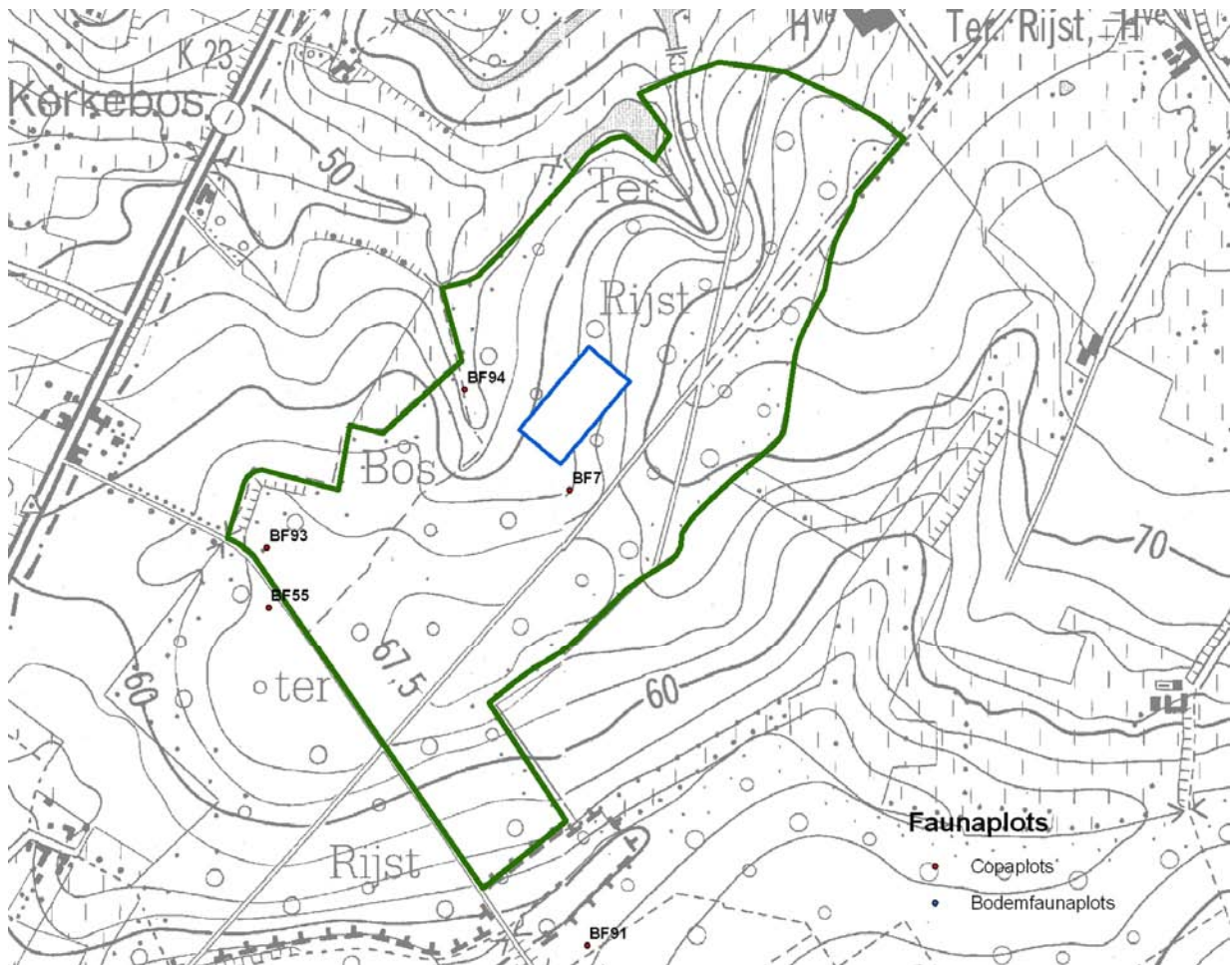
Clustering van de BF-plots op basis van vangsten met bodemvallen, resulteert in een groep van plots uit 'drogere bossen op leembodem in de Vlaamse Ardennen en Vlaams-Brabant'. Hiertoe behoren ook de twee bodemfaunaplots in Bos Ter Rijst (BF 7 en BF 55). De groep wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van *Agriotes pallidulus* (Elateridae) en *Catops coracinus* (Catopidae). Een clustering van kleurvalvangsten brengt Bos Ter Rijst onder in de groep van 'voornamelijk droge bossen', met als kensoort *Agriotes acuminatus* (Elateridae).

Wat opvalt, is dat in beide proefvlakken in Bos Ter Rijst – in vergelijking met alle andere bodemfaunaplots - de hoogste aantallen werden gevangen: 441 individuen in BF7 en 570 exemplaren in BF55. In beide gevallen is dit te wijten aan het hoog aantal exemplaren van *Geotrupes stercorosus* (Scarabaeidae): 365 individuen in BF7 en 425 in BF55. Deze soort is een typische mestkever van bossen, die volgens Janssens (1960) meestal leeft in paardenmest en in de herfst ook wel te vinden is op paddenstoelen.

Deze hoge aantallen individuen vertalen zich niet in hoge soortenaantallen: met 16 keversoorten in BF7 en 23 in BF55 (exclusief loopkevers!). Situeren beide bodemfaunaplots in Bos Ter Rijst zich in de middenmoot wat het aantal soorten per plot betreft. Bovendien bevinden zich geen zeldzaamheden onder de bijgedetermineerde soorten.

5.4.4.1.4 Onderzoek naar de verspreiding van mierensoorten

Als apart luik bij het bodemfaunaproject werden ook de mieren in alle vangsten van de maand juli geïdentificeerd, met als doel een beter beeld te krijgen van de verspreiding van mieren in Vlaanderen (W. Dekoninck pers. med.). In Bos Ter Rijst (BF 7 en BF 55) werden slechts twee soorten aangetroffen: de Bossteekmier (*Myrmica ruginodis*) en de Gewone drentelmier (*Stenammina debile*). Beide zijn typische maar niet-zeldzame bossoorten (Dekoninck et al. 2003).

Figuur 5-16 Invertebraten-proefvlakken (COPA en Bodemfauna s.s., beiden als BF-plots aangeduid)

Sampling plots for invertebrates in or near the forest reserve (COPA and Soil Fauna)

5.4.4.1.5 Inventarisatie van bijkomende organismengroepen (scripties)

In het kader van het bodemfaunaproject werden verschillende licentiaatscripties uitgevoerd. Hierbij werden een aantal bijkomende organismengroepen uit de BF-plots (inclusief deze uit Bos Ter Rijst) geïnventariseerd of verder ecologisch onderzocht. Devaere (1999) beschrijft de pissebedden, Van Waesberghe (1998) behandelt spinnen, Van Den Haute (1999) de miljoenpoten en Smets (2000) de boktorren en kniptorren.

5.4.4.2 Loopkeverdiversiteit en historische ecologie van Vlaamse bossen

De actuele loopkeverfauna van dertien Vlaamse bossen - waaronder Bos Ter Rijst - werd vergeleken met archeologische loopkeverresten uit een laat-Romeins bos in Velzeke (Desender et al. 1999). Deze laatste werden verzameld in een waterput die dateert uit de eerste tot derde eeuw van onze tijdrekening.

Opvallend is dat sommige kleine en geïsoleerde bosfragmenten een grotere actuele loopkeverdiversiteit blijken te bezitten dan bepaalde grote aaneengesloten bossen. Dit kan worden verklaard doordat eerstgenoemde een groot aantal soorten uit omliggende, open habitats (b.v. akkers) kunnen herbergen.

Door de aandacht te vestigen op stenotopie bossoorten, komt iets anders aan het licht. Deze loopkeversoorten vertonen een gering dispersievermogen en zijn daarom vermoedelijk sterk gebonden aan oude bossen. Ze verkiezen doorgaans grote, donkere en koele bossen, met ongestoorde bodems en natuurlijke afbraakprocessen, gerelateerd aan een permanente aanwezigheid van grote hoeveelheden dood hout.

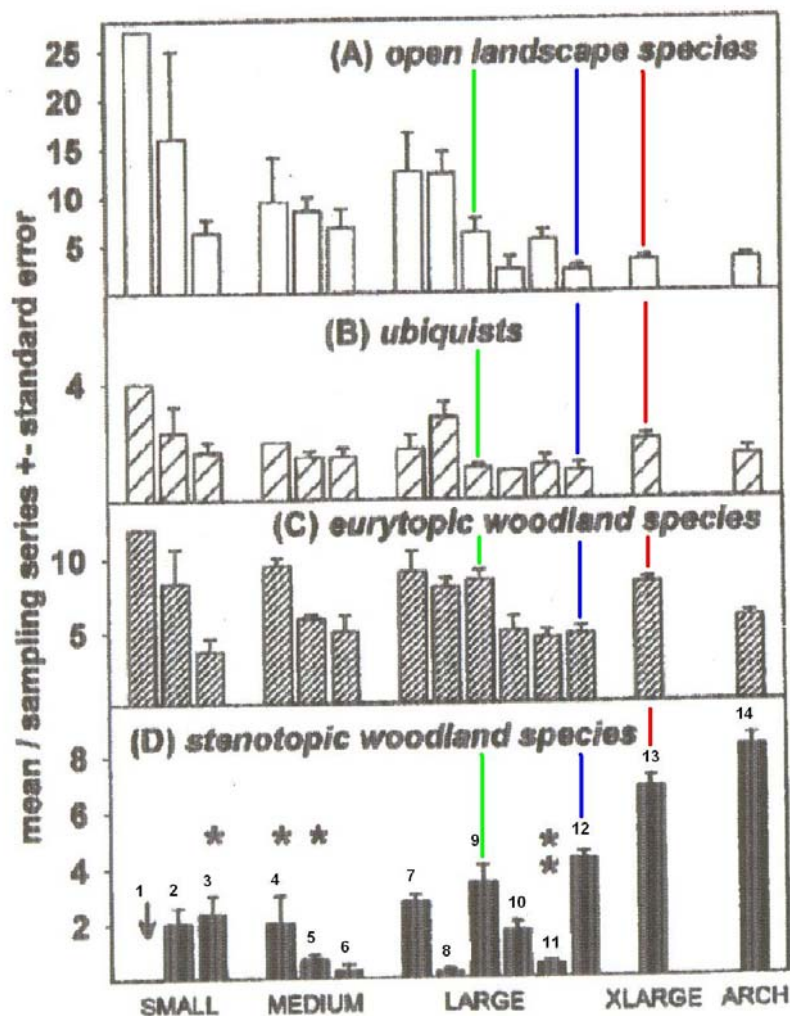
Verskillende stenotopie boskevers zijn waarschijnlijk verdwenen uit Vlaanderen of zijn enkel bekend van één of slechts enkele, meestal relatief grote boscomplexen (*Abax ovalis*, *Carabus auronitens*, *Cychrus attenuatus*, *Leistus piceus* en *Molops piceus*). Een vergelijking tussen archeologische vondsten en het huidige soortenspectrum, wijst duidelijk op een achteruitgang van stenotopie bossoorten. In Vlaanderen - inclusief het Zoniënwoud - bestaat zelfs geen enkel bos, waar alle in Velzeke aangetroffen stenotopie bosloopkeversoorten nog samen voorkomen (Figuur 5-17). Daarbij dient wel te worden opgemerkt dat de 'inventarisatie' in Velzeke (i.e. het in de waterput sukkelen van de kevers) zich over een beduidend langere tijdspanne uitstrekt dan de bemonstering in de actuele bossen (Desender et al. 1999).

In Bos Ter Rijst werden in totaal zes proefvlakken bemonsterd: twee bodemfaunaplots (BF7 en BF55) en vier COPA-plots (BF93 en BF94 in het bosreservaat, BF91 en BF92 er vlakbij, zie Figuur 5-16 én Figuur 5-1). *Carabus auronitens* werd in alle zes proefvlakken aangetroffen, dus zowel binnen als buiten het bosreservaat. Een vergelijking met de diversiteit in de andere sites, maakt duidelijk dat Bos Ter Rijst goed scoort in de categorie van de stenotopie bossoorten. Van de onderzochte bossen, scoren enkel het Meerdaalwoud en vooral het Zoniënwoud beter op dit vlak. Opvallend is ook dat in Bos Ter Rijst enerzijds veel stenotopie bosloopkeversoorten voorkomen, maar anderzijds bijna geen *Carabus*-soorten, behalve dan de zeer zeldzame *Carabus auronitens*.

5.4.4.3 Habitatkarakterisatie en niet-destructief conservatiegenetisch onderzoek bij loopkevers

Desender et al. (2002) proberen historische en recente 'habitatkarakterisaties' te koppelen aan 'conservatiegenetisch onderzoek' bij enkele loopkeversoorten (*Carabus auronitens* en *Carabus problematicus*). De bedoeling hiervan is het onderbouwen van concrete beleidsadviezen inzake habitatfragmentatie in Vlaamse bossen. Hiertoe werden 39 COPA-plots⁶⁸ bemonsterd: 20 plots in het Zoniënwoud en 19 plots verspreid over Vlaanderen. In bosreservaat Bos Ter Rijst bevinden zich twee COPA-plots (BF93 en BF94, Figuur 5-16). Elders in Bos Ter Rijst en in het Waalse Strihouxbos bevinden zich de plots BF91 en BF92 (Figuur 5-1). *Carabus problematicus* ontbreekt in Bos Ter Rijst, terwijl de in Vlaanderen veel minder algemene *Carabus auronitens* er in grote aantallen werd aangetroffen (Figuur 5-18). Deze laatste blijkt merkwaardig genoeg de enige *Carabus*-soort in Bos Ter Rijst te zijn (bijlage 7.3; K. Desender pers. med.).

⁶⁸ deze afkorting staat voor: *Coleopteren C. problematicus* en *auronitens*

Figuur 5-17 Loopkeverdiversiteit in verhouding tot de bemonsteringsintensiteit (gemiddeld aantal soorten per bemonstering) in dertien Vlaamse bossen en een archeologische site (groen = Bos Ter Rijst; blauw = Meerdaalwoud; rood = Zoniënwood; ARCH = laat-Romeinse site te Velzeke) (Desender et al. 1999, gewijzigd)

Carabid beetle diversity in relation to sampling effort (mean species number per sampling effort) in thirteen Flemish woods and an archeological site (green = Bos Ter Rijst, blue = Meerdaal Forest; red = Zoniën Forest; ARCH = Late Roman site) (Desender et al. 1999, modified)

In functie van de habitatkarakterisatie werd een ruime set aan standplaatsvariabelen bepaald: zowel positionele, abiotische (bodem, strooisel, licht) als biotische (bosinventaris, vegetatie, fauna). Daarnaast werden ook landschapsecologische en historische gegevens verwerkt (De Vos, Rogiers en Vanhoutte cit. in Desender et al. 2002). De hoger vermelde, relatief grote keversoorten werden genetisch onderzocht op basis van minieme weefsel- of haemolymfe-stalen, waarbij de dieren de staalname overleefden.

Uit de resultaten bleek dat de individuenrijke populatie van *Carabus auronitens* in Bos Ter Rijst een zeer lage genetische diversiteit vertoont. Hoe en in hoeverre dit kan worden gekoppeld aan bepaalde vormen van verstoring (b.v. tijdelijke ontbossing) dient verder te worden onderzocht⁶⁹.

⁶⁹ Ook het feit dat in Bos Ter Rijst geen andere *Carabus*-soorten voorkomen (zie hoger), kan in deze context wijzen op 'bijzondere gebeurtenissen' in het verleden (K. Desender pers. med.).

Genetisch onderzoek van loopkeverpopulaties uit Bos Ter Rijst was of is nog steeds aan de gang met betrekking tot *Abax ater*, *Abax parallelus*, *Cychrus caraboides* en *Pterostichus madidus* (Desender et al. 1999; Desender 2005, Desender pers. med.).

Figuur 5-18 *Carabus auronitens* in het bosreservaat (eind februari 2006, foto Peter Van de Kerckhove)

Carabus auronitens in the forest reserve (February 2006)

5.4.4.4 Glimwormen

In Bos Ter Rijst werd in 2002 de kortschildglimworm (*Phosphaenus hemipterus*, Lampyridae) aangetroffen met behulp van feromoonbodenvallen⁷⁰ (De Cock pers. med.). In Vlaams-Brabant – en inzonderheid in de leemstreek ten westen van Brussel – lijkt deze soort algemeen voor te komen. Elders in Vlaanderen en in de buurlanden is dat niet het geval. In Duitsland staat ze in de categorie ‘kwetsbaar’ van de Rode Lijst (Geiser 1998). In Groot-Brittannië wordt ze als ‘bedreigd’ gezien (Hyman & Parsons 1992).

5.4.4.5 Dagvlinders

De soortenlijst van dagvlinders in Bos Ter Rijst is afkomstig uit het beheerplan van het bosreservaat (waarnemingen uit 1998 cit. in Opstaele & Vandekerckhove 1999), aangevuld met gegevens uit de vlinderdatabank van het INBO (D. Maes pers. med, zie bijlage 7.3.). De meeste waarnemingen betreffen bosranden of Park Ter Rijst. Al deze soorten - behalve de lepenpage (Rode Lijst-status: onvoldoende gekend) - zijn volgens Maes & Van Dyck (1999) momenteel niet bedreigd in Vlaanderen.

⁷⁰ bodenvallen met lokvrouwjes

5.4.4.6 Libellen

De soortenlijst van de libellen is eveneens afkomstig uit het beheerplan (waarnemingen uit 1998 cit. in Opstaele & Vandekerkhove 1999), aangevuld met gegevens uit de databank van de Libellenwerkgroep Gomphus (waarnemingen uit 1991; G. De Knijf pers. med., zie bijlage 7.3). Alle soorten werden in de directe omgeving van de kasteelvijver aangetroffen, met uitzondering van de Bloedrode heidelibel, die ook aan de zuidoostelijke hoek van het bosreservaat werd gezien. Al deze soorten worden in Vlaanderen momenteel als niet-bedreigd beschouwd (De Knijf 2006).

5.4.4.7 Sprinkhanen

Tenslotte werd ook de soortenlijst van de sprinkhanen in Opstaele & Vandekerkhove 1999 (waarnemingen uit 1998) overgenomen en aangevuld met gegevens uit de sprinkhanendatabank van het INBO (waarnemingen uit 2001 cit. door P. Adriaens pers. med., zie bijlage 7.3). Volgens Decler et al. (2000) zijn deze soorten momenteel niet bedreigd in Vlaanderen.

5.4.5 Gewervelden

5.4.5.1 Vogels

In het broedseizoen van 1998 werd een broedvogelinventarisatie uitgevoerd in functie van het beheerplan van bosreservaat Bos Ter Rijst (Opstaele & Vandekerkhove 1999). Tijdens vier inventarisatierondes - op 12 juni, 24 juni, 2 juli en 10 juli - werden er 23 zekere broedvogelsoorten en vier waarschijnlijk broedende soorten waargenomen (zie soortenlijst in bijlage). Uit deze inventarisatie blijkt dat de jonge beukenbestanden zeer arm zijn aan broedvogels, terwijl de eiken- en populierenbestanden een hoge concentratie vertonen. Een andere belangrijke vaststelling is het verdwijnen van bepaalde soorten die gebonden zijn aan open bos (b.v. Braamsluiper, Nachtegaal, Glanskop en Ringmus). Dit is wellicht ten dele een gevolg van de evolutie van een middelhoutbos naar een hooghoutbos.

Veldwerk door het INBO-bosreservatenteam (2005-2006) leverde volgende bijzondere waarnemingen op:

- Bosuil: wegvliegend aan de bosrand ter hoogte van het oostelijke wandelpad
- Havik: tweemaal overvliegend gezien
- Sperwer: herhaaldelijk waargenomen, alsook talrijke plukplaatsen
- Middelste bonte specht: dagelijks gehoord gedurende een korte periode in het vroege voorjaar (de paartijd); twee individuen waargenomen ter hoogte van het publieke wandelpad.

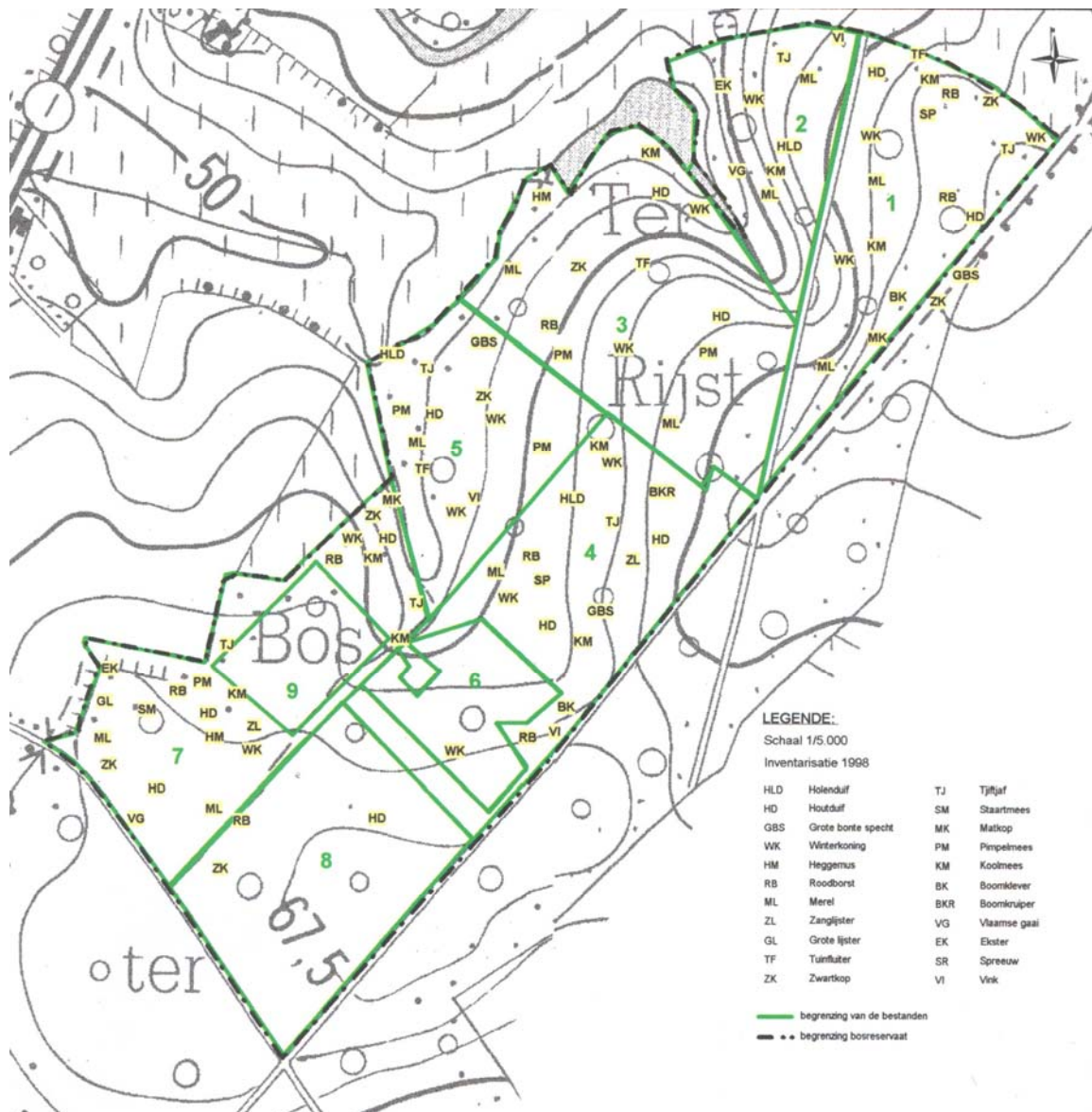
Het bosreservaat ligt in de UTM-hokken ES7618, ES7619 en ES7719. In de INBO-vogeldatabank zitten echter geen gegevens voor de overkoepelende UTM-hokken ES76 en ES77 (elk 5 x 5 km²).

5.4.5.2 Zoogdieren

5.4.5.2.1 Vleermuizen

In het bosreservaat bevindt zich een ijskelder die door vleermuizen als overwinteringplaats wordt gebruikt. Wintertellingen op deze plaats resulteren in de enige tijdsreeks van zoogdieren in Bos Ter Rijst. De tellingen laten een stijging zien van één individu in 1982 naar zes individuen in 1999. Het minimum aantal individuen per winter laat een gelijkaardige evolutie zien. Alhoewel de aantallen laag blijven - en deze per winter én tijdens dezelfde winter sterk kunnen fluctueren – betreft het hier toch een significante stijgende tendens. Deze evolutie werd vooral duidelijk na het herstellen van de ijskelderdeur in 1985. Laatvlieger en Dwergvleermuis werden elk slechts éénmaal waargenomen. Dit zijn evenwel geen typische ‘grot’-overwinteraars. Brandts vleermuis en/of Baardvleermuis zijn hier het best vertegenwoordigd. Deze soorten zijn nauw verwant en moeilijk met zekerheid te onderscheiden. Waarnemingen van deze soorten worden daarom vaak samen verwerkt. Tijdens veertig tellingen werden ze 28 keer waargenomen, met in totaal 42 individuen. Ook in het geval van Grootoorvleermuis worden twee nauw verwante soorten (Gewone en Grijsz grotvleermuis) samen verwerkt. Deze werden 24 keer waargenomen, met in totaal 40 individuen. Watervleermuis werd 15 keer gezien, met in totaal 22 individuen (bron: Vleermuizenwerkgroep Natuurpunt, zie bijlage).

In augustus 1998 gebeurde een vleermuizeninventarisatie met behulp van een *batdetector*. Gewone dwervleermuis (*Pipistrellus pipistrellus*) werd gesignaleerd langs de oostelijke wandelweg (drie individuen) en ter hoogte van de vijver (zes individuen). Drie watervleermuizen (*Myotis daubentoni*) werden jagend gezien boven de vijver. Drie individuen van Rosse vleermuis (*Nyctalus noctula*) vlogen langs de oostelijke wandelweg (Vleermuizenwerkgroepen Natuurpunt en JNM, zie bijlage). Over de eventuele aanwezigheid van een kolonie is niets bekend.

Figuur 5-19 Resultaten van de broedvogelinventarisatie in 1998 (Opstaele & Vandekerckhove 1999)

5.4.5.2.2 Roofdieren

Roofdieren laten zich moeilijk observeren. Met behulp van autopsie kan evenwel worden uitgemaakt of er sprake is van populatie⁷¹, dan wel van een zwerver. Dit is zelfs mogelijk op basis van één dood individu. Roofdieren komen bovendien in relatief lage dichtheden voor. De oppervlakte van het leefgebied van één mannetjesbunzing (seksegenoten sluiten elkaar territoriaal uit) bedraagt al gauw 2 tot 5 km². De vondst van een dergelijk beest is alleen al daarom veelzeggender dan deze van pakweg een dode merel op straat.

In dit opzicht (van een ruime geografische context dus) kan worden gesteld dat in de streek rond Bos Ter Rijst zowel Steenmarter, Bunzing, Hermelijn, Wezel als Vos in populatieverband voorkomen. Het is wel zo dat Bunzing en wellicht ook Hermelijn het de jongste jaren steeds minder goed doen in Vlaanderen. Deze soorten zijn daarom zeker gebaat met de aanwezigheid van dagrustplaatsen die vaak in bosreservaten aan te treffen zijn (b.v. boomstronken,

⁷¹ met aanwijzingen voor voortplanting, dus lokale vestiging

wortelkluiten, 'concentraties liggende takken annex braambegroeiing'; Koen Van Den Berge pers. med).

Steenmarter is een relatieve nieuwkomer in dit westelijk deel van Brabant. Een eerste 'zekere' waarneming gebeurde in augustus 1997 te Galmaarden. Sindsdien is deze soort onafgebroken in de regio aanwezig. Steenmarters komen hoogstwaarschijnlijk ook in of nabij Bos Ter Rijst voor (Koen Van Den Berge pers. med.).

Boommarter is en blijft in geheel Vlaanderen uiterst zeldzaam. In totaal werden slechts acht dieren ingezameld. De dichtste, zekere waarneming betreft een vondst nabij een bosreservaat in het Hallerbos⁷². Tot dusver kan hier echter niet van een populatie worden gesproken. De mogelijke rol van Bos Ter Rijst bij de 'opvang' of vestiging van zwervende Boommarters is vermoedelijk zeer beperkt. Het Hallerbos en Bos Ter Rijst zijn bovendien gescheiden door een autosnelweg. Het globale verspreidingsbeeld van boommarters in Vlaanderen laat echter zien dat vrijwel elk bos de rol van 'stapsteen' kan vervullen en op termijn zelfs een vestigingsplaats kan worden. Door hun hoge gehalte aan 'rust en structuur' hebben bosreservaten echter doorgaans een streepje voor (zie bijvoorbeeld de situatie in bosreservaat De Heirnisse).

Op 1 september 1997 werd Das gezien in de Terlindenstraat, net ten noorden van Kasteel Ter Rijst. Intensieve zoektochten leverden echter geen bijkomende aanwijzingen op voor de aanwezigheid van dassen in de regio⁷³. Toch is Bos Ter Rijst bereikbaar voor 'dispenserende dieren' vanuit de regio Nivelles – Ittre en vooral ook vanuit het Bois de la Houssière (Braine-le-Comte), waar vermoedelijk een kleine, maar behoorlijk vitale populatie aanwezig is (Koen Van Den Berge pers. med.).

5.4.5.2.3 Hoefdieren

In Bos Ter Rijst komen vrij veel reeën voor. Opstaele & Vandekerkhove (1999) maakt melding van ongeveer dertig reeën in het bosreservaat en de aangrenzende bossen. Tijdens de winter van 2005-2006 werd door het INBO-bosreservatenteam een groep van minimum 17 individuen gezien. Het exacte aantal lag duidelijk hoger, maar kon niet met zekerheid worden bepaald. Geregeld werden kleine groepjes (ca. vier individuen) of koppels waargenomen. Eénmaal werden de (grotendeels verteerde) resten van een ree gevonden.

Tot in 1999 gebeurden in de streek meldingen van zwervende everzwijnen (*Sus scrofa*, zie Opstaele & Vandekerkhove 1999). In de winter van 2005-2006 trof de terreinploeg centraal in het bosreservaat een verweerde everzwijnschedel aan (gedetermineerd door Koen Van Den Berge). Hoogstwaarschijnlijk betreft dit een relict van een klein zwartwildpark in de periode 1973-1981. De achter een elektrische omheining ter plaatse gehouden populatie schommelde toen tussen 10 en 30 individuen, die na de aankoop door de overheid allemaal werden gedood (zie hoofdstuk geschiedenis).

⁷² Snelweg E 19; Lambert-coördinaten 142 815 en 156 563

⁷³ In weerwil van geruchten over burchten, die bij controle steevast van vos of konijn bleken te zijn

5.4.5.2.4 *Knaagdieren*

Met uitzondering van braakbal-gegevens (zie verder), zijn voor deze groep enkel losse waarnemingen door het INBO-bosreservatenteam bekend (periode 2004-2006):

- Haas: meermaals in het bos gezien, voornamelijk ter hoogte van het Hof Ter Rijst (oude vierkantshoeve).
- Konijn: weinig tot zelden waargenomen; de hollen zagen er vaak vervallen uit
- Eekhoorn: sporadisch gezien (éénmaal drie volwassen individuen samen) .
- Bosmuis: één zichtwaarneming (met uitzondering van twee schedels in braakballen, zie verder)
- Rosse woelmuis: werd frequent waargenomen.

5.4.5.2.5 *Insekteneters*

Met uitzondering van braakbal-gegevens (zie verder), zijn van deze groep enkel losse waarnemingen door het INBO-bosreservatenteam bekend uit de periode 2004-2006:

- Mol: molshopen komen verspreid in het bosreservaat voor, maar wel voornamelijk op plaatsen waar populieren groeien
- Egel: in het bosreservaat werd tot dusver één dood individu aangetroffen
- Gewone Bosspitsmuis: één dood individu op het centraal wandelpad

5.4.5.2.6 *Braakbal-gegevens*

De braakbal-gegevens van een koppel kerkuilen in de onmiddellijke omgeving van het bosreservaat (broedgeval in 1998) geven een vrij volledig beeld van de 'kleine zoogdieren' in de omgeving van Bos Ter Rijst. Kerkuilen jagen echter zelden in het bos zelf. De aangetroffen prooiresten leveren daarom vooral informatie over het open landschap en de bosrand. Alle te verwachten soorten blijken hier voor te komen (b.v. Rosse woelmuis, Bosmuis, Bosspitsmuis en Dwergspitsmuis). Een bijzondere vondst betreft twee schedels van de zeldzame Veldspitsmuis (Rode-Lijst-categorie: zeldzaam). Deze soort vindt zijn biotoop in licht verruigde graslanden, akkers met heggen en bosranden met struikgewas. Aardmuis (*Microtus agrestis*) en Veldmuis (*Microtus arvalis*) - die samen goed zijn voor 42% van de teruggevonden schedels - zijn geen bossoorten, maar komen wel in de bosrand voor. Dit geldt eveneens voor de vondsten van Ondergrondse woelmuis (*Pitymys subterraneus*). Een vondst van twee braakballen van Bosuil door het INBO-bosreservatenteam, vult deze gegevens aan: twee schedels van Bosmuis en één schedel van Rosse woelmuis. Gedetailleerde resultaten van braakbalanalyses zijn terug te vinden in Opstaele & Vandekerkhove (1999).

5.4.5.3 Herpetofauna

Op 24 juni 1998 werd een Hazelworm waargenomen op het oostelijke wandelpad (Opstaele & Vandekerkhove 1999). Bruine kikker (*Rana temporaria*) en Gewone pad (*Bufo bufo*) zijn zeer talrijk in het bos, voornamelijk in de lager gelegen, vochtige zones langs de bronbeekjes. Ook Alpenwatersalamander (*Triturus alpestris*) werd enkele malen in het bos waargenomen.

Aan de rand van het bosreservaat, aansluitend op Park Ter Rijst, bevindt zich een kleine vijver, die grotendeels door bomen overschaduwd is. Voor amfibieën betreft dit vermoedelijk de enige mogelijke voortplantingsplaats. Groene kikker (*Rana esculenta synklepton*) en Vinpootsalamander werden hier recent waargenomen door het bosreservatenteam. Het water van deze vijver wordt aangevoerd door een klein bronbeekje dat in het bosreservaat ontspringt. Samen met de vijver vormt dit beekje een potentiële voortplantingsplaats voor Vuursalamander (*Salamandra salamandra*). Waarnemingen van deze soort zijn echter niet bekend, ondanks het afspeuren van het bronbeekje door het INBO-bosreservatenteam (voorjaar 2005) en grondig onderzoek (handmatig scheppen) in kader van het beheerplan (Opstaele & Vandekerkhove 1999).

De vijver in het park zelf beantwoordt eerder aan het type 'karper-vijver' en lijkt weinig geschikt voor amfibieën en reptielen.

6 Referenties

6.1 Literatuur

- Anonymus (1965) Carte de Cabinet des Pays-Bas Autrichiens – Mémoires historiques, chronologiques et oeconomiques. Bibliothèque Royale de Belgique - Pro Civitate, Bruxelles
- Anselin A, Decler K, Paelinckx D, Martens E (2000) Definitief voorstel en motivatie tot aanvulling en aanpassing van de 'Speciale Beschermingszones' in Vlaanderen, in uitvoering van de Europese Richtlijn 92/43/EEG (Habitatrichtlijn) - Rapport IN.R. 2000.17. Instituut voor Natuurbehoud, Brussel
- Baeté H, De Keersmaeker L, Van de Kerckhove P, Christiaens B, Esprit M, Vandekerckhove K (2002) Monitoringprogramma Vlaamse Bosreservaten – Bosreservaat Kersselaerspleyn – Basisrapport - Rapport IBW Bb 02.005. Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer, Geraardsbergen
- Baeté H, Christiaens B, De Keersmaeker L, Esprit M, Van de Kerckhove P, Vandekerckhove K, Walley R (2004a) Monitoringprogramma Vlaamse Bosreservaten – Bosreservaat Wijnendalebos – Basisrapport - Rapport IBW Bb R 04.009. Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer, Geraardsbergen
- Baeté H, Christiaens B, De Keersmaeker L, Esprit M, Van de Kerckhove P, Vandekerckhove K, Walley R (2004b) Monitoringprogramma Vlaamse Bosreservaten – Bosreservaat De Heirnisse – Basisrapport - Rapport IBW Bb R 2004.018. Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer, Geraardsbergen
- Baeté H, Christiaens B, De Keersmaeker L, Esprit M, Van de Kerckhove P, Vandekerckhove K, Walley R (2006) Bosreservaat Jansheideberg (Hallerbos) – Basisrapport - Rapport INBO 2006.13. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
- Bauwens D, Claus K (1996) Verspreiding van amfibieën en reptielen in Vlaanderen. De Wielewaal vzw, Turnhout
- Biesemans L (1981) Het kasteeldomein Ter Rijst te Heikruis. *Brabant* (1981) 1: 4-9
- Borremans R (1986) Overblijfselen van een middeleeuwse burcht in het bos van Strihoux, te Lettelingen (Edingen). *Het oude land van Edingen en omliggende* 14: 22-26
- Bottema S, Walsweer (1997) De hazelaar, gesponsord door het klimaat of door de mens? *Paleo-Aktueel* 8: 33-37
- Cornelis J, Hermy M, De Waele K (2001) Over de verspreiding van *Gagea spathacea* (Hayne) Salisb. in Vlaanderen. *Dumortiera* 77: 14-16
- Cornelis J, Hermy M (2001) Vaststellen van de biodiversiteit in parken van het Vlaamse Gewest. Katholieke Universiteit Leuven - Laboratorium voor Bos, Natuur en Landschap
- Creten P, Duvigneaud P (1982) *Leucojum vernum* dans la région d'Enghien. *Natura mosana* 34(4): 195-197
- Criel D (red) (1994) Rode lijst van de zoogdieren in Vlaanderen. AMINAL, Brussel
- De Bakker D, Desender K, Grootaert P (2000) Determinatie en bioindicatie van bosgebonden ongewervelden - 1. Bioindicatie van standplaatsvariabelen (Onderzoeksopdracht B&G/29/98) - KBIN-Rapport ENT.2000.01. Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Brussel
- De Bruyn L, De Bakker D, Desender K, Engelen B, Mihaly F, Grootaert P, Jacobs W, Janssens F, Maelfait J-P, Thys S, Verlinden L, De Schutter B, Coosemans J (1999) Bosbodemclassificatie door middel van bodemfauna (Onderzoeksopdracht B&G/15/96). Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (Afdeling Bos en Groen), Brussel
- Decler K, Devriese H, Hofmans K, Lock K, Barenbrug B, Maes D (2000) Voorlopige atlas en "rode lijst" van de sprinkhanen en krekels van België (Insecta, Orthoptera). Werkgroep Saltabel ism Instituut voor Natuurbehoud en Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Brussel. Rapport Instituut voor Natuurbehoud, 2000/10.

- De Knijf G (2006) De Rode Lijst van de libellen in Vlaanderen. In: De Knijf G, Anselin A, Goffart P, Tailly M (Eds.) (2006). De Libellen (Odonata) van België: verspreiding – evolutie – habitats. Libellenwerkgroep Gomphus ism Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel, pp. 241-257
- Dekoninck W, Vankerhoven F, Maelfait J-P (2003) Verspreidingsatlas en voorlopige Rode Lijst van de mieren van Vlaanderen. Instituut voor Natuurbehoud, Brussel. Rapport van het Instituut voor Natuurbehoud, 2003.7.
- De Leenheer L, Vandamme J (1955) Etude systematique des types de profils de la planchette d'Enghien. Centre de Recherches Pédologiques - Institut Agronomique Gand
- Deneef R (ed) (2005) Historische tuinen en parken van Vlaanderen – Inventaris Vlaams-Brabant – Pajottenland – Zuidwestelijk Brabant. *Monumenten & Landschappen cahier 11*
- Desender K (2005) Theory versus reality: a review on the ecological and population genetic effects of forest fragmentation on wild organisms, with an emphasis on ground beetles. In: Lovei G L, Toft S (eds) (2005) European Carabidology 2003. Proceedings of the 11th European Carabidologists' Meeting, Århus, Denmark, July 2003, pp. 49-72.
- Desender K, De Bakker D, Grootaert P (2000) Platenatlas van indicatorsoorten (loopkevers, spinnen en vliegen) (Onderzoeksopdracht B&G/29/98) - Rapport ENT.2000.02. Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Brussel
- Desender K, Eryvnc A, Tack G (1999) Beetle diversity and historical ecology of woodlands in Flanders. *Belgian Journal of Zoology* 129: 139-156
- Desender K, Verdyck P, Gaublomme E, De Vos B, Rogiers N, Vanhoutte L (2002) Historische en recente bosontwikkeling in Vlaanderen: habitatkarakterisatie en niet-destructief conservatiegenetisch onderzoek bij loopkevers - Eindrapport VLINA/0015. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Brussel
- Devaere N (1999) Het voorkomen en de ecologie van Pissebedden (Oniscidea, Crustacea) in Vlaamse bossen [licentiaatsverhandeling]. Universiteit Gent
- De Vos B (1998) De chemische analyses van de bosbodems in de bodemfaunaplots - Rapport IBW Bb R. 98.005. Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer, Geraardsbergen
- De Vos B (1999a) De geselecteerde set van standplaatsvariabelen ten behoeve van het onderzoek naar bodemfaunaindicatoren. Rapport IBW Bb R. 99.006. Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer, Geraardsbergen
- De Vos B (1999b) Positionele variabelen Bodemfauna-proefvlakken. Rapport IBW Bb R. 99.007. Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer, Geraardsbergen
- Geiser R (1998) Rote Liste der Käfer (Coleoptera). In: Binot M, Bless R, Boye P, Gruttke H, Pretscher P (Eds) Rote Liste gefährdeter Tiere Deutschlands, pp. 168-230. Bundesamt für Naturschutz, Bonn-Bad Godesberg
- Geudens G, Van Loo L, Lust N (1997) Bosbouwkundige en fytosociologische inventaris in het kader van de beheersplanning - Bosreservaat Bos Ter Rijst. Laboratorium voor Bosbouw - Universiteit Gent
- Hommel P.W.F.M., Spek Th, de Waal R.W. (2002). Boomsoort, strooiselkwaliteit en ondergroei in loofbossen op verzuringsgevoelige bodem. Een verkennend literatuur- en veldonderzoek. Alterra-rapport 509. Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, Wageningen
- Hyman P, Parsons M (1992) A review of the scarce and threatened Coleoptera of Great Britain, Part 1. UK Nature Conservation, Peterborough
- Janssens A (1960) Insectes – Coléoptères lamellicornes. Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Brussel. Faune de Belgique
- Lambinon J, De Langhe J-E, Delvosalle L, Duvigneaud J (1998) Flora van België, het Groot-Hertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aangrenzende gebieden. Nationale Plantentuin van België, Meise
- Lambinon J, Delvosalle L, Duvigneaud J (2004) Nouvelle flore de la Belgique, du Grand-Duché de Luxembourg, du Nord de la France et des régions voisines. Nationale Plantentuin van België, Meise

- Lejour E (1989) [1958] Famille Jolly (1326-1892) et Château de Risoir (1355-1785). *Algemeen Rijksarchief - Toegangen in beperkte oplage* 59
- Lejour (1995) [1958] Inventaire détaillé des archives du Château de Risoir. *Algemeen Rijksarchief - Toegangen in beperkte oplage* 271
- Louis A (1956) Bodemkaart van België - Verklarende tekst bij het kaartblad Enghien 114 E. Centrum voor Bodemkartering, s.l. [Gent]
- Maes D, Van Dyck H (1999) Dagvlinders in Vlaanderen – Ecologie, verspreiding en behoud. Stichting Leefmilieu, Brussel
- Maury L-F (1867) Les forêts de la Gaule et de l'Ancienne France. Librairie philosophiques de Ladrance, Paris
- Munaut AV (1968) L'évolution de la végétation en Basse et Moyenne Belgique après la dernière glaciation. *Les naturalistes belges* 49(4): 177-182
- Newton I (2003) Observations Upon the Prophecies of Daniel, and the Apocalypse of St. John. http://blueletterbible.org/Comm/isaac_newton/prophecies/daniel06.html
- Noirfalise A (1969) La chênaie mélangée à jacinthe du domaine Atlantique de l'Europe (Endymio-Carpinetum). *Vegetatio* (1969)
- Ockeleij J (1986) De Westbrabantse landmeters. In: Van Der Haeghen H, Daelemans F, Van Ermen E (1986) Oude kaarten en plattegronden - Bronnen voor de historische geografie van de Zuidelijke Nederlanden. *Archief- en Bibliotheekwezen in België Extranummer 31*: 51-74
- Roegiers J, Derez M, Nelissen M, Tytgat J-P, Verbrugge A (2002) Arenberg in de Lage Landen – Een hoogadelijk huis in Vlaanderen en Nederland. Universitaire Pers Leuven
- Roeykens A (1977) Everzwijnen uit het Strihouxbos verwoesten velden te Bierk, Herfelingen, Heikruis, Herne en Lettelingen. *Het Oude Land van Edingen en Omliggende* 5: 213-217
- Roeykens A (1979) De kunstmatige heuvel in het Strihoux-bos te Lettelingen. *Het oude land van Edingen en omliggende* 7: 238-240
- Roobaert B (1993) Een overzicht van de molens van het Oude Land van Edingen. *Het oude land van Edingen en omliggende* 21: 97-143
- Roobaert B (1999) De naam Heikruis. *Het oude land van Edingen en omliggende* 27: 274-280
- Sanders J, Langohr R, Cuyckens G (1985) Bodems en reliëf in het Zoniënbos, inleiding tot een excursie. *De Aardrijkskunde* 1985(2): 87-133
- Scheelings F (1994) Het bosbestand van de heerlijkheden in de nieuwe tijd: constant (of) verkleinend? In: Billen C, Vanrie A (eds) Bronnen voor de bosgeschiedenis in België - Acten van het colloquium 29-30.10.1992. *Archief- en bibliotheekwezen in België Extranummer* 43: 211-248
- Smets K (2000) Bepalende factoren voor de soortensamenstelling van Kniptorren (Elateridae) en Boktorren (Cerambycidae) in Vlaamse Bossen [bioingenieursverhandeling]. Universiteit Gent
- Soumillion D (1997) Le bois de Strihoux. *Annales du Cercle Archéologique d'Enghien* 31: 58-122
- Soumillion D (2000) La seigneurie du Risoir à Hautecroix. *Annales du Cercle Archéologique d'Enghien* 34: 61-136
- Stace C (1997) New flora of the British Isles - second edition. Cambridge University Press
- Sterckx G, Paelinckx D (2003) Beschrijving van de Habitattypes van Bijlage I van de Europese Habitatrichtlijn. Advies IN A. 2003.20. Instituut voor Natuurbehoud, Brussel
- Swartenbroekx J (1984) De jacht in België: gids voor jagers en jachtopzieners – tweede druk. Standaard, Antwerpen

- Tytgat J-P (1995) Bossen en molens in het land van Edingen, eigendom van de hertog van Arenberg in 1820. *Het oude land van Edingen en omliggende* 23(2): 93-98
- Van Den Haute L (1999) Faunistiek en ecologie van Diplopoda (Myriapoda) in Vlaamse Bossen [licentiaatsverhandeling]. Universiteit Gent.
- Van Den Meerschaut D, Van de Kerckhove P, Delbecque F, Durwael L (1999) Floristische en Bosbouwkundige inventaris van de Bodemfaunaplots - Rapport IBW Bb R.99.010. Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer, Geraardsbergen
- Opstaele & Vandekerckhove K (red) (1999) Beheersplan bosreservaat Bos Ter Rijst. Esher Milieu-Advies, Gent
- Van der Ben D (1997) Het Zoniënwood. Lannoo, Tielt
- Van Landuyt W, Hoste I, Vanhecke L, Van den Bremt P, Vercruyssen W, De Beer D (2006) Atlas van de Flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest. Instituut voor natuur- en bosonderzoek - Nationale Plantentuin van België - Flo.Wer
- Van Waesberghe D (1998) De spinnenfauna (Araneae) van een aantal bossen in de Vlaamse Ardennen [licentiaatsverhandeling]. Universiteit Gent.
- Verbesselt J (2001) Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13de eeuw –deel XXVII. *Koninklijk Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant* (2001): 290-294
- Verbruggen C (1971) Postglaciale landschapsgeschiedenis van zandig Vlaanderen [Doctoraatsverhandeling] Universiteit Gent
- Verbruggen C, Denys L, Kiden P (1991) Paleo-ecologische en geomorfologische evolutie van Laag- en Midden-België tijdens het Laat-Kwartair. *De Aardrijkskunde* 3: 83-85
- Versteirt V, Desender K, Geudens G, Grootaert P (2000) Determinatie en bioindicatie van bosgebonden ongewervelden – 3. Ecologische standplaatskarakterisatie van bossen aan de hand van keverfauna (Coleoptera) – 4. Verkennend onderzoek naar de potentiële waarde van integrale bosreservaten voor het behoud van xylobionte arthropoden (Onderzoeksopdracht B&G/29/98) – KBIN-Rapport ENT.2000.03/04. Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Brussel
- Walley R. (2006a) Verspreiding en ecologie in Vlaanderen van enkele houtzwammen met voorkeur voor Beuk (2de reeks). *Mededeling Antwerpse Mycologische Kring* 2006: 37-43.
- Walley R. (2006b) Een pruikzwam in bosreservaat Ter Rijst. *Bosreservatennieuws* 6: 9-10.
- Walley R. & Veerkamp M. (2005) Houtzwammen op beuk. Kensoorten voor soortenrijke bossen in België en Nederland. *Natuur.focus* 4: 82-88.

6.2 *Persoonlijke mededelingen en medewerking*

met dank aan de betrokkenen

Peter Adriaens, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Lieve Bické, Arenbergcentrum Edingen

Domir De Bakker, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen

Luc De Bruyn, Natuur- en Bosonderzoek, Universiteit Antwerpen

Raphael De Cock, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Geert De Knijf, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Wouter Dekoninck, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen

Konjev Desender, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen

Bruno De Vos, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Isabelle Jansen, Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed

Luc Janssens, Algemeen Rijksarchief Brussel

Roger Langohr, Universiteit Gent

Guy Lernout, Arenbergcentrum Edingen

Dirk Maes, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Kathleen Ramboer

Koen Smets, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Koen Van Den Berge, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Luc Van Durme

Marcel Vossen, Agentschap voor Natuur en Bos, buitendienst Vlaams-Brabant

6.3 Databanken

Florabank

Florabank is een geïnformatiseerde databank met plantenverspreidingsgegevens van Vlaanderen op niveau 1km². Aan Florabank wordt meegewerkt door Flo.Wer vzw, de Nationale Plantentuin van België, de Universiteit Gent, de Katholieke Universiteit Leuven, het Agentschap voor Natuur en Bos en het Instituut voor Natuur en Bosonderzoek.

Herpetofauna-databank

Instituut voor Natuur en Bosonderzoek (Hyla)

Zoogdierendatabank

Natuurpunt (Zoogdierenwerkgroep, Vleermuizenwerkgroep) en Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming (Zoogdierenwerkgroep)

Databanken voor verschillende groepen ongewervelden

6.4 Bezochte archieven

Algemeen Rijksarchief, Ruisbroekstraat 2, 1000 Brussel

Archief en Cultureel Centrum van Arenberg, IJzerstraat 8, 7850 Edingen

Archief Kadaster van Brabant, J. Stevensstraat 7, 1000 Brussel

7 Bijlagen

7.1 *Compilatielijst vaatplanten*

Deze lijst bevat zowel hokgegevens als 'gerichte' inventarisaties in het bosreservaat (in horizontaal formaat, vanaf volgende pagina).

De hokgegevens zijn afkomstig uit Florabank en betreffen de kilometerhokken f4-11-13, f3-18-24 en f3-18-42 in de periode 1972-2000. De inventarisaties in het bosreservaat (BR) hebben betrekking op de periode 1997-1998. Ze betreffen waarnemingen in het kader van de basisinventarisatie (Geudens et al. 1997) en de opmaak van het beheerplan (Opstaele & Vandekerkhove 1999).

Waarnemingen door het INBO-bosreservatenteam (2005-2006) komen aan bod in het monitoringrapport (De Keersmaecker et al. in prep.).

De nomenclatuur volgt Lambinon et al. (1998).

		f4-11-13	f3-18-24	f3-18-42	BR
Acer negundo L.	Vederesdoorn	x			
Acer platanoides L.	Noorse esdoorn		x		
Acer pseudoplatanus L.	Gewone esdoorn	x	x	x	x
Achillea millefolium L.	Gewoon duizendblad	x	x	x	
Adoxa moschatellina L.	Muskuskruid	x		x	x
Aegopodium podagraria L.	Zevenblad	x	x	x	
Aesculus hippocastanum L.	Witte paardekastanje	x			
Aethusa cynapium L.	Hondspeterselie	x		x	
Agrimonia eupatoria L.	Gewone agrimonie	x			
Agrostis capillaris L.	Gewoon struisgras	x	x		
Agrostis gigantea Roth	Hoog struisgras		x	x	
Agrostis stolonifera L.	Fioringras	x	x	x	
Ajuga reptans L.	Kruipend zenegroen	x	x	x	
Alliaria petiolata (Bieb.) Cavara et Grande	Look-zonder-look			x	
Allium ursinum L.	Daslook	x	x	x	x
Alnus glutinosa (L.) Gaertn.	Zwarte els	x	x	x	x
Alopecurus geniculatus L.	Geknikte vossenstaart	x			
Alopecurus myosuroides Huds.	Duist	x			
Alopecurus pratensis L.	Grote vossenstaart	x	x	x	
Anagallis arvensis L. subsp. arvensis	Rood guichelheil	x		x	
Anemone nemorosa L.	Bosanemoon	x	x	x	x
Anthoxanthum odoratum L.	Gewoon reukgras	x	x		
Anthriscus sylvestris (L.) Hoffmann	Fluitenkruid	x	x	x	
Apera spica-venti (L.) Beauv.	Grote windhalm			x	
Arabidopsis thaliana (L.) Heynh.	Zandraket			x	
Arctium lappa L.	Grote klit	x			x
Arctium minus (Hill) Bernh.	Kleine klit	x			
Arctium nemorosum Lej.	Bosklit	x			
Arrhenatherum elatius (L.) Beauv. ex J. et C. Presl	Glanshaver	x	x	x	
Artemisia vulgaris L.	Bijvoet	x		x	
Arum maculatum L.	Gevlekte aronskelk	x	x	x	x

Athyrium filix-femina (L.) Roth	Wijffjesvaren	x	x	x	x
Atriplex patula L.	Uitstaande melde	x			
Bellis perennis L.	Madeliefje	x	x	x	
Berula erecta (Huds.) Coville	Kleine watereppe	x	x		
Betula pendula Roth	Ruwe berk	x	x	x	x
Betula alba L.	Zachte berk				x
Bromus hordeaceus L.	Zachte dravik		x		
Bromus sterilis L.	IJle dravik			x	
Calystegia sepium (L.) R. Brown	Haagwinde	x		x	
Campanula trachelium L.	Ruig klokje			x	x
Capsella bursa-pastoris (L.) Med.	Gewoon herderstasje	x		x	
Cardamine amara L.	Bittere veldkers			x	x
Cardamine flexuosa With.	Bosveldkers	x	x	x	x
Cardamine hirsuta L.	Kleine veldkers	x	x	x	
Cardamine pratensis L.	Pinksterbloem s.l.	x	x	x	x
Carex acutiformis Ehrh.	Moeraszegge	x			
Carex hirta L.	Ruige zegge	x	x	x	
Carex remota Jusl. ex L.	IJle zegge	x	x	x	x
Carex strigosa Huds.	Slanke zegge			x	
Carex sylvatica Huds.	Boszegge	x		x	x
Carpinus betulus L.	Haagbeuk	x	x	x	x
Castanea sativa Mill.	Tamme kastanje	x	x	x	x
Centaurea thuyllieri J. Duvigneaud et Lambinon	Gewoon knoopkruid	x			
Cerastium fontanum Baumg.	Gewone hoornbloem	x	x	x	
Chenopodium album L.	Melganzenvoet	x		x	
Chenopodium polyspermum L.	Korrelganzenvoet	x			
Chrysosplenium oppositifolium L.	Paarbladig goudveil	x			x
Circaea lutetiana L.	Groot heksenkruid	x	x	x	x
Cirsium arvense (L.) Scop.	Akkerdistel	x	x	x	
Cirsium oleraceum (L.) Scop.	Moesdistel	x		x	
Cirsium palustre (Huds.) Druce	Kale jonker	x	x		
Cirsium vulgare (Savi) Ten.	Speerdistel	x	x	x	x
Consolida ajacis (L.) Schur	Valse ridderspoor			x	

Convallaria majalis L.	Lelietje-van-dalen				X
Cornus alba L.	Witte kornoelje	X			
Cornum mas L.	Gele kornoelje		X		
Cornus sanguinea L.	Rode kornoelje			X	X
Coronopus didymus (L.) Smith	Kleine varkenskers	X			
Corylus avellana L.	Hazelaar	X	X	X	X
Crataegus monogyna Jacq.	Eenstijlige meidoorn	X	X	X	X
Crataegus laevigata (Poiret) DC.	Tweestijlige meidoorn			X	
Crepis capillaris (L.) Wallr.	Klein streepzaad	X		X	
Cynosurus cristatus L.	Beemdkamgras	X	X	X	
Dactylis glomerata L.	Gewone kropaar	X	X	X	
Daucus carota L.	Wilde peen			X	
Deschampsia cespitosa (L.) Beauv.	Ruwe smele	X		X	X
Deschampsia flexuosa (L.) Trin.	Bochtige smele		X		
Digitalis purpurea L.	Gewoon vingerhoedskruid		X		
Dryopteris carthusiana (Vill.) H.P. Fuchs	Smalle stekelvaren	X	X		X
Dryopteris dilatata (Hoffmann) A. Gray	Brede stekelvaren	X			X
Dryopteris filix-mas (L.) Schott	Mannetjesvaren	X		X	X
Elymus repens (L.) Gould	Kweek	X		X	
Epilobium angustifolium L.	Gewoon wilgenroosje	X		X	
Epilobium ciliatum Rafin.	Beklierde basterdwederik	X	X		
Epilobium hirsutum L.	Harig wilgenroosje	X	X	X	
Epilobium montanum L.	Bergbasterdwederik	X		X	
Epilobium obscurum Schreb.	Donkergroene basterdwederik			X	
Epilobium parviflorum Schreb.	Viltige basterdwederik			X	X
Epilobium roseum Schreb.	Bleke basterdwederik	X			
Epilobium tetragonum L.	Kantige basterdwederik			X	X
Epipactis helleborine (L.) Crantz	Brede wespeorchis				X
Equisetum arvense L.	Heermoes	X			
Equisetum palustre L.	Lidrus	X	X	X	
Equisetum x litorale Khl. ex Rupr.	Bastaardpaardenstaart	X			
Erophila verna (L.) Chevall.	Vroegeling			X	
Euonymus europaeus L.	Wilde kardinaalsmuts				X

<i>Fagus sylvatica</i> L.	Beuk	x	x	x	x
<i>Fallopia japonica</i> (Houtt.) Ronse Decraene	Japanse duizendknoop	x	x		
<i>Festuca arundinacea</i> Schreb.	Rietzwenkgras			x	
<i>Festuca gigantea</i> (L.) Vill.	Reuzenzwenkgras			x	
<i>Festuca pratensis</i> Huds.	Beemdlangbloem	x	x		
<i>Festuca rubra</i> 'groep'	Rood zwenkgras 'groep'	x	x		
<i>Festuca rubra</i> L.	Rood zwenkgras	x		x	
<i>Filipendula ulmaria</i> (L.) Maxim.	Moerasspirea			x	x
<i>Fragaria vesca</i> L.	Bosaardbei	x		x	
<i>Fraxinus excelsior</i> L.	Gewone es	x	x	x	x
<i>Gagea spathacea</i> (Hayne) Salisb.	Schedegeelster	x			
	Gespleten + Gewone				
<i>Galeopsis tetrahit</i> 'groep'	hennepnetel	x			
<i>Galeopsis tetrahit</i> L.	Gewone hennepnetel	x		x	x
<i>Galinsoga quadriradiata</i> Ruiz et Pav.	Harig knopkruid	x			
<i>Galium aparine</i> L.	Kleefkruid	x	x	x	
Galium debile Desv.	Tenger walstro			x	
<i>Galium palustre</i> L.	Moeraswalstro		x		x
<i>Geranium dissectum</i> L.	Slipbladige ooievaarsbek	x		x	
<i>Geranium molle</i> L.	Zachte ooievaarsberk			x	
<i>Geranium pusillum</i> L.	Kleine ooievaarsbek	x			
<i>Geranium robertianum</i> L.	Gewoon robertskruid	x	x	x	x
<i>Geum urbanum</i> L.	Geel nagelkruid	x	x	x	x
<i>Glechoma hederacea</i> L.	Hondsdrif	x	x	x	x
<i>Glyceria fluitans</i> (L.) R. Brown	Mannagras	x	x		
<i>Glyceria notata</i> Chevall.	Stomp vlotgras			x	
<i>Gnaphalium uliginosum</i> L.	Moerasdroogbloem	x	x		
<i>Hedera helix</i> L.	Klimop	x	x	x	x
<i>Heracleum sphondylium</i> L.	Gewone berenklauw	x		x	x
<i>Holcus lanatus</i> L.	Gestreepte witbol	x	x	x	
<i>Hyacinthoides non-scripta</i> (L.) Chouard ex Rothm.	Wilde hyacint	x	x	x	x
<i>Hypericum dubium</i> Leers	Kantig hertshooi			x	
<i>Hypericum perforatum</i> L.	Sint-janskruid			x	
<i>Hypericum tetrapterum</i> Fries	Gevleugeld hertshooi		x	x	

Hypochaeris radicata L.	Gewoon biggekruid	x		x	
Iris pseudoacorus L.	Gele lis		x		x
Juncus articulatus L.	Zomprus		x	x	
Juncus conglomeratus L.	Biezenknoppen		x		
Juncus effusus L.	Pitrus	x	x	x	
Juncus inflexus L.	Zeegroene rus	x	x		
Juncus tenuis Willd.	Tengere rus	x	x		
Lactuca serriola L.	Kompassla	x			
Lamium album L.	Witte dovenetel	x	x	x	
Lamium galeobdolon (L.) L.	Gele dovenetel	x		x	
Lamium galeobdolon (L.) L. subsp. galeobdolon	Kleine gele dovenetel	x			
Lamium galeobdolon (L.) L. subsp. montanum (Pers.) Hayek	Grote gele dovenetel	x			x
Lamium purpureum L.	Paarse dovenetel	x		x	
Lapsana communis L.	Akkerkool			x	
Lathyrus pratensis L.	Veldlathyrus			x	
Lemna minor L.	Klein kroos		x		
Leontodon autumnalis L.	Vertakte leeuwentand	x			
Leucanthemum vulgare Lam.	Margriet	x			
Leucojum vernum L.	Lenteklokje			x	x
Ligustrum vulgare L.	Wilde liguster	x			
Listera ovata (L.) R. Brown	Grote keverorchis	x			
Lolium multiflorum Lam.	Italiaans raaigras	x		x	
Lolium perenne L.	Engels raaigras	x	x	x	
Lonicera periclymenum L.	Wilde kamperfoelie	x		x	x
Lotus corniculatus L.	Gewone en smalle rolklaver	x		x	
Lotus pedunculatus Cav.	Moerasrolklaver	x			
Luzula campestris (L.) DC.	Gewone veldbies	x			
Luzula pilosa (L.) Willd.	Ruige veldbies			x	
Lychnis flos-cuculi L.	Echte koekoeksbloem		x		
Lycopus europaeus L.	Wolfspoot	x	x		x
Lysimachia nemorum L.	Boswederik			x	x
Lysimachia nummularia L.	Penningkruid	x	x	x	x
Lythrum salicaria L.	Grote kattestaart			x	

<i>Malus sylvestris</i> (L.) Mill. subsp. <i>mitis</i> (Wallr.) Mansf.	Gekweekte appel	x			
<i>Matricaria maritima</i> L.	Reukeloze kamille	x		x	
<i>Matricaria recutita</i> L.	Echte kamille	x		x	
<i>Medicago lupulina</i> L.	Hopklaver	x		x	
<i>Mentha aquatica</i> L.	Watermunt	x	x		x
<i>Mercurialis annua</i> L.	Tuinbingelkruid	x			
<i>Mespilus germanica</i> L.	Mispel				x
<i>Milium effusum</i> L.	Bosgierstgras			x	x
<i>Moehringia trinervia</i> (L.) Clairv.	Drienerfmuur	x	x	x	
<i>Myosotis arvensis</i> (L.) Hill	Akkervergeet-mij-nietje	x	x		x
<i>Myosotis cespitosa</i> C.F. Schultz	Zompvergeet-mij-nietje		x		
<i>Myosotis ramosissima</i> Rochel ex Schult.	Ruw vergeet-mij-nietje			x	
<i>Myosotis scorpioides</i> L.	Moerasvergeet-mij-nietje	x	x		
Myosotis sylvatica Ehrh. ex Hoffmann	Bosvergeet-mij-nietje			x	
<i>Myosoton aquaticum</i> (L.) Moench	Watermuur		x		
Narcissus pseudonarcissus L.	Wilde narcis			x	x
<i>Oxalis acetosella</i> L.	Witte klaverzuring			x	
<i>Oxalis fontana</i> Bunge	Stijve klaverzuring	x		x	
<i>Papaver rhoeas</i> L.	Grote klaproos			x	
<i>Paris quadrifolia</i> L.					x
<i>Persicaria amphibia</i> (L.) S.F. Gray	Veenwortel	x	x	x	
<i>Persicaria hydropiper</i> (L.) Spach	Waterpeper	x	x		x
<i>Persicaria lapathifolia</i> (L.) S.F. Gray	Beklierde duizendknoop	x			
<i>Persicaria mitis</i> Delarbre	Perzikkruid	x		x	
<i>Petasites hybridus</i> (L.) P. Gaertn., B. Mey. et Scherb.	Groot hoefblad	x			
<i>Phalaris arundinacea</i> L.	Rietgras			x	
<i>Phleum pratense</i> L. s.l.	Gewoon timoteegras s.l.	x	x	x	
<i>Phragmites australis</i> (Cav.) Steud.	Riet	x			
<i>Pimpinella major</i> (L.) Huds.	Grote bevernel	x		x	
<i>Plantago lanceolata</i> L.	Smalle weegbree	x			
<i>Plantago major</i> L.	Grote weegbree	x	x	x	x
<i>Platanus</i> L.	Plataan				x
<i>Poa</i> L.	Beemdgras				x

<i>Poa annua</i> L.	Straatgras	x	x	x	
<i>Poa nemoralis</i> L.	Schaduwgras	x	x	x	
<i>Poa trivialis</i> L.	Ruw beemdgras	x	x		
<i>Polygonatum multiflorum</i> (L.) All.	Gewone salomonszegel	x	x	x	x
<i>Polygonum aviculare</i> L.	Varkensgras	x	x	x	
<i>Populus alba</i> L.	Witte abeel	x	x		
<i>Populus canescens</i> (Ait.) Smith	Grauwe abeel				x
<i>Populus tremula</i> L.	Ratelpopulier				x
<i>Potentilla anserina</i> L.	Zilver schoon			x	
<i>Potentilla sterilis</i> (L.) Garcke	Aardbeiganzerik			x	x
<i>Primula elatior</i> (L.) Hill	Slanke sleutelbloem	x		x	x
<i>Prunella vulgaris</i> L.	Gewone brunel	x	x	x	
<i>Prunus avium</i> (L.) L.	Zoete kers	x	x	x	x
<i>Prunus padus</i> L.	Vogelkers	x	x		x
<i>Prunus serotina</i> Ehrh.	Amerikaanse vogelkers		x		
<i>Prunus spinosa</i> L.	Sleedoorn			x	x
<i>Pseudotsuga menziesii</i> (Mirb.) Franco	Gewone douglsspar				x
<i>Pteridium aquilinum</i> (L.) Kuhn	Adelaarsvaren	x		x	x
<i>Quercus petraea</i> Lieblein	Wintereik			x	x
<i>Quercus robur</i> L.	Zomereik	x	x	x	x
<i>Quercus rubra</i> L.	Amerikaanse eik		x		x
<i>Ranunculus acris</i> L. s.l.	Scherpe boterbloem s.l.	x	x	x	
<i>Ranunculus acris</i> L. subsp. <i>friesianus</i> (Jord.) Syme				x	
<i>Ranunculus bulbosus</i> L.	Knolboterbloem	x			
<i>Ranunculus ficaria</i> L.	Speenkruid	x	x	x	x
<i>Ranunculus flammula</i> L.	Egelboterbloem		x		
<i>Ranunculus repens</i> L.	Kruipende boterbloem	x	x	x	x
<i>Ranunculus sardous</i> Crantz	Behaarde boterbloem			x	
<i>Ribes rubrum</i> L.	Aalbes	x	x		x
<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	Gewone robinia	x	x	x	x
<i>Rosa canina</i> L. s.l.	Hondsroos s.l.		x	x	
<i>Rosa rubiginosa</i> L.	Egelantier				x
<i>Rubus fruticosus</i> 'groep'	Gewone braam 'fruticosus'	x	x		x

Rubus idaeus L.	Framboos	x		x	x
Rubus L. sectie Rubus subsect. Discolores				x	
Rumex acetosa L.	Veldzuring	x	x	x	
Rumex conglomeratus Murray	Kluwenzuring	x	x		
Rumex crispus L.	Krulzuring			x	
Rumex obtusifolius L.	Ridderzuring	x	x	x	x
Rumex sanguineus L.	Bloedzuring			x	x
Sagina procumbens L.	Liggende vetmuur	x	x		
Salix alba L.	Schietwilg			x	x
Salix aurita L.	Georde wilg			x	
Salix caprea L.	Boswilg	x	x		x
Sambucus nigra L.	Gewone vlier	x	x	x	x
Scirpus sylvaticus L.	Bosbies		x		
Scrophularia auriculata L.	Geoord helmkruid	x	x		
Scrophularia nodosa L.	Knopig helmkruid	x		x	x
Scrophularia umbrosa Dum.	Gevleugeld helmkruid			x	
Senecio ovatus (Gaertn., B. Mey. et Scherb.) Willd.	Gewoon Schaduwkruiskruid				x
Senecio sylvaticus L.	Boskruiskruid	x			
Senecio vulgaris L.	Klein kruiskruid	x		x	
Silene dioica (L.) Clairv.	Dagkoekoeksbloem	x		x	x
Sinapis arvensis L.	Herik			x	
Sisymbrium officinale (L.) Scop.	Gewone raket	x			
Solabnum dulcamara L.	Bitterzoet				x
Solanum nigrum L.	Zwarte nachtschade s.l.	x			
Sonchus asper (L.) Hill	Gekroesde melkdistel	x	x	x	
Sonchus oleraceus L.	Gewone melkdistel	x	x	x	
Sorbus aucuparia L.	Wilde lijsterbes		x		x
Spergularia rubra (L.) J. et C. Presl	Rode schijnspurrie	x			
Stachys sylvatica L.	Bosandoorn	x	x	x	
Stellaria graminea L.	Grasmuur			x	
Stellaria holostea L.	Grote muur			x	x
Stellaria media (L.) Vill.	Vogelmuur s.l.	x	x	x	x
Silybum marianum (L.) Gaertn.	Mariadistel			x	

Symphoricarpos albus (L.) S.F. Blake	Sneeuwbes		x		
Symphytum officinale L.	Gewone smeewortel	x		x	
Tanacetum vulgare L.	Boerenwormkruid			x	
Taraxacum Wiggers sectie Subvulgaria Christians.	Paardebloem 'subvulgaria'	x	x		
Teucrium scorodonia L.	Valse salie	x			x
Tilia platyphyllos Scop.	Zomerlinde	x	x	x	
Tilia x europaea L.	Hollandse linde	x		x	
Torilis japonica (Houtt.) DC.	Heggendoornzaad	x			
Trifolium dubium Sibth.	Kleine klaver	x	x		
Trifolium pratense L.	Rode klaver	x	x	x	
Trifolium repens L.	Witte klaver	x	x	x	
Tussilago farfara L.	Klein hoefblad	x		x	
Ulmus glabra Huds.	Ruwe iep	x	x		
Ulmus minor Mill.	Gladde iep				x
Urtica dioica L.	Grote brandnetel	x	x	x	x
Valeriana repens Host	Echte valeriaan		x	x	
Verbascum thapsus L.	Koningskaars	x			
Veronica arvensis L.	Veldereprijs	x	x		
Veronica beccabunga L.	Beekpunge	x	x		x
Veronica chamaedrys L.	Gewone ereprijs	x	x	x	
Veronica montana L.	Bosereprijs	x	x	x	x
Veronica serpyllifolia L.	Tijmereprijs	x	x		
Viburnum opulus L.	Gelderse roos	x	x		
Vicia cracca L.	Vogelwikke			x	
Vicia sativa L. subsp. sativa	Voederwikke	x			
Vicia sativa L. subsp. nigra (L.) Ehrh.	Smalle wikke s.s.			x	
Vinca minor L.	Kleine maagdenpalm	x			x
Viola L.	Viooltje				x
Viola reichenbachiana Jord. ex Boreau	Donkersporig bosviooltje	x	x	x	
Viola riviniana Reichenb.	Bleeksporig bosviooltje			x	
Viscum album	Maretak			x	

7.2 Fungi in bosreservaat Bos Ter Rijst

- Stand van zaken op 1 augustus 2006
- gecompileerd van eigen excursies en de gegevens van de monitoring van het centraal transect (2005)
- de meeste waarnemingen gebeurden in het IFBL-hokken F4.11.13, enkele in F3.18.24
- de meest interessante soorten werden onderlijnd
- indien van toepassing werd de Rode lijst-categorie volgens Walley & Verbeken 2000 aangeduid (slechts voor beperkt aantal groepen voorhanden).

Myxomycota

Lycogala epidendrum (L.) Fr.

Gewone boomwrat

Ascomycota (30 spp.)

Ascocoryne cylichnium (Tul.) Korf

Grootsporige paarse knoopzwam

Ascocoryne sarcoides (Jacq.: Fr.) J.W.Groves & Wilson

Paarse knoopzwam

Bisporella citrina (Batsch: Fr.) Korf & S.E.Carp.

Geel schijfzwammetje

Bulgaria inquinans (Pers.: Fr.) Fr.

Zwarte knoopzwam

Camarops lutea (Alb. & Schwein.) Nannf.

Ciboria batschiana (Zopf) N.F.Buchw.

Eikelbekertje

Cudoniella acicularis (Bull.: Fr.) J.Schröt.

Houtknoopje

Daldinia concentrica (Bolton: Fr.) Ces. & De Not.

Kogelhoutskoolzwam

Diatrype stigma (Hoffm.: Fr.) Fr.

Korstvormig schorsschijfje

Diatrypella quercina (Pers.: Fr.) Cooke

Eikenschorsschijfje

Dumontinia tuberosa (Hedw.: Fr.) L.M.Kohn

Anemonenbekerzwam

Eutypa maura (Fr.: Fr.) Fuckel

Kraterkorstkogelzwam

Eutypa spinosa (Pers.: Fr.) Tul. & C.Tul.

Stekelige korstkogelzwam

Helvella ephippium Lévl.

Zadelkluiszwam

Hypoxylon cohaerens (Pers.: Fr.) Westend. & Van Haes.

Kasseienkogelzwam

Hypoxylon fragiforme (Scop.: Fr.) Kickx

Roestbruine kogelzwam

Hypoxylon macrocarpum Pouzar

Hypoxylon petriniae M. Stadler & J. Fournier

Hypoxylon rubiginosum (Pers.: Fr.) Fr.

Rode korstkogelzwam

Kretzschmaria deusta (Hoffm. Fr.) P.M.D. Martin

Korsthoutskoolzwam

Nectria cinnabarina (Tode: Fr.) Fr.

Gewoon meniezwammetje

Nemania chestersii (J.D. Rogers & Whalley) Pouzar

Streepsporige korstkogelzwam

Nemania confluens (Tode: Fr.) Lassøe & Spooner

Nemania serpens (Pers.: Fr.) Gray

Grijze korstkogelzwam

Orbilbia delicatula (P.Karst.) P.Karst.

Niersporig wasbekertje

Poculum firmum (Pers.: Fr.) Dumont

Eikentakstromakelkje

Rutstroemia echinophila (Bull.: Fr.) Höhn.

Kastanjestromakelkje

Xylaria carpophila (Pers.: Fr.) Fr.

Beukendopgeweizwam

Xylaria hypoxylon (L.: Fr.) Grev.

Geweizwam

Xylaria longipes Nitschke

Esdoornhoutknotszwam

Basidiomycota (194 spp.)

Agaricus silvaticus Schaeff.: Fr.

Schubbige boschampignon

Agrocybe erebia (Fr.: Fr.) Kühner

Leverkleurige leemhoed

Agrocybe praecox (Pers.: Fr.) Fayod

Vroege leemhoed

Amanita rubescens Pers.: Fr.

Parelamaniet

Antrodiella semisupina (Berk. & M.A.Curtis) Ryvarde

Wit dwergelfenbankje

Armillaria mellea (Vahl: Fr.) P.Kumm. s.s.

Echte honingzwam

Armillaria ostoyae (Romagn.) Herink

Sombere honingzwam

Ascotremella faginea (Peck) Seaver

Zakjestrilzwam

Auricularia auricula-judae (Bull.: Fr.) Wettst.

Echt judasoor

Auricularia mesenterica (Dicks.: Fr.) Pers.

Viltig judasoor

Bjerkandera adusta (Willd.: Fr.) P.Karst.

Grijze buisjeszwam

Boletus pulverulentus Opat.

Inktboleet

Botryobasidium aureum Parmasto
 Botryobasidium subcoronatum (Höhn. & Litsch.) Donk
 Calocera cornea (Batsch: Fr.) Fr.
 Calvatia excipuliformis (Schaeff.: Pers.) Perdeck
 Cerocorticium confluens (Fr.: Fr.) Jülich & Stalpers
 Cerocorticium molare (Chaillet: Fr.) Jülich & Stalpers
 Chondrostereum purpureum (Pers.: Fr.) Pouzar
 Clavulina coralloides (L.: Fr.) J.Schröt.
 Clitocybe clavipes (Pers.: Fr.) P.Kumm.
 Clitocybe metachroa (Fr.: Fr.) P.Kumm.
 Clitocybe nebularis (Batsch: Fr.) P.Kumm.
 Clitopilus hobsonii (Berk.) P.D.Orton
 Collybia cookei (Bres.) J.D.Arnold
 Coniophora puteana (Schumach.: Fr.) P.Karst.
 Conocybe subpubescens P.D.Orton
 Coprinus atramentarius (Bull.: Fr.) Fr.
Coprinus laanii Kits van Wav.
 Coprinus micaceus (Bull.: Fr.) Fr. s.s.
 Coprinus romagnesianus Singer
 Cortinarius anomalus (Fr.: Fr.) Fr.
Cortinarius bivelus Fr.
Cortinarius (cfr.) psammocephalus (Bull.) Fr.
 Cortinarius saniosus (Fr.: Fr.) Fr.
 Crepidotus brunneoroseus Courtec.
 Crepidotus mollis (Schaeff.: Fr.) Staude
 Crepidotus variabilis (Pers.: Fr.) P.Kumm.
 Cristinia helvetica (Pers.) Parmasto
 Daedaleopsis confragosa (Bolton: Fr.) J.Schröt.
Entoloma conferendum var. pusillum (Velen.) Noordel.
Entoloma dysthales (Peck) Sacc.
Entoloma hirtipes (Schumach.: Fr.) Moser
Entoloma incarnatofuscescens (Britzelm.) Noordel.
 Entoloma juncinum (Kühner & Romagn.) Noordel.
 Entoloma majaloides P.D.Orton
Entoloma percandidum Noordel.
 Entoloma pleopodium (Bull. ex DC.: Fr.) Noordel.
 Entoloma rhodopolium (Fr.: Fr.) P.Kumm.
 Entoloma sordidulum (Kühner. & Romagn.) P.D.Orton
 Exidia truncata Fr.: Fr.
 Flammulaster carpophilus (Fr.) Earle var. carpophilus
 Flammulina velutipes (Curtis: Fr.) Singer
 Fomes fomentarius (L.: Fr.) Kickx
 Galerina ampullaceocystis P.D.Orton
 Galerina marginata (Batsch) Kühner
 Ganoderma lipsiense (Batsch) Atk.
Ganoderma pfeifferi Bres.
Grifola frondosa (Dicks.: Fr.) Gray
 Gymnopilus penetrans (Fr.: Fr.) Murrill
 Gymnopus confluens (Pers.: Fr.) Antonin, Halling & Noordel.
 Gymnopus dryophilus (Bull.: Fr.) Murrill
 Gymnopus ocior (Pers.) Antonin & Noordel.
 Gymnopus peronatus (Bolton: Fr.) Antonin, Halling & Noordel.
 Hapalopilus rutilans (Pers.: Fr.) P.Karst.
 Hebeloma pallidoluctuosum Gröger & Zschieschang
 Hebeloma velutipes Bruchet
Hericium erinaceus (Bull.: Fr.) Pers.
 Hymenochaete rubiginosa (Dicks.: Fr.) Lév.
 Hyphoderma praetermissum (P.Karst.) J.Erikss. & Å.Strid
 Hyphoderma puberum (Fr.: Fr.) Wallr.
 Hyphodontia breviseta (P.Karst.) J.Erikss.
 Hyphodontia flavipora (Cooke) Sheng H. Wu
 Hyphodontia radula (Pers.: Fr.) Langer & Vesterh.
 Hyphodontia sambuci (Pers.: Fr.) J.Erikss.
 Hypholoma fasciculare (Huds.: Fr.) P.Kumm.
 Hypholoma lateritium (Schaeff.: Fr.) P. Kumm.
 Inocybe asterospora Quéf.
 Inocybe cincinnata var. cincinnata (Fr.: Fr.) Quéf.
 Geel trosvlies
 Gespentsrosvlies
 Geel hoortje
 Plooivoetstuijzwam
 Ziekenhuisboomkorst
 Getande boomkorst
 Paarse korstzwam
 Witte koraalzwam
 Knotsvoetrechtterzwam
 Tweekleurige trechterzwam
 Nevelzwam
 Gewone schelpjesmolenaar
 Okerknolcollybia
 Dikke kelderzwam
 Moerasbreeksteeltje
 Grote kale inktzwam
 Zaagvlakinktzwam
 Gewone glimmerinktzwam
 Bruine kale inktzwam
 Vaaggeordelde gordijnzwam
 Gegordelde beukengordijnzwam
 Fijnschubbige gordijnzwam
 Bleke geelvezelgordijnzwam
 Week oorzwammetje
 Wit oorzwammetje
 Klein krentenbrikkorstje
 Roodporiehoutzwam
 Kleine sterspoorsatijnzwam
 Vloksteelsatijnzwam
 Vissige satijnzwam
 Bosstaalsteeltje
 Rondsporige satijnzwam
 Bleekgele bossatijnzwam
 Kleine sneeuwvloksatijnzwam
 Citroengele satijnzwam
 Grauwe bossatijnzwam
 Groezelige satijnzwam
 Eikentrilzwam
 Gewoon fluweelpootje
 Echte tonderzwam
 Ampulmosklokje
 Bundelmosklokje
 Platte tonderzwam
 Waslakzwam
 Eikhaas
 Dennenvlamhoed
 Bundelcollybia
 Gewoon eikenbladzwammetje
 Donker eikenbladzwammetje
 Scherpe collybia
 Kussenvormige houtzwam
 Grofplaatvaalhoed
 Opaalvaalhoed
 Pruikzwam (RL 2)
 Roestkleurige borstelzwam
 Kransbekerharskorstje
 Fluwelig harskorstje
 Naaldhouttandjeszwam
 Abrikozenbuisjeszwam
 Splijtende tandzwam
 Witte vlierschorszwam
 Gewone zwavelkop
 Rode zwavelkop
 Sterspoorvezelkop

Inocybe geophylla var. geophylla (Fr.: Fr.) P.Kumm.
 Inocybe geophylla var. lilacina (Peck) Gillet
 Inonotus radiatus (Sowerby: Fr.) P.Karst.
 Kuehneromyces mutabilis (Scop.: Fr.) Singer & A.H. Sm.
 Laccaria amethystina (Huds.->) Cooke
 Laccaria laccata var. pallidifolia (Peck) Peck
 Laccaria tortilis (Bolton) Cooke
 Lactarius quietus (Fr.: Fr.) Fr.
 Lactarius subdulcis (Bull.: Fr.) Gray
 Lactarius tabidus Fr.
 Laetiporus sulphureus (Bull.: Fr.) Murrill
 Leucoagaricus georginae (W.G.Sm.) Candusso
 Leucocoprinus brebissonii (Godey) Locq.
 Lycoperdon pyriforme Schaeff.: Pers.
 Macrolepiota fuliginosa (Barla) Bon
 Macrolepiota olivieri (Barla) Wasser
 Macrolepiota procera (Scop.: Fr.) Singer
 Macrolepiota rachodes (Vittad.) Singer
 Macrotyphula juncea (Alb. & Schwein.: Fr.) Berthier
Marasmius alliaceus (Jacq.: Fr.) Fr.
Marasmius bulliardii Quéf.
Marasmius rotula (Scop.: Fr.) Fr.
Marasmius setosus (Sowerby) Noordel.
 Megacollybia platyphylla (Pers.:Fr.) Kotlaba & Pouzar
 Mutinus caninus (Huds.: Pers.) Fr.
 Mycena abramsii (Murrill) Murrill
 Mycena adscendens (Lasch) Maas Geest.
 Mycena amicta (Fr.: Fr.) Quéf.
 Mycena arcangeliana Bres.
 Mycena capillaris (Schumach.: Fr.) P.Kumm.
Mycena diosma Krieglst. & Schwöbel
 Mycena galericulata (Scop.: Fr.) Gray
 Mycena galopus (Pers.: Fr.) P.Kumm.
 Mycena haematopus (Pers.: Fr.) P.Kumm.
 Mycena inclinata (Fr.) Quéf.
 Mycena leptcephala (Pers.: Fr.) Gillet
Mycena longiseta Höhn.
 Mycena pelianthina (Fr.: Fr.) Quéf.
Mycena picta (Fr.: Fr.) Harmaja
 Mycena pura (Pers.: Fr.) P.Kumm.
 Mycena rosea (Bull.->) Gramberg
 Mycena sanguinolenta (Alb. & Schwein.: Fr.) P.Kumm.
 Mycena vitilis (Fr.) Quéf.
Neolentinus schaefferi (Weinm.) Redhead & Ginns
 Oligoporus stipticus (Pers.: Fr.) Gilb. & Ryvarden
 Oligoporus tephroleucus (Fr.: Fr.) Gilb. & Ryvarden
 Oudemansiella mucida (Schrad.: Fr.) Höhn.
 Panellus serotinus (Pers.: Fr.) Kühner
 Panellus stipticus (Bull.: Fr.) P.Karst.
 Paxillus involutus (Batsch: Fr.) Fr.
 Peniophora cinerea (Pers.: Fr.) Cooke
 Peniophora quercina (Pers.: Fr.) Cooke
 Phanerochaete filamentosa (Berk. & M.A.Curtis) Burdsall
 Phellinus ferreus (Pers.) Bourdot & Galzin
 Phellinus ferruginosus (Schrad.: Fr.) Pat.
Phellinus ignarius (L.: Fr.) Quéf.
Phellinus robustus (P.Karst.) Bourdot & Galzin
 Phlebia radiata Fr. Oranje aderzwam
 Phlebia rufa (Fr.) M.P.Christ.
 Phlebia tremellosa (Schrad.: Fr.) Nakasone & Burds.
 Phlebiella vaga (Fr.) P.Karst.
Phleogena faginea (Fr.: Fr.) Link
 Pholiota squarrosa (Weigel: Fr.) P.Kumm.
 Physisporinus vitreus (Pers.: Fr.) P.Karst.
 Piptoporus betulinus (Bull.: Fr.) P.Karst.
 Pleurotus ostreatus (Jacq.: Fr.) P.Kumm.
 Pleurotus pulmonarius (Fr.: Fr.) Quéf.
 Witte satijnvezelkop
 Lila satijnvezelkop
 Elzenweerschijnzwam
 Stobbezwammetje
 Rodekoolzwam
 Gewone fopzwam
 Gekroesde fopzwam
 Kaneelkleurige melkzwam
 Bitterzoete melkzwam
 Rimpelende melkzwam
 Zwavelzwam
 Glinsterende champignonparasol
 Spikkelplooiparasol
 Peervormige stuifzwam
 Sombere knolparasolzwam
 Grote parasolzwam
 Knolparasolzwam
 Draadknotzwam
 Grote knoflooktaailing (RL 3)
 Dwerghieltje
 Wieltje
 Tengere beukentaailing
 Breedplaatstreephoed
 Kleine stinkzwam
 Voorjaarsmycena
 Suikermycena
 Donzige mycena
 Bundelmycena
 Kleine beukenbladmycena
 Donker elfenschermpje
 Helmmycena
 Melksteelmycena
 Grote bloedsteelmycena
 Fraaisteelmycena
 Stinkmycena
 Langhaarmycena
 Purpersnede mycena
 Tonnetjesmycena
 Gewoon elfenschermpje
 Heksenschermpje
 Kleine bloedsteelmycena
 Papilmycena
 Korrelige taaiplaat (RL 3)
 Bittere kaaszwam
 Asgrauwe kaaszwam
 Porseleinzwam
 Groene schelpzwam
 Scherpe schelpzwam
 Gewone krulzoom
 Asgrauwe schorszwam
 Parse eikenschorszwam
 Karamelhuidje
 Langsporige korstvuurzwam
 Gewone korstvuurzwam
 Echte vuurzwam
 Eikenvuurzwam
 Porieaderzwam
 Spekzwoerdzwam
 Zwavelschorszwam
 Beukenpoederkopje
 Schubbige bundelzwam
 Glazige buisjeszwam
 Berkenzwam
 Gewone oesterzwam
 Bleke oesterzwam

Plicaturopsis crispa (Pers.: Fr.) Reid	Plooiwieswaaiertje
Pluteus cervinus (Schaeff.) P.Kumm.	Gewone hertezwam
Pluteus cinereofuscus J.E.Lange	Grondhertezwam
Pluteus ephebeus (Fr.: Fr.) Gillet	Splijthoedhertezwam
<u>Pluteus hispidulus</u> (Fr.: Fr.) Gillet var. hispidulus	Pluisherhertezwam
<u>Pluteus hispidulus</u> var. <u>cephalocystis</u> Schreurs	
Pluteus nanus (Pers.: Fr.) P. Kumm. f. nanus	
Pluteus plautus (Weinm.) Gillet	Knolvoethertezwam
Pluteus salicinus (Pers.: Fr.) P.Kumm.	Grauwgroene hertezwam
Pluteus thomsonii (Berk. & Broome) Dennis	Roetkleurige hertezwam
<u>Pluteus umbrosus</u> (Pers.: Fr.) P.Kumm.	Pronkhertezwam
Polyporus ciliatus Fr.: Fr.	Voorjaarshoutzwam
Polyporus varius (Pers.: Fr.) Fr.	Waaierbuisjeszwam
Psathyrella artemisiae (Pass.) Konrad & Maubl.	Wollige franjehoed
Psathyrella candolleana (Fr.: Fr.) Maire	Bleke franjehoed
Psathyrella corrugis (Pers.: Fr.) Konrad & Maubl.	Sierlijke franjehoed
Psathyrella frustulenta (Fr.) A.H.Sm.	Roodbruine franjehoed
Psathyrella fulvescens var. fulvescens (Romagn.) A.H.Sm.	
Psathyrella obtusata var. aberrans Kits van Wav.	
Psathyrella piluliformis (Bull.: Fr.) P.D.Orton	Witsteelfranjehoed
Psathyrella spadicea (Schaeff.-> P.Kumm.) Singer	Dadelfranjehoed
Psathyrella spadiceogrisea (Schaeff.) Maire	Vroege franjehoed
Resinicium bicolor (Alb. & Schwein.: Fr.) Parmasto	Kristalstertandjeszwam
Rhodocollybia butyracea (Bull.: Fr.) Lennox	Botercollybia
Rickenella fibula (Bull.: Fr.) Raitelh.	Oranjegeel trechtertje
Rickenella swartzii (Fr.) Kuyper	Paarsharttrechtertje
Russula cyanoxantha (Schaeff.) Fr.	Regenboogrussula
Russula heterophylla (Fr.: Fr.) Fr.	Vorkplaatrussula
Russula ochroleuca Pers.	Geelwitte russula
Russula parazurea Jul.Schäff.	Berijpte russula
Russula puellaris Fr.	Vergelende russula
Scleroderma areolatum Ehrenb.	Kleine aardappelbovist
Scleroderma citrinum Pers.: Pers.	Gele aardappelbovist
Skeletocutis nivea (Jungh.) Jean Keller	Kleine kaaszwam
Steccherinum ochraceum (Pers.: Fr.) Gray	Roze raspzwam
Stereum gausapatum (Fr.: Fr.) Fr.	Eikenbloedzwam
Stereum hirsutum (Willd.: Fr.) Pers.	Gele korstzwam
Stereum rugosum (Pers.: Fr.) Fr.	Gerimpelde korstzwam
Stereum subtomentosum Pouzar	Waaierkorstzwam
Stropharia aeruginosa (Curtis: Fr.) Qué.	Echte kopergroenzwam
Trametes versicolor (L.: Fr.) Pilát	Gewoon elfenbankje
Tubaria furfuracea (Pers.: Fr.) Gillet s.l.	
Tylopilus felleus (Bull.: Fr.) P.Karst.	Bittere boleet
Typhula phacorrhiza (Reichard: Fr.) Fr.	Linzenknotsje
Tyromyces chioneus (Fr.: Fr.) P.Karst.	Sneeuw Witte kaaszwam
Xerocomus chrysenteron (Bull.) Qué.	Roodstelige fluweelboleet
Xerocomus cisalpinus Simonini, Ladurner & Peintner	
Xerocomus communis (Bull.) Bon	
Xerocomus parasiticus (Bull.: Fr.) Qué.	Kostgangerboleet
<u>Xerocomus pelletieri</u> (Lév.) Binder	Goudplaatzwam (RL 2)

7.3 Ongewervelden in bosreservaat Bos Ter Rijst en omgeving

(met dank aan Koen Smets, INBO)

Gebaseerd op:				
De Bakker et al. (2000), Desender et al. (2000)	DD			
De Bruyn et al. (1999)	Br			
Versteirt et al. (2000)	V			
Gegevens K. Desender (KBIN) vanaf 1995	KD			
Databank sprinkhanen INBO	DS			
Databank Libellenwerkgroep Gomphus	DL			
Databank dagvlinders INBO	DV			
Databank mieren KBIN	DM			
Databank glimwormen INBO	DG			
Opstaele & Vandekerckhove (1999)	BHP			
ARANEAE - Spinnen (67 spp.)	Bosreservaat	Park of randen bosreservaat		Rode Lijst-categorie
<i>Agroeca brunnea</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Agyneta ramosa</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Apostenus fuscus</i>	DD			Bedreigd
<i>Ballus chalybeius</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Bathyphantes gracilis</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Bathyphantes nigrinus</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Centromerus sylvaticus</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Ceratinella brevis</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Ceratinella scabrosa</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Clubiona lutescens</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Clubiona terrestris</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Coelotes inermis</i>	DD			Zeldzaam
<i>Coelotes terrestris</i>	DD			Kwetsbaar
<i>Diplocephalus latifrons</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Diplocephalus picinus</i> (=E. meticulosa)	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Diplostyla concolor</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Drapetisca socialis</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Enoplognatha ovata</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Erigone atra</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Erigone dentipalpis</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Gonatium rubellum</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Hahnia pusilla</i>	DD			Waarschijnlijk bedreigd
<i>Helophora insignis</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Histopona torpida</i>	DD			Zeldzaam
<i>Hypomma cornutum</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Lepthyphantes cristatus</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Lepthyphantes ericaeus</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Lepthyphantes flavipes</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Lepthyphantes minutus</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Lepthyphantes pallidus</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Lepthyphantes tenuis</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Lepthyphantes zimmermanni</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Linyphia hortensis</i>	DD			Momenteel niet bedreigd
<i>Linyphia triangularis</i>	DD			Momenteel niet bedreigd

Macrargus rufus	DD			Momenteel niet bedreigd
Maro minutus	DD			Waarschijnlijk bedreigd
Maso sundevalli	DD			Momenteel niet bedreigd
Metellina mengei	DD			Momenteel niet bedreigd
Metellina segmentata	DD			Momenteel niet bedreigd
Micrargus herbigradus	DD			Momenteel niet bedreigd
Microneta viaria	DD			Momenteel niet bedreigd
Monocephalus fuscipes	DD			Momenteel niet bedreigd
Neriere clathrata	DD			Momenteel niet bedreigd
Neriere emphana	DD			Kwetsbaar
Neriere montana	DD			Momenteel niet bedreigd
Neriere peltata	DD			Momenteel niet bedreigd
Oedothorax fuscus	DD			Momenteel niet bedreigd
Ozyptila trux	DD			Momenteel niet bedreigd
Pachygnatha clercki	DD			Momenteel niet bedreigd
Pachygnatha listeri	DD			Kwetsbaar
Pardosa amentata	DD			Momenteel niet bedreigd
Pardosa lugubris	DD			Kwetsbaar
Philodromus praedatus	DD			Bedreigd
Pirata hygrophilus	DD			Momenteel niet bedreigd
Porrhomma egeria	DD			Momenteel niet bedreigd
Saaristoa abnormis	DD			Momenteel niet bedreigd
Saloca diceros	DD			Kwetsbaar
Tapinocyba insecta	DD			Momenteel niet bedreigd
Tegenaria picta	DD			Momenteel niet bedreigd
Tiso vagans	DD			Momenteel niet bedreigd
Trochosa terricola	DD			Momenteel niet bedreigd
Walckenaeria acuminata	DD			Momenteel niet bedreigd
Walckenaeria atrotibialis	DD			Momenteel niet bedreigd
Walckenaeria corniculans	DD			Kwetsbaar
Walckenaeria cucullata	DD			Momenteel niet bedreigd
Walckenaeria vigilax	DD			Momenteel niet bedreigd
Xysticus lanio	DD			Momenteel niet bedreigd
COLEOPTERA - Kevers (75 spp.)				
Cantharidae - Weeschildkevers				
Cantharis decipiens	V			
Cantharis nigricans	V			
Catopidae				
Catops coracinus	V			
Catops fuliginosus	V			
Catops nigricantoides	V			
Catops nigrita	V			
Catops picipes	V			
Catops tristis	V			
Nargus wilkini	V			
Sciodrepoides watsoni	V			
Chrysomelidae - Haantjes				
Aphthona euphorbiae	V			
Coccinellidae - Lieveheersbeestjes				
Propylea quatordecimpunctata	V			

Cryptophagidae					
Atomaria species	V				
Cryptophagus species	V				
Elateridae - Kniptorren					
Agriotes acuminatus	V				
Agriotes pallidulus	V				
Athous haemorrhoidalis	V				
Athous subfuscus	V				
Athous vittatus	V				
Hydrophilidae					
Megasternum boletophagum	V				
Lagriidae					
Lagria atripes	V				
Lampyridae					
Phosphaenus hemipterus		DG	DG		
Liodidae					
Agathidium convexus	V				
Agathidium nigripenne	V				
Amphicyllus globus	V				
Melyridae					
Psilothrix cyaneus	V				
Rhizophagidae					
Rhizophagus bipustulatus	V				
Rhizophagus ferrugineus	V				
Scarabaeidae - Bladsprietkevers					
Aphodius prodromus	V				
Geotrupes stercorosus	V				
Silphidae - Aaskevers					
Necrophorus vespilloides	V				
Carabidae - Loopkevers					
Abax ater	DD	KD	KD		Momenteel niet bedreigd
Abax parallelus	DD	KD	KD		Zeldzaam
Agonum assimile	DD	KD			Momenteel niet bedreigd
Agonum livens		KD			Bedreigd
Agonum moestum		KD			Momenteel niet bedreigd
Agonum muelleri	DD	KD			Momenteel niet bedreigd
Agonum obscurum		KD			Momenteel niet bedreigd
Agonum ruficornes		KD			Momenteel niet bedreigd
Amara ovata		KD			Momenteel niet bedreigd
Amara plebeja	DD	KD			Momenteel niet bedreigd
Asaphidion curtum	DD	KD			Momenteel niet bedreigd
Asaphidion flavipes		KD			Momenteel niet bedreigd
Badister bullatus	DD	KD			Momenteel niet bedreigd
Bembidion biguttatum		KD			Momenteel niet bedreigd
Bembidion clarki		KD			Zeldzaam
Bembidion deletum		KD			Zeldzaam
Bembidion dentellum		KD			Momenteel niet bedreigd
Bembidion lampros	DD	KD			Momenteel niet bedreigd
Bembidion lunulatum		KD			Momenteel niet bedreigd
Bembidion tetracolum		KD			Momenteel niet bedreigd
Calathus rotundicollis		KD			Momenteel niet bedreigd

Calosoma inquisitor		KD	Bedreigd
Carabus auronitens	DD	KD	Zeldzaam
Cychrus caraboides	DD	KD	Momenteel niet bedreigd
Dyschirius globosus		KD	Momenteel niet bedreigd
Elaphrus cupreus		KD	Momenteel niet bedreigd
Leistus fulvibarbis		KD	Momenteel niet bedreigd
Leistus piceus	DD	KD	Waarschijnlijk bedreigd
Leistus rufomarginatus	DD	KD	Momenteel niet bedreigd
Loricera pilicornis	DD	KD	Momenteel niet bedreigd
Nebria brevicollis	DD	KD	Momenteel niet bedreigd
Notiophilus biguttatus	DD	KD	Momenteel niet bedreigd
Patrobus atrorufus		KD	Momenteel niet bedreigd
Pterostichus anthracinus		KD	Momenteel niet bedreigd
Pterostichus cupreus		KD	Momenteel niet bedreigd
Pterostichus madidus	DD	KD	Momenteel niet bedreigd
Pterostichus melanarius	DD	KD	Momenteel niet bedreigd
Pterostichus minor		KD	Momenteel niet bedreigd
Pterostichus niger	DD	KD	Momenteel niet bedreigd
Pterostichus nigrita		KD	Momenteel niet bedreigd
Pterostichus oblongopunctatus	DD	KD	Momenteel niet bedreigd
Pterostichus strenuus	DD	KD	Momenteel niet bedreigd
Pterostichus vernalis	DD	KD	Momenteel niet bedreigd
Trechus quadristriatus	DD	KD	Momenteel niet bedreigd
Trichotichnus laevicollis	DD	KD	Zeldzaam
DIPTERA - Vliegen en muggen (40 spp.)			
Empididae - Dansvliegen			
Chelipoda vocatoria	DD		Momenteel niet bedreigd
Drapetis parilis	DD		Momenteel niet bedreigd
Empis (Coptophlebia) albinervis	DD		Momenteel niet bedreigd
Empis (Empis) aestiva	DD		Momenteel niet bedreigd
Empis (Empis) chioptera	DD		Momenteel niet bedreigd
Empis (Empis) nuntia	DD		Momenteel niet bedreigd
Empis (Empis) planetica	DD		Momenteel niet bedreigd
Empis (Empis) praevia	DD		Momenteel niet bedreigd
Empis (Euempis) ciliata	DD		Zeldzaam
Empis (Euempis) tessellata	DD		Momenteel niet bedreigd
Empis (Kritempis) livida	DD		Momenteel niet bedreigd
Platypalpus ciliaris	DD		Momenteel niet bedreigd
Platypalpus pectoralis	DD		Momenteel niet bedreigd
Rhamphomyia (Rhamphomyia) sulcata	DD		Momenteel niet bedreigd
Dolichopodidae - Slankpootvliegen			
Argyra diaphana	DD		Momenteel niet bedreigd
Chrysotus gramineus	DD		Momenteel niet bedreigd
Diaphorus oculatus	DD		Kwetsbaar
Dolichopus claviger	DD		Momenteel niet bedreigd
Dolichopus unguulatus	DD		Momenteel niet bedreigd
Dolichopus wahlbergi	DD		Momenteel niet bedreigd
Medetera sp. (females)	DD		
Rhaphium appendiculatum	DD		Momenteel niet bedreigd
Rhaphium ensicorne	DD		Zeldzaam (zeldzaam)
Sciapus platypterus	DD		Momenteel niet bedreigd

Xanthochlorus tenellus	DD			Momenteel niet bedreigd
Syrphidae - Zweefvliegen				
Episyrphus balteatus	Br			Momenteel niet bedreigd
Ferdinandea cuprea	Br			Momenteel niet bedreigd
Helophilus pendulus	Br			Momenteel niet bedreigd
Melanostoma scalare	Br			Momenteel niet bedreigd
Pipiza luteitarsis	Br			Zeldzaam
Rhingia campestris	Br			Momenteel niet bedreigd
Xylota segnis	Br			Momenteel niet bedreigd
Sphaeroceridae - Drekvliegen				
Crumomyia fimetaria	Br			
Crumomyia nitida	Br			
Leptocera fontinalis	Br			
Limosina silvatica	Br			
Paralimosina fucata	Br			
Spelobia palmata	Br			
Spelobia parapusio	Br			
Lonchopteridae				
Lonchoptera lutea	Br			
LEPIDOPTERA - Dagvlinders				
Aglais urticae - Kleine vos	DV		BHP	Momenteel niet bedreigd
Anthocharis cardamines - Oranjetipje	DV			Momenteel niet bedreigd
Araschnia levana - Landkaartje		DV	BHP	Momenteel niet bedreigd
Celastrina argiolus - Boomblauwtje		DV		Momenteel niet bedreigd
Gonepteryx rhamni - Citroenvlinder	DV		BHP	Momenteel niet bedreigd
Inachis io - Dagpauwoog	DV	DV	BHP	Momenteel niet bedreigd
Maniola jurtina - Bruin zandoogje		DV		Momenteel niet bedreigd
Pararge aegeria - Bont zandoogje	DV	DV	BHP	Momenteel niet bedreigd
Pieris brassicae - Groot koolwitje	DV	DV		Momenteel niet bedreigd
Pieris napi - Klein geaderd witje		DV	BHP	Momenteel niet bedreigd
Pieris rapae – Klein koolwitje	DV	DV	BHP	Momenteel niet bedreigd
Polygonia c-album - Gehakkelde aurelia		DV		Momenteel niet bedreigd
Pyronia tithonus - Oranje zandoogje		DV		Momenteel niet bedreigd
Satyrrium w-album - Iepenpage		DV		Onvoldoende gekend
Vanessa atalanta - Atalanta			BHP	Niet opgenomen
SALTATORIA - Sprinkhanen				
Chorthippus biguttulus - Ratelaar		DS		Momenteel niet bedreigd
Chorthippus brunneus - Bruine sprinkhaan		DS		Momenteel niet bedreigd
Chorthippus parallelus - Krasser		DS	BHP	Momenteel niet bedreigd
Conocephalus dorsalis - Gewoon spitskopje		DS		Momenteel niet bedreigd
Meconema thalassinum - Boomsprinkhaan			BHP	Momenteel niet bedreigd
Pholidoptera griseoaptera - Bramensprinkhaan		DS		Momenteel niet bedreigd
Tetrix undulata - Gewoon doorntje			BHP	Momenteel niet bedreigd
Tettigonia viridissima - Grote groene sabelsprinkhaan		DS	BHP	Momenteel niet bedreigd
ODONATA - Libellen en juffers				
Coenagrion puella - Azuurwaterjuffer			BHP	Momenteel niet bedreigd
Ischnura elegans - Lantaarntje			BHP	Momenteel niet bedreigd
Lestes viridis - Houtpantserjuffer			BHP	Momenteel niet bedreigd
Libellula depressa - Platbuik			BHP	Momenteel niet bedreigd

Sympetrum sanguineum - Bloedrode heidelibel		DL	BHP	Momenteel niet bedreigd
Sympetrum striolatum - Bruinrode heidelibel		DL		Momenteel niet bedreigd
Sympetrum vulgatum - Steenrode heidelibel			BHP	Momenteel niet bedreigd
FORMICIDAE - Mieren				
Myrmica ruginodis - Bossteekmier	DM			Momenteel niet bedreigd
Stenamma debile - Gewone drentelmier	DM			Momenteel niet bedreigd
CHILOPODA - Duizendpoten				
Brachygeophilus truncorum	Br			
Cryptops parisi	Br			
Geophilus proximus	Br			
Lithobius agilis	Br			
Lithobius calcaratus	Br			
Lithobius crassipes	Br			
Lithobius dentatus	Br			
Lithobius forficatus	Br			
Lithobius macilentus	Br			
Lithobius microps	Br			
Lithobius muticus	Br			
Lithobius tricuspis	Br			
Schendyla nemorensis	Br			
Strigamia crassipes	Br			
DIPLOPODA - Miljoenpoten				
Craspedosoma rawlinsii	Br			
Cylindroiulus punctatus	Br			
Julus scandinavicus	Br			
Melogona gallica	Br			
Polydesmus gallicus	Br			
Tachypodoiulus niger	Br			
ISOPODA - Pissebedden				
Ligidium hypnorum	Br			
Oniscus asellus	Br			
Philoscia muscorum	Br			
Porcellio scaber	Br			
Trichoniscus pusillus	Br			
COLLEMBOLA - Springstaarten				
Allacma fusca	Br			
Ceratophysella denticulata	Br			
Dicyrtomina ornata	Br			
Entomobrya muscorum	Br			
Entomobrya nivalis	Br			
Isotoma tigrina	Br			
Isotoma viridis	Br			
Lepidocyrtus cyaneus	Br			
Lepidocyrtus lanuginosus	Br			
Lepidocyrtus lignorum	Br			
Neanura muscorum	Br			
Orchesella cincta	Br			

Orchesella flavescens	Br				
Pogonognathellus flavescens	Br				
Pogonognathellus longicornis	Br				
Pseudosinella alba	Br				
Pseudachorutella asigillata	Br				
Ptenothrix atra	Br				
Tomocerus minor	Br				
NEMATODA - Spoelwormen					
Acrobeloides buetschlii	Br				
Aphelenchoides sp.	Br				
Clarkus papillatus	Br				
Filenchus sp.	Br				
Helicotylenchus pseudorobustus	Br				
Heterocephalobus longicaudatus	Br				
Lelenchus sp.	Br				
Malenchus bryophilus	Br				
Metateratocephalus crassidens	Br				
Microdorylaimus modestus	Br				
Plectus acuminatus	Br				
Plectus longicaudatus	Br				
Plectus parvus	Br				
Prismatolaimus dolichorus	Br				
Prismatolaimus intermedius	Br				
Protorhabditis filiformis	Br				
Rhabditis sp.	Br				
Rotylenchus goodeyi	Br				
Teratocephalus terrestris	Br				
Tylencholaimus sp.	Br				
Tylenchus davainei	Br				

7.4 Gerichte waarnemingen van broedvogels in het bosreservaat

Nestkastgegevens:
broedkoppels per bestand in 1998

wetenschappelijke_naam	nederlandse_naam	BV	BK	Bestanden 1-9 en vijver										W	OW	VogelR	opmerking	
				1	2	3	4	5	6	7	8	9	V					
Accipiter gentilis	Havik														X			
Accipiter nisus	Sperwer														X			
Aegithalos caudatus	Staartmees	X	1								1							
Alopochen aegyptiacus	Nijlgans	X														X		1995; broedgeval in bosuil nestkast
Anas crecca	Wintertaling														X		II/1, III/2	
Anas platyrhynchos	Wilde eend	X	1											1			II/1, III/1	
Ardea cinerea	Blauwe reiger														X			waarschijnlijke broedvogel in Ter Rijst of omgeving
Buteo buteo	Buizerd	X	(1)															
Certhia brachydactyla	Boomkruiper	X	1				1											
Columba oenas	Holenduif	X			1		1	1									II/2 II/1, III/1	
Columba palumbus	Houtduif	X	11	2		2	2	1		3	1							
Corvus corone	Kraai														X			
Corvus frugilegus	Roek														X			
Corvus monedula	Kauw	X	1															1 broedgeval in bosuilnestkast
Cuculus canorus	Koekoek	X	(1)							(1)								in juni 2x mannetje roepend gehoord
Dendrocopos major	Grote bonte specht	X	2 (1)	1			1	(1)										
Dendrocopos medius	Middelste bonte specht														X		I	
Dryocopus martius	Zwarte specht	X	(1)															
Erithacus rubecula	Roodborst	X	8	2		1	2			2	1							
Falco subbuteo	Boomvalk														X			mogelijk broedvogel in de omgeving
Falco tinnunculus	Torenvalk														X			broedvogel in de omgeving
Fringilla coelebs	Vink	X	3		1		1	1										

Garrulus glandarius	Gaai	X	2		1			1					
Luscinia megarhynchos	Nachtegaal											X	
Oriolus oriolus	Wielewaal	X	(1)										(1)
Parus caeruleus	Pimpelmees	X	5+(1)		(1)	2		2					1
Parus major	Koolmees	X	9	2	1	1	2						3
Parus montanus	Matkopmees	X	2	1									1
Parus palustris	Glanskop											X	
Passer montanus	Ringmus											X	
Phasianus colchicus	Fazant											X	II/1, III/1
Phylloscopus collybita	Tjiftjaf	X	6	1	1		1	1					2
Pica pica	Ekster	X	2		1								1
Picus viridis	Groene specht	X	(1)		(1)								
Prunella modularis	Heggemus	X	2			1							1
Sitta europaea	Boomklever	X	2	1			1						
Strix aluco	Bosuil	X	1										jaarlijks broedgeval in nestkast
Sturnus vulgaris	Spreeuw	X	2	1			1						
Sylvia atricapilla	Zwartkop	X	7	2		1		1					2 1
Sylvia borin	Tuinfluiters	X	3	1		1		1					
Sylvia curruca	Braamsluiper	X											niet jaarlijks
Troglodytes troglodytes	Winterkoning	X	13	3	1	2	2	2	1	2			
Turdus merula	Merel	X	10	2	2	2	1	1		2		II/2	
Turdus philomelos	Zanglijster	X	2				1			1		II/2	
Turdus viscivorus	Grote lijster	X	1							1		II/2	
Tyto alba	Kerkuil	X											broedgeval in de onmiddellijke omgeving

BV: Broedvogel, Bk: Broedkoppels, W: waarneming in 1998 , OW: enkel voor 1998 waargenomen

7.5 Zoogdieren

7.5.1 Hokgegevens

Deze gegevens zijn afkomstig uit de Zoogdierendatabank (Natuurpunt en JNM)⁷⁴

Soort		Aantal	Jaar	UTM1	Gemeente	Toponiem
Talpa europaea (Mol)	SP	1	1997	ES7719		
Myotis mystacinus/brandtii (Mmb)	WI	1	1983	ES7619	Heikruis	Ter Rijst
Pipistrellus sp. (Ps)	WI	1	1982	ES7619	Heikruis	Ter Rijst
Myotis mystacinus/brandtii (Mmb)	WI	1	1983	ES7619	Heikruis	Ter Rijst
Myotis mystacinus/brandtii (Mmb)	WI	1	1994	ES7619	Heikruis	Ter Rijst
Myotis daubentonii (Md)	WI	2	1994	ES7619	Heikruis	Ter Rijst
Myotis mystacinus/brandtii (Mmb)	WI	2	1993	ES7619	Heikruis	Ter Rijst
Myotis daubentonii (Md)	WI	2	1993	ES7619	Heikruis	Ter Rijst
Myotis mystacinus/brandtii (Mmb)	WI	1	1992	ES7619	Heikruis	Ter Rijst
Myotis daubentonii (Md)	WI	1	1992	ES7619	Heikruis	Ter Rijst

(SP: spoor; WI: wintertelling)

⁷⁴ Zoogdierendatabank van Zoogdierenwerkgroep-Vleermuizenwerkgroep-Natuurpunt en JNM-Zoogdierenwerkgroep

7.5.2 Gerichte waarnemingen in bosreservaat Bos Ter Rijst

Deze lijst bevat 40 winterwaarnemingen van vleermuizen in de ijskelder in het noordoosten van bosreservaat Bos Ter Rijst (Natuurpunt, Vleermuizenwerkgroep).

	Datum	Mmb	Grootoorvleermuis	Md	Laatvlieger	Ps	Totaal	Winter
1	01.12.82					1	1	1982-1983
2	03.12.83	1					1	1983-1984
3	24.12.83	1					1	1983-1984
4	06.01.84	1					1	1983-1984
5	16.12.84			2			2	1984-1985
6	01.01.85			2			2	1984-1985
7	13.01.85			2			2	1984-1985
8	18.01.85			2			2	1984-1985
	21.04.85							herstelling deur
9	10.01.86			2			2	1985-1986
10	15.03.86			2			2	1985-1986
11	08.01.87	2		2			4	1986-1987
12	14.01.87	1		2			3	1986-1987
13	23.02.87	2		1			3	1986-1987
14	24.01.88	1			1		2	1987-1988
15	10.12.88			2			2	1988-1989
16	01.01.89			2			2	1988-1989
17	06.02.89			2			2	1988-1989
18	03.01.90	2		2			4	1989-1990
19	17.02.90	2		2			4	1989-1990
20	25.10.90	1					1	1990-1991
21	28.02.91	1				1	2	1990-1991
22	04.12.91						0	1991-1992
23	13.01.92	1		1	1		3	1991-1992
24	25.01.92	1		1	1		3	1991-1992
25	08.03.92						0	1991-1992
26	29.12.92	2					2	1992-1993
27	05.01.93	2					2	1992-1993
28	06.01.93	2			2		4	1992-1993
29	18.12.93	2		1			3	1993-1994
30	22.12.93	1		1	2		4	1993-1994
31	08.01.94	1		1			2	1993-1994
32	12.12.95	1		1	2		4	1995-1996
33	18.01.96	2		2	1		5	1995-1996
34	12.12.97	1		1	2		4	1997-1998
35	08.01.98	2		2	1		5	1997-1998
36	16.12.98	1		3			4	1998-1999
37	17.01.99	3		3			6	1998-1999
38	26.12.99	2		1	1		4	1999-2000
39	17.01.00	2			1		3	1999-2000
40	08.12.00	1		1	1		3	2000-2001
Totaal		42		40	22	1	1	106

7.6 Herpetofauna in bosreservaat Bos Ter Rijst

Onderstaande gegevens zijn gebaseerd op: Opstaele & Vandekerkhove (1999, VDK), de INBO-databank Hyla en waarnemingen door het INBO-bosreservatenteam (BR).

Soort		Hyla	VDK	BR	RL status
Anguis fragilis	Hazelworm		X		zeldzaam
Bufo bufo	gewone pad			X	niet bedreigd
Rana esculenta - synklepton	Groene kikker - synklepton			X	niet bedreigd
Rana temporaria	Bruine kikker	X		X	niet bedreigd
Triturus alpestris	Alpenwater-salamander			X	niet bedreigd
Triturus helveticus	Vinpootsalamander			X	zeldzaam

8 Summary

This report is a reference report linked to the monitoring of forest reserve *Bos Ter Rijst* in *Heikruis/Hautecroix* near *Edingen/Enghien* in central Belgium (bilingual region across a linguistic, regional and provincial frontier). It covers various topics:

- administrative situation and protective status of the reserve
- its location, soil characteristics and habitats
- historical ecology of the seignory *Ter Rijst/Risoir*, *Ter Rijst/Risoir Wood* and the *Strijdhout/Strihoux Forest*
- the reserve's management history
- an inventory of scientific research within the reserve and its surroundings
- species lists of vascular plants, fungi, invertebrates (spiders and beetles in particular), birds and mammals (bats in particular)

Geographically, forest reserve *Bos Ter Rijst* covers 28.6 ha in March 2007, but will be extended to 38.4 ha in the near future. It can be described as a relatively narrow embranchment of a roughly 360 ha forest complex of which an important part was parcelled out for residences in the 1980's. The reserve is also surrounded by public parkland (33 ha), fields and pastures. It is located between 50 and 80 m above sealevel on a predominantly gleyic, loamy soil in the Belgian loess belt. Microtopography and preliminary soil explorations suggest strong human activity in the past. Further study of soil profiles is planned.

The upper layers in the reserve are dominated by outgrown *Castanea sativa* coppice, *Quercus robur* + *petraea* standards, some old *Fagus sylvatica* individuals, *Populus x canadensis* planted in the 1960s, *Fagus sylvatica* planted in 1982-1983, *Acer pseudoplatanus*, *Fraxinus excelsior* and *Betula* sp. The shrub layer mainly consist of *Acer pseudoplatanus*, *Corylus avellana*, *Castanea sativa* and *Sambucus nigra*. The herbal layer is characterized by the occurrence of old forest species: *Hyacintoides non-scripta*, *Allium ursinum*, *Gagea spathacea*, *Narcissus pseudonarcissus* and the extremely rare *Leucojum vernum*. Sampling efforts in so-called soil fauna plots show the presence of rare, stenotopic wood beetles as *Carabus auronitens* and *Leistus piceus*.

Historically, *Ter Rijst Wood* is located in the neighbourhood of an important Roman road (*Bavay-Utrecht*). According to 15th, 16th, 17th and 18th century documents, the seignory of *Ter Rijst* in the Land of *Edingen* consisted of woods as well as as fields, pastures and a country estate. The perimeter of the extended reserve can easily be recognized on an 18th century map. Almost the entire forest reserve is forested ever since. Expense claims show that *Ter Rijst Wood* was probably treated as coppice (*raspe*) with standards (*hautte futty*) in 1708-1710 (however *raspe* could also indicate the selling of branch wood). A regulation dating from 1730 - and signed by the duke of *Arenberg*, Lord of *Edingen* - indicates the regional presence of forest grazing (as a treatment against weeds), tree nurseries (with habitat specific tree species) and the practice of excavating tree roots. The toponym *warande* in the 'primitive land register' from 1834 indicates rabbit breeding in the northeast of the reserve in the probably distant past. Some 19th century park elements - i.c. remnants of a bridge and icehouse - are still present in the reserve. *Prunus avium* individuals with circumferences of 3 m are said to be removed in the 1960's. In the 1970's *Ter Rijst Wood* was used as a 'wild boar park' for hunting reasons. The introductory management in 2000-2003 mainly consisted of eliminating non-indigenous trees (*Quercus rubra* in particular).